ÇEPNİLER

ANADOLU'NUN BİR TÜRK YURDU HALİNE GELMESİNDE ÖNEMLİ ROL OYNAYAN OĞUZ BOYU

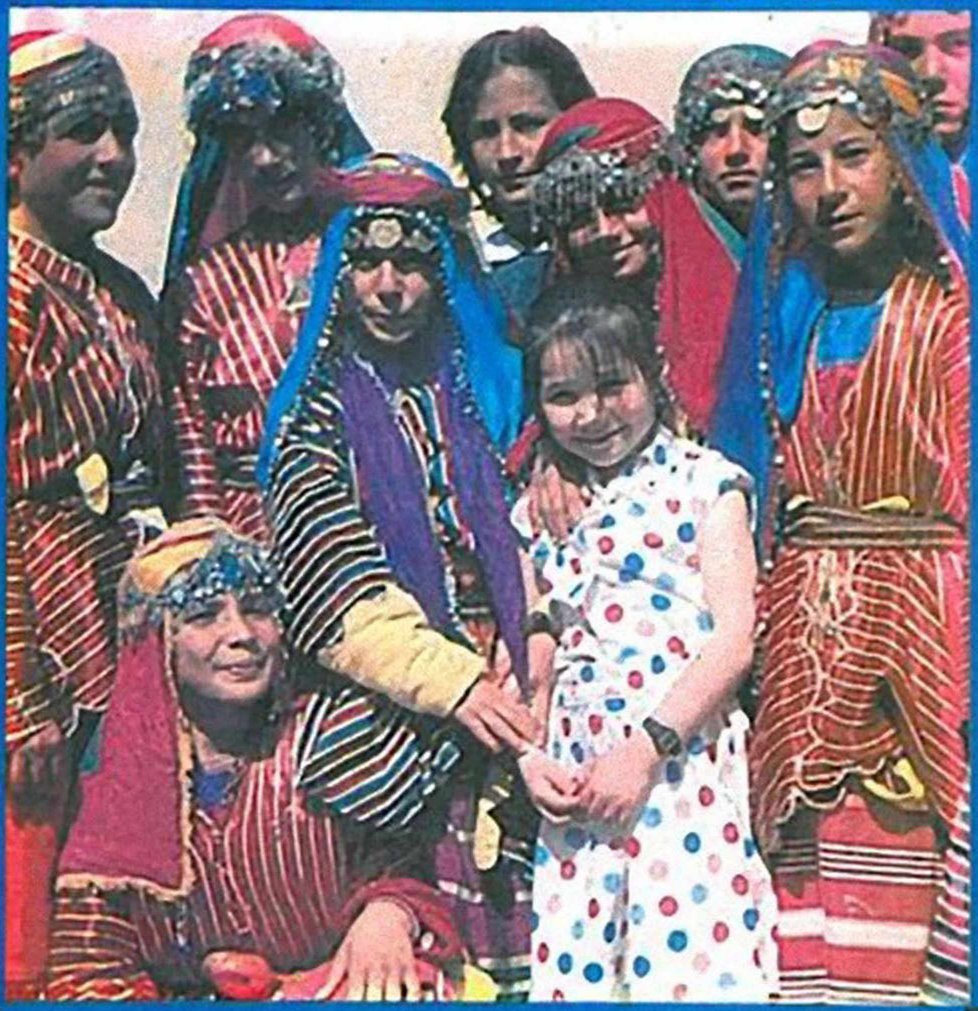

Prof. Dr. Faruk SÜMER

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI

Prof.Dr.Faruk SÜMER

ÇEPNİLER

ANADOLU'DAKİ TÜRK YERLEŞMESİNDE ÖNEMLİ ROL OYNAYAN BİR OĞUZ BOYU

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
İSTANBUL - 1992

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları

Milli Yayın Nu: 92.34.Y.0147.92

İSBN: 975.498.052.7

BU ESER

Bakanlar Kurulu'nun 20.7.1980 tarih ve 8/1307 sayılı kararıyla kamu yararına hizmet verdiği kabul edilerek vergi muafiyeti tanınmış olan TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI'nın yayınıdır.

Her hakkı mahfuzdur. TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI'nın müsaadesi olmaksızın tamamen, kısmen veya herhangi bir değişiklik yapılarak iktibas edilemez.

Baskı: ETAM Matbaacılık

Haberleşme
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
511 10 06 - 511 18 33

SUNUŞ

Ünlü tarihçimiz Prof.Dr.Faruk Sümer'in Vakfımızca neşredilen çok kıymetli eserleri arasında ÇEPNİLER de yer almış bulunuyor. Çok geniş bir coğrafyaya TÜRK damgasını basan, bilhassa Karadeniz kıyılarında ve Bulgaristan'da bu damgayı silinmez bir şekilde taşa-toprağa, dağa-ovaya.... sindiren hareketli ve bereketli Türk boyu olan ÇEPNİLER'i her yönüyle inceleyen ve tarihe armağan eden bu eser, bu konudaki ilk derinliğe inmiş eser vasfı taşımaktadır.

Eseri titizlikle hazırlayan, sabrın ve ilmi aşkının gerçek timsali olan muhterem hocama Vakfım ve şahsım adına derin teşekkürlerimi sunmayı bir vazife sayıyorum. Eseri dizen, taslılı eden, pikaj ve montajını yapan Vakfımız elemanlarına karşı da her zaman olduğu gibi takdir ve şükran hisleriyle dolu olduğumu ifade etmek istiyorum.

Prof.Dr.Turan YAZGAN

ÖNSÖZ

Türkiye tarihinin yerli kaynakları'nda adı ilk önce anılan Oğuz boyu, muhtemelen, Çepniler'dir. Gerçekten, aşağıda görüleceği gibi, 1277 yılında "Çepni Türkleri" Trabzon Rum İmparatoruna karşı denizde parlak bir zafer kazanarak o zamanlar Karadeniz'in en önemli ticaret limanı olan Sinob'un onun eline geçmesine mani olmuşlardır. Bu mühim olaydan sonra Çepniler Karadeniz fâtihleri arasında yer aldılar. Böylece onlar bir yandan Samsun yönünden, öbür yandan da Şebinkarahisar-Bayburt yöresinden Karadeniz kıyılarına yapılan fetihlere katıldılar. XIV. yüzyılda Ordu yöresindeki Bayramlu beyliği, çok kuvvetli bir ihtimal ile, Çepniler tarafından kurulduğu gibi, Giresun - Kürtün ve Vakfikebir arasındaki bölge de onlar tarafından fethedilmiştir. Fakat Çepniler bu fetihlerle yetinmemişlerdir. XVII. yüzyıldan itibaren Çepniler Trabzon'un doğusundaki yerlere göç hareketlerinde bulunmaya başlamışlar, XVIII. yüzyılda da Sürmene, Of ve Rize yörelerinde yurt tutmuşlardır. Rize bölgesinde bilhassa İkizdere (eski adı Kura-yı Seb'a), Kalkandere (Karadere) ile merkez yörede yoğun bir şekilde yerleşen Çepniler, oralarda da durmayıp Batum'a kadar gitmişlerdir[1].

Fakat töreye sıkıca bağlı, cesur ve çok faal olan bu Oğuz boyunun rolü sadece Karadeniz bölgesinin fethi ve iskânı ile sınırlı kalmamış, Anadolu'nun başka yerlerinde de geniş ölçüde yerleşme faaliyetlerinde bulunmuşlar ve bazı yerlerde kimliklerini de zamanımıza kadar korumuşlardır. İşte, Çepniler'i müstakil olarak incelememizin sebebi, Türkiye'nin doğuşunda oynadığı bu müstesna roldür.

Bu inceleme Türk Dünyası Tarih Dergisi'nde sayın okuyucuların istifadesine sunulmuştu[2]*. Fakat çoğunluğunu Çepniler'in torunlarının meydana getirdiği okuyucular'ın ısrarlı istekleri üzerine bu makalelerin*

1 *Çepniler'in Trabzon'un doğusundaki ilçeler ile Rize İli'ndeki yerleşme hareketlerinin tafsilatlı bir şekilde bilinmesi için, mühimmeler, hatt-ı hümayunlar ve diğer arşiv vesikaları ile adı geçen yerlere ait kadı sicilleri'nin incelenmesi gerekmektedir. Şüphesiz bu incelemenin yapılması da oldukça uzun bir zaman ve ciddi bir çalışma ile mümkün olabilir.*

2 *Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı 55-60, Temmuz 1991 - Aralık 1991.*

birleştirilip bir kitap halinde yayınlanmasına karar verilmiş ve görüldüğü gibi, bu karar da uygulanmıştır.

Sözlerime son vermeden önce Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Başkanı Sayın Prof. Dr. Turan Yazgan Bey'e gerçekten çok teşekkür ederim. Aziz arkadaşım "Çepniler'in" dergide yayınlanmasını ve sonra kitap halinde çıkmasını kabul etmek lutfunda bulunmuştur.

Vakfın Müessese Müdürü Saadet Pınar Yıldırım Hanımı'a da teşekkür etmeyi unutmamalıyım. Çünkü Sayın Saadet Hanım kitabın en iyi bir şekilde çıkması için yakın bir ilgi göstermiştir. Dizgi Odası'ndaki kızlarımız da metnin dizgi hataları ihtiva etmemesi hakkında ellerinden gelen gayreti yerine getirmişlerdir. Onlara da içtenlikle teşekkür ederim.

Kendisi de temiz bir Çepni Türk'ü olan Ayhan Yüksel Bey de müsveddeyi okumak nezâketini göstermiştir. Bu genç arkadaşıma da ayrıca teşekkür ederim.

6 Ekim 1992
Faruk Sümer

I.BÖLÜM

- Çepniler Türkiye Türkleri'nin Ataları Olan Oğuzlar'ın 24 Boyundan Biridir. Çepniler Anadolu'nun Bir Türk Yurdu Olmasında En Büyük Rolü Oynayan Boylardan Biridir.

- Çepniler Giresun'dan Batum'a Kadar Uzanan Doğu Karadeniz Bölgesinde de Yurt Tutarak Bu Bölgede Türklüğü Hakim Kılmışlardır.

- Çepniler Oynadıkları Bu Büyük Roller İle Türk Milletinin Şükrân Ve Minnetini Kazanmışlardır.

Çepniler'in adı, diğer Oğuz boylarınınki gibi, ilk defa olarak büyük Türk bilgini Kaşgarlı Mahmud'un XI. yüzyılda yazdığı Divanu lugatit-Türk (Türk lehçeleri sözlüğü) adlı eserinde geçmektedir. Büyük âlimimiz Kaşgarlı, adı geçen eserinde Çepni boyunu 21. sırada zikretmiş ve damgasının şeklini de vermiştir[1].

Eserini XIII. yüzyılın başlarında Hindistan'da yazmış olan Fahreddin Mubârekşah, kitabında bir çok Türk kavimleri ile 15 kadar Oğuz boyunun adını da vermiştir. Bu Oğuz boyları arasında Çepni adı görülemiyor[2].

XIV. yüzyılın başlarında İlhanlılar'ın başkenti Tebriz'de Vezir Reşideddin'in başkanlığında bir heyet tarafından yazılmış olan cihan tarihi Câmiüt-tevârih'te Çepniler Oğuz eli'nin Üç Ok kolundan gösterilmiş, Oğuz Han'ın altı oğlundan biri olan Gök Han'ın dört oğlundan biri sayılmıştır. Gök Han'ın diğer üç oğlu ise Bayındır, Peçenek ve Çavuldur (>Çavundur) idi. Çepni'den Çepni boyu,

---

1 Yayınlayan Kilisli Rifat, İstanbul, 1333, I, s. 58; Türkçe tercümesi Besim Atalay, TDK, İstanbul, 1939, I, s. 59, İngilizce tercümesi Compendium of The Turkic dialects, yayınlayan Ş. Tekin, Harward University, 1982, I. s. 102.

2 Tarih-i Fahreddin Mübârekşah, yayınlayan E. Denison Ross, London, 1927, s. XI-XV.

diğerlerinden de Bayındır, Peçenek ve Çavuldur (Çavundur) boyları türemişlerdir. Divanu Lugatit-Türk'te olduğu gibi, Câmiüt-tevârih'te de Çepniler'in damgaları verilmiştir[1]. Oğuz boyları bu damgaları davarlarına, atlarına vuruyorlardı. Böylece boyların koyunları, atları karışınca bu damgalar sayesinde birbirinden kolayca ayırtedilebiliyordu. Bu husus damgaların çok eski zamanlardan kalma olduğunu pek açık bir şekilde gösterir.

Yine Câmiüt-tevârih'e göre her dört kardeş boyun toylarda yani şölenlerde koyunun etinden yiyecekleri kısım belirlenmişti. Buna da ülüş (=pay) denilmektedir. Buna göre Bayındır, Becene (Peçenek), Çavuldur (>Çavundur) ve Çepni boyuna mensup olanlar koyunun sol karı yağrın[2], yani sol kürek kemiğinin bulunduğu kısmını yiyeceklerdir. Koyunun bu tarafının etinin en değerli kısmı sayıldığı anlaşılıyor. Çünkü *"sağ karı yağrın"* yani sağ kürek kemiği kısmı da en itibarlı boy sayılan Kayı ile kardeşlerine ayrılmıştı.

Yine aynı esere göre[3]. Çepni ve kardeşlerinin onkunları da Sunkur (Sungur)'dur. Sunkur doğan türünün en ünlü avcı kuşudur. Bu kuşun adı eski Türkler tarafından şahıs adı olarak çok kullanılmıştır. Selçuklular devrinde birçok Türk beyinin Ak Sunkur (Sungur), Kara Sunkur (Sungur) adlarını taşıdığını biliyoruz. Ancak bu onkunlar olsa olsa İslâmiyetten önce, çok eski zamanlardan kalma olabilir. Kaşgarlı Oğuz boylarının onkunlarından söz etmiyor[4].

Çepni'nin manasına gelince, Kaşgarlı Oğuz boylarının taşıdıkları isimlerin manaları hakkında bilgi vermiyor. Reşideddin'e göre ise Çepni, *"nerede yağı görürse hemen savaşır"* demekdir[5].

1312 yılında Endülüslü âlim Ebû Hayyân tarafından Türkçe hak-

---

1 Reşideddin, Câmiüt-tevârih, Moskova, 1965, s. 122, Tahran, 1338, I, s. 42; F. Sümer, Oğuzlar, İstanbul, 1980, cedvele bak.

2 Anadolu'nun bazı yörelerinde, mesela memleketim olan Bozkır'da dilimizde çok görülen *yer değiştirme* hadisesine uğrayarak bu kelime yargın şeklinde telaffuz edilir.

3 Tahran yaymı, I, s. 42.

4 Hatta onda onkun kelimesi bile geçmiyor. Onkun Moğolca bir kelime olup, Kaşgarlı'nın onun yerine Türkçe bir kelime kullanıp kullanmadığını şu anda iyice bilmiyorum. Bu böyle olmakla beraber Kaşgarlı devrinde (XI. yüzyıl) Oğuzlar'ın onkunları olduğundan şüphe ediyorum.

5 *Çeharum: Çepni yani her câ ki yağı bûned bî-tevakkuf cenğ kûned=yani nerede yağı (düşman) görürse hemen savaşır"* (Câmiüt-tevârih, Moskova, s. 122). Burada geçen yağı Türkçe bir kelime olup düşman demektir. Yağı Osmanlı devrinde de kullanılmıştır.

kında Kahire'de yazılmış, Kitabul-idrâk li-lisanil-Etrâk adlı eserde Çepniler'in adı geçiyor. Ebû Hayyân Çepniler'i bir Türk boyu olarak tanıtıyor[1]. Bu kayıt Çepniler'in önemli bir başarı elde ederek adlarını Mısır'a kadar duyurmuş olduklarını gösterir. Çünkü zikredilen eserde sadece Çepni ile Kınık boyundan sözediliyor ve diğerlerinin adları geçmiyor.. Kınıklar, bilindiği üzere, Selçuklu hânedanını çıkarmış olan boydur.

Bilindiği üzere Oğuz eli Orta Asya'da, Aşağı Seyhun boylarındaki yurtlarında yaşarlarken X. yüzyıl ile XI. yüzyılın başlarında kendiliğinden İslâmiyeti kabul etmiştir. Müslüman olmaları üzerine Mâveraünnehirli (başlıca Semerkand-Buhara bölgeleri) komşuları onlara Türkmen adını vermişlerdir. Oğuzlar yabancıların kendilerine verdiği Türkmen adını uzun bir müddet benimsememişler ise de XIII. yüzyıldan itibaren Türkmen adı her yerde Oğuz'un yerini almış ve Oğuz, şanlı ataların isimleri olarak gönüllerde yaşamıştır.

Kınık boyuna mensup Selçuklular'ın idaresinde Oğuz eli'nden bir küme XI. yüzyılın ortalarına doğru Horasan da Selçuklu devletini kurmuştur(1040 yılında). Selçuklu hükümdarı Alp Arslan'ın 1071 yılında Malazgird savaşını kazanması üzerine de Anadolu'da yurt edinme faaliyetleri başlamıştır.

Yarlığlar, buyrultular, bitiler, fermanlar, tayin belgeleri, vakfiyeler, resmî vesikalar ile tarih kitapları ve diğer kaynaklardaki Türkçe yer adlarının incelenmesi, XIII. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'daki kırlık kesimde yoğun bir Türk yerleşmesinin yapılmış olduğunu kesin bir şekilde ortaya koymuştur. Fazla olarak yine aynı yıllarda uçlarda (sınır bölgelerinde) kalabalık sayıda Türkmen kümeleri yani Türk göçebe toplulukları yaşıyorlardı. Bu toplulukların başlıcaları şunlardı:

1. Antalya-Denizli-Isparta Bölgesi:

Kuzey Afrikalı coğrafyacı İbn Said'e göre[2]. Bu Türkmen toplulu-

1 "Çepni-Kabiletün minet-Türk"=Bir Türk boyu (İstanbul, 1931, s. 41).

2 Libro de la extension de la tierra en Longitudy latitud, yayınlayan J.V. Gines, Tetuan, 1958, s. 118. İbn Said şu gerçeği belirtmektedir: *"Türkmenler Türk soyundan bir kavim olup Selçuklular devrinde Anadolu'yu (Bilâdur-Rûm) fethetmişlerdir"* (s. 117). Ülkemiz hakkında kısa, fakat değerli bilgiler vermiş olan İbn Said XIII. yüzyılın ikinci yarısının ortalarında hayata veda etmiştir.

ğunun nüfusu 200.000 çadırdır. Her çadırda 5 kişi yaşadığı kabul edilirse bu Türkmen topluluğunun en az 1.000.000 nüfusa sahip olduğu anlaşılır. Ünlü Türkmen halılarını bu Türkmenler'in dokuduklarını aynı müellifden öğreniyoruz.[1]

2. Kütahya-Eskişehir Bölgesi:

Yine aynı müellife göre Kütahya - Eskişehir bölgesinde 30.000 çadır (en az 150.000 nüfus). Türkmen yaşıyordu[2]. Bu kümenin Batı Anadolu ve Marmara bölgelerinin feth ve iskânında rol oynadığı söylenebilir.

3. Kastamonu Bölgesi:

İbn Said bu bölgedeki Türkmen kümesinin 100.000 çadır (en az 500.000 kişi) olduğunu yazıyor.

4. Çepniler:

Onlardan az aşağıda söz edilecektir.

5. İçil Bölgesi:

Moğollar ile en fazla mücadele eden bu bölgedeki Türkmen topluluğudur. Başlarında Karaman oğulları hânedanının bulunduğu bu topluluk, Ermenek-Mut - Silifke-Gülnar ve Anamur şehirlerinin bulunduğu bölgede yaşamış ve ancak XIV. yüzyılda Konya ovasına inerek orada kuzey ve kuzey batıya doğru yayılmıştır.

6. Malatya-Maraş:

XIII. yüzyılda Türkmenler adı geçen bölgelerin daha çok ormanlık kesimlerinde yaşamakta idiler. Bundan dolayı kendilerine Ağaç Eri yani ormanlarda yaşayanlar denilmiştir. Ağaç Eriler'in XV. yüzyıla kadar varlıklarını koruduklari biliniyor. Aynı yüzyılda onlardan bir kısmı Kara Koyunlu fethi sonucunda İran'a gitmiştir. Anadolu'da kalanların ise ne olduğu kesin olarak bilinemiyor. Türkiye'deki umumî kanaata göre zamanımızda Tahtacı adı verilen vatandaşlarımız, onların torunlarıdır[3].

---

1 Bu konuda ve Türk halıcılığının Anadolu'daki en eski tarihine dair bilgiler için şu makaleye bk.: F. Sümer, Early historical references to Turcoman carpet weaving in Anatolia, HALI, New York-London, 1986, s. 36-39.

2 Aynı eser, s. 128.

3 Ağaç Eriler hakkında: F. Sümer, Ağaç Eriler, Belleten, 1962, sayı 103, s. 521-528; Aynı müellif Ağaç Eriler, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, I, s. 460-461; aynı müellif Ağaç Eriler ve Akça Koyunlular, Türk Dünyası Araştırmaları, 1989, sayı 60, s. 36-39.

7. Kuzey Suriye:

Bunlar ağır Moğol baskısı üzerine Anadolu'dan Suriye'ye yani Memlük devleti topraklarına göç etmişlerdir. Memlük kaynaklarında göçeden bu Türkmen kümesinin 40.000 çadır (en az 200.000 kişi) olduğu yazılır. XV. yüzyıldaki yine Memlük müelliflerinden Halil Zâhirî, Suriye'deki Türkmenler'in kalabalık olup 180.000 asker çıkardıklarını bildirir[1]. Bu Türkmenler, daha önce Anadolu'da olduğu gibi, Kuzey Suriye'de bulundukları zamanlarda da Moğollar'la mücadele etmekten geri durmamışlardır. Boz Ok ve Üç Ok adları ile Oğuz eli'nin ikili teşkilatını muhafaza eden bu Türkmenler, Moğol hakimiyetinin sona ermesinden itibaren küme küme, bölük bölük Anadolu'ya dönmüşlerdir. Onların bir kısmı Anadolu yolu ile muhtelif siyasî hadiseler yüzünden İran'a gitmişlerdir. Başta Beğdili ve Elbeğli boylarının birçok obaları ve diğer Türkmen oymaklarının kolları şimdi de Türk sınırının dışında Haleb ve Trablus Şam yörelerinde yaşamaktadırlar.

8. Doğu ve Güney Doğu Anadolu:

Buralarda XIV. yüzyılda Akkoyunlular ve Karakoyunlular'ın yaşadıklarını biliyoruz. Daha sonraları mühim roller oynayacak olan bu iki ünlü Türkmen topluluğunun bu zamanda (XIII. yüzyılın ikinci yarısı) Güney Doğu Anadolu'da yaşadıkları anlaşılıyor.

9. Diğer Bölgeler:

Bu yazdıklarımızdan başka Türkiye'nin diğer bölgelerinde de daha az nüfuslu Türkmen topluluklarının yaşadıkları şüphesizdir. Mesela yukarı Kelkit boyunda, Sinop bölgesinde olduğu gibi, Çepniler'den kalabalık bir topluluğun da yaşadığı anlaşılıyor.

Yerli ve yabancı Anadolu'daki Türk yerleşmesini inceleyenlerin Anadolu'ya nekadar Türk geldiği hakkında tahminlerde bulunurlar ve hatta rakamlar verirlerken köy ve şehirlerdeki yerleşik Türk halkından başka[2] yukarıda zikrettiğimiz Türkmen kümelerini ve bilhassa onların nüfusları hakkında verilen rakamları mutlaka gözö-

1 Zubdetü keşfil-memalik, yayınlayan P. Ravaisse, Paris, 1895, s.105.

2 Ülkemizde Türk adı uzun bir zaman "köylü" manasında da kullanılmıştır. Bu husus, anlaşılacağı üzere, Oğuz Türkleri'nin köyler kurarak oralarda ve metrûk yani boşaltılmış köylerde yoğun bir şekilde yerleşmelerinden ileri gelmiştir. Kalabalık bir şekilde şehirlerde yerleşme hareketleri ise XIII. yüzyılın ikinci yarısında başlamış ve Beylikler devrinde (XIV. yüzyılda) bu yerleşme tamamlanmıştır.

nüne almaları gerekirdi. Almadıkları için bu konuda ileri sürdükleri görüşlerin ve verdikleri rakamların hiçbir ilmî değeri yoktur. Bu konuda zikrettiğim bilgilerden başka bilgilere sahip değiliz. Bu bilgiler de-Türkiye'nin Türklük bakımından çok güçlü kavmî temellere dayandığını göstermeye kâfidir. Sonra Moğollar'ın Anadolu'da yurt tutarak Türk yerleşmesini güçlendirdikleri de asla unutulmamalıdır.

XIII. yüzyılın ikinci yarısındaki yurdumuzda yaşayan büyük Türkmen kümeleri hakkında verilen bilgiden sonra asıl konumuza başlayabiliriz.

Sinop Çepnileri:

1277 yılı, Türkiye'nin en hüzün verici, en buhranlı ve ızdıraplı yıllarından birini teşkil eder. Gerçekten Moğollar'a dayanarak Selçuklu devletininin idaresini ele geçirmiş olan İran asıllı Muiniddin Süleyman, Moğollar'ın sonu gelmez isteklerinden bunalarak onlardan kurtulmak için Memlük hükümdarı Beybars'tan yardıma gelmesini istemişti. İşaret edilen yılda (1277) Beybars Anadolu'ya girdi; Moğol ordusunu Elbistan'da yendikten sonra Kayseri'ye ulaştı. Fakat kendisini çağırmış olan Muiniddin Süleyman Tokat'a çekilip Memlük hükümdarına yardımda bulunmadı. Bunun üzerine Beybars Kayseri'de fazla kalmıyarak ülkesine döndü. Bu sırada, Moğollar kendisine

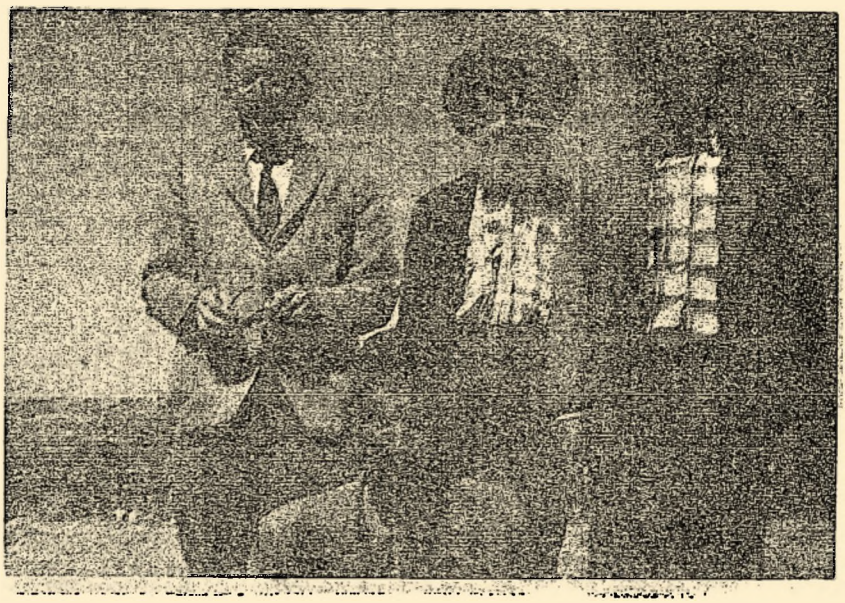

Çepni'den Emin Dede ile Arkadaşları ve Kitabın Yazarı (1965)

çok güvendikleri Muiddin Süleyman'ın hiyanetini öğrenip hayatına son verdiler. Bu arada Karaman oğlu Mehmed Bey de ayaklanarak devlet merkezi Konya'yı ele geçirmiş ve bir Selçuklu şehzadesini tahta çıkarmıştı[1].

İşte bu buhranı fırsat bilen Trabzon Rum devleti hükümdarı Giorgi denizden gelerek Sinop'u almak istemişti. Fakat Çepni Türkleri (Türkân-ı Çepni) Sinop'ta bulunan gemilere binerek Giorgi'yi denizde karşılamışlar ve yapılan savaşta onu yenilgiye uğratıp perişan bir halde geri dönmeye mecbur bırakmışlardır[2].

Çepniler'in Trabzon Rum hükümdarını mağlubiyete uğratmaları onların hem kalabalık, hem de teşkilatlı bir topluluk olduklarını gösterir. Çepniler'in denizle hiç bir ilgileri olmadığı halde gemiler üzerinde önemli bir başarı kazanmaları da gerçekten dikkate şâyândır.

Bu Çepniler'in Sinop bölgesinde yerleştiklerine dair elde hiç bir delil yoktur. Bu sebeple onların doğuya doğru ilerleyerek Ordu bölgesine girdiklerini ve orada Bayram Bey'in idaresinde bir beylik kurduklarını düşünüyoruz.

Nitekim Trabzon Rum imparatoru II. Yuannis zamanında (1280-1297) Türkler'in Ünye yöresini (Halibia) feth ettikleri ve Trabzon'a büyük bir akın düzenledikleri bildiriliyor. İmparator II. Aleksios (1297-1331) 1301'de Türk beylerinden Küçük Ağa (?)'yı Giresun'da karşılayarak daha fazla ilerlemesine mani olmuştur[3].

---

1 Bütün bu hususlarda F. Sümer, Anadolu'da Moğollar, Selçuklu Araştırmaları Dergisi, 1970, I, s. 38-58.

2 Sinop Karadeniz ticareti için en mühim limandı. Bundan dolayı Giorgi Selçuk ülkesinde, çıkan siyasî buhrandan faydalanarak Sinob'u almak istemişti. Selefi II. Andronikos yine Selçuklular arasında çıkan bir buhrandan faydalanarak Sinob'u alıp şehri bir kaç yıl elinde bulundurmuştu. *"Bu'de dir rûz Tayburğa ki mütevâvil-i Sinob bûd resîd ve haber âvurd ki Câniti bu kedirgahâ kasd-ı Sinob kerd. Türkân-ı Çepni der mukabele reftend ve derniyân-ı âb âteş der râneş zedend ve hâib ve hâsir bâz-geşt. Tayburğa râ be-din müjde mülkî nikû dadend = İki gün sonra Sinob kumandanı Tay Buğa erişti ve Canit kıralının kadırgalar ile Sinob'a kasdettiğini, Çepni Türkleri'nin karşısına çıktıklarını ve deniz ortasında canına od tıkadıklarını ve bu yüzden kıralın perişan bir halde geri döndüğünü bildirdi. Bu müjdesi üzerine Sultan, Tay Buğa'ya iyi bir mülk verdi. (İbn-i Bibî,* Tevârih-i âl-i Selçuk, yayınlayan M. Th. Houtsma, Leiden, 1902, IV, s. 333, Mufassal, el-Evâmirül-Alâiyye, TTK, Ankara, 1956, s. 729). Tay Buğa bir bey ailesine mensup olup babasının adı İl Almış, oğlunun adı da Bay Gelmiş idi. Sinop'ta olan mezar kitâbesi onun 1280 yılında öldüğünü gösteriyor (Ş. Ülkütaşır, Sinop kitabeleri, Türk tarih, arkeologya ve etnografya dergisi, 1949, V, s. 137, 141; O. Turan, Selçuklular zamanında Türkiye, İstanbul, 1971, s. 529, 570.)

3 A.A.M. Bryer, Greeks and Türkmens, Appendix I: Greeks and Türkmens in Paneratos, Variorum Reprints, London, 1980, s. 143.

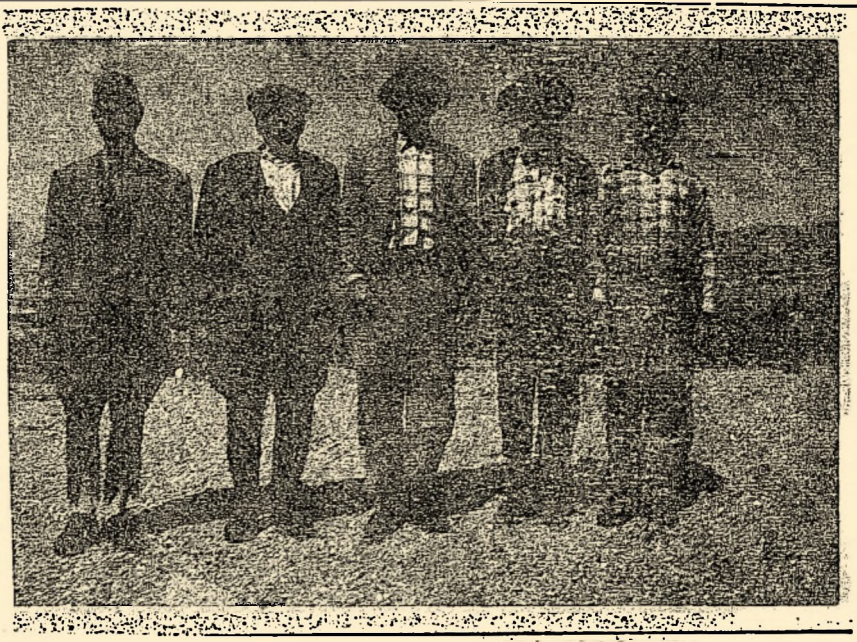

Sarıçalı köyüne (Manisa) mensup bazı Çepniler (1965)

1313 yılında ise Bayram Bey'in bir pazarı (?) yağmaladığından sözediliyor[1]. Bayram Bey Ordu bölgesini fetheden ve Bayramlı beyliğini kuran zattır. Oğlu Hacı Emir Bey, bazı fetihlerde bulunmuş, torunu Süleyman Bey ise Giresun'u fethetmiştir.

XIV. yüzyılın birinci yarısında yukarı Kelkit vadisinde kalabalık bir Çepni kümesi yaşıyordu. Bu Çepniler 1348 yılında bir ittifaka dahil olarak Trabzon surları önünde göründüler. Gerçekten Erzincan hakimi Ahi Ayna Bey, Bayburt hakimi Mehmed Rikabdâr, Ak Koyunlu Tur Ali Bey bu ittifakın başlıca üyelerini teşkil ediyorlardı. Kuzey Doğu Suriye'deki Türkmen reislerinden Boz Doğan Bey'de Tur Ali Bey'e refakat ediyordu.

Yine Panerotas'a göre müttefikler üç gün savaştıktan sonra başarısızlığa uğrayarak geri dönmüşlerdir[2].

Fakat aynı yüzyılın ikinci yarısının ortalarında Çepniler'in kuzeye doğru ilerleyip Tirebolu'nun az doğusunda denize dökülen Harşit çayı çevresinde ve ona yakın yerlerde yurt tuttukları ve kışlaklarını

1 Gösterilen yer.

2 Appendix I, s. 144.

da yukarı Harşit'te kurmuş oldukları görülüyor. Nitekim 1380 yılının kış aylarında imparator Çepniler'in kışlaklarının bulunduğu yukarı Harşit'e kadar giderek onlara karşı pek mühim sayılmayan bazı başarılar elde edip Çepniler'in ellerindeki Hıristiyan tutsakları kurtarmıştır.

1404 yılında Semerkand'a giden İspanyol elçisi Ruy Gonzalez de Clavijo Erzincan'ın kuzeyindeki bir kalede Çepniler'in muhafız ve gözetleyici olarak bulunduklarını işitmişti[1].

XV. yüzyılın ikinci yarısında Ak Koyunlu hükümdarı Uzun Hasan Bey'in buyruğundaki beylerden biri de Çepni boyundan İl Aldı Bey idi. İl Aldı Bey 1469 yılında Bitlis'in fethinde bulunmuştur[2]. İl Aldı Bey Uzun Hasan Bey'in oğlu Yakub Bey'in hükümdarlığı (1478-1490) zamanında da hayatta idi[3]. Onun dirliğinin Doğu Anadolu'da olduğunu biliyoruz. İl Aldı Bey'in Yukarı Kelkit veya Doğu Karadeniz bölgesindeki Çepniler'e mensup bulunması en kuvvetli ihtimaldir.

XV. yüzyıldaki Bizans müverrihlerinden Halkokondil'in Kolhis'ten (Trabzon'un doğusundaki yöreler) Amastris'e (=Amasra) kadar uzanan bütün Karadeniz kıyılarında Çepniler'in (=Tzapnides) yaşadıklarını yazdığı bildiriliyor ki, dikkate şayandır[4].

XVI. yüzyıla gelince, Arşiv vesikaları sayesinde Çepniler hakkında tafsilatlı bilgiler elde ediliyor. Tahrir defterlerinde Çepniler'e ait 43 yer adı görebildik. Bunlara göre Çepniler 24 boy arasında dokuzuncu sırada yer almaktadır. Fakat Tahrir defterleri üzerinde daha dikkatli

---

1 Embajada à Tamorlàn yayınlayan F. Lopez Estrada, Madrid, 1943, s. 83. Eserin İngilizce tercümesinde (Embassy to Tamerlane, tercüme eden G. Le Strange, London, 1928, s. 120) çok yanlış olarak: Chapanlı=Çapanlı deniliyor.

2 Sahib Kıran (= Uzun Hasan Bey), *"Biçen Oğlu Süleyman Bey, Dulkadir Aslan Bey, İsfendiyâr Oğlu Ahmed Bey, Çepni İl Aldı Bey, Sa'dlu Muhammed Bey, Sa'dlu Emîr Câu, Saru Pir Ali Oğlu ve Dularin Şah Muhammed'i beş bin kişilik bir atlı kuvveti ile Bitlis'in fethine gönderdi. Bunun sebebi Bitlis hakiminin, düşmanca davranıp, Sahip Kıran'ın (Uzun Hasan Bey) üzerine yürüdüğü Kara Koyunlu Hasan Ali'ye yardım için Muş askerini göndermiş olması idi. Sonra (Bitlis hakimleri) sultanlara bağlı olmalı idiler Adları anılan ulu beyler şehri kuşattılar. Bitlis hakimi İbrahim Bey annesi ile naibini gönderip Sahip Kıran'dan bağışlanmasını diledi. Sahib Kıran da bağışladı. Bunun üzerine çeri kuşatmayı kaldırıp geri döndü (Ebu Bekr-i Tihranî,* Kitâb-i Diyârbekriyye, yayınlayanlar N. Lugal -F. Sümer, TTK, Ankara, 1964, II, s. 543).

3 Fazlullah b. Ruzbihan-ı Hunci, Tarih-i âlem ârâ-yi Emînî, Fatih Ktp., nr. 4431, 71b, İngilizce tercümesi V. Minorsky, London, 1957, s. 32-35.

4 A. Bryer, Some notes on the Laz and Tzan, s. 192 (Variorum Reprints, London, 1988). Fakat kelimenin Tzanides şeklinde de okunduğu kaydedilerek Halkokondil'in Çepni ile Tzan'ı birbirine karıştırmış olmasının mümkün olduğu da ifade edilmiştir.

bir araştırma yapılması sonucunda Çepniler'e ait daha fazla yer adı bulunabilir. Bizce tesbit edilen yer adlarından altısı Kastamonu, beşi Bolu bölgelerinde görülmektedir. Bundan başka yine bu boyun adını taşıyan 3 köy Canik, 2 köy ve bir de nahiye Çorum sancaklarında bulunmaktadır. Nahiye müteaddid köyü içine alan geniş toprak parçası yani yöre demektir. Bu sebeple, Çorum bölgesinde de kalabalık bir Çepni topluluğunun yerleşmiş olduğu sanılıyor. Bundan başka 2 köy Sivas, iki köy de Konya bölgelerinde görülmektedir[1]. Burada şu hususu da ehemmiyetle belirtmek isterim. Bir yörede bir oymağın adını taşıyan 3 köy var ise bu, o yöreye o oymaktan sadece 3 obanın yerleştiğini göstermez; daha çok obanın da yerleştiğini gösterebilir. Bilhassa XVI. yüzyıldan itibaren bir veya birçok yere yerleşen bir oymağın bu yerlerden hiçbirine kendi adını vermediği görülebiliyor. Bu hususta elimizde bir çok misal vardır. Bu sebeple Oğuz boylarına ait yer adlarının pek mühim bir kısmı yerleşik yaşayışa geçme devrinden (XII.-XIV. yüzyıllar arası) kalmadır.

Bu Çepni yer adlarından başka yine aynı yüzyılda henüz oturak hayata geçmemiş Çepni toplulukları da vardır. Bu Çepni topluluklarının başlıcaları şunlardır:

1. Haleb Türkmenleri:

1520 yıllarında Haleb Türkmenleri arasında üç kola ayrılmış bir Çepni oymağı görülüyor. Bunlardan 53 vergi evi olan birinci kol Anteb'in kuzey doğusundaki Rum Kale yöresinde oturuyor. Doñrul (=Tuğrul)[2] Kethüda'nın idaresindeki ikinci kol da Antakya'nın kuzeyindeki Gündüzlü kazasında, nüfusu en az olan üçüncü kol ise doğuda bir yerde (Boz Ulus arasında?) yaşamaktadır. 1570 tarihinde yani 50 yıl sonra, diğer Türkmen oymakları gibi, Çepniler'in de nüfusları çok artmıştır. 1520 yıllarında 53 vergi evi olan birinci kol bu tarihte 397 vergi nüfusuna yükselmiştir. İkinci ve üçüncü Çepni kollarının ise 29 ve 16 vergi nüfusları vardır. Bu iki kol *"Başını Kızdılu"*, yahut *"Başını Kızdılu Çepni"* adiyle anılıyor.

XVII. yüzyılın ortalarına doğru Çepniler'in ana kolu yine Rum

1 Eserin sonundaki cedvele bk.

2 Ülkemizde (efsanevî bir kuşun adı olan) Tuğrul, umumiyetle, ilk önce Toñrul, sonra da Doñrul olarak söylenmekte idi. Bu, unvan ve ad olarak Türkler arasında çok kullanılmıştır.

Kale yöresinde yaşıyor ve kasabalar (?), Korkmazlu, Sarılu, Karalar, Köseler ve Şuayyıblu obalarına ayrılıyordu. Başım Kızdılu adını taşıyan diğer iki oymak ise Batı Anadolu'ya göç ederek Saru Han (Manisa) ve Aydın sancaklarında yurt tutmuştu.

Rum Kale'deki "Oturak Çepniler" 1690 yılında Avusturya'ya açılan sefere çağırıldılar.

Ertesi yıl ise Urfa yöresindeki Akça Kale'den Rakka'ya kadar uzanan yerde yerleşmeleri emredilen Sekiz Türkmen oymağı arasında Çepniler de görülüyor[1].

Bu Çepniler, diğer Türkmen oymakları gibi "yerleştirildikleri yerden" kaçtıkları için ileri gelenlerinden sekiz kişi rehine olarak Amasya ve Çorum kalelerine "kalebend" edilmişler ise de 1706 yılında serbest bırakılmışlardı[2]. Bu Çepniler Rakka'ya yerleşmediler. Fakat nerede oturdular? İşte bu, bilinmediği gibi, onların doğrudan doğruya Haleb Türkmenleri Çepnileri'ne bağlı oldukları da iyice anlaşılamıyor.

2. Yeni İl:

Yeni İl, Sivas'ın güneyinde, Mancılık, Gürün ve Hekim Han'ı arasında yaşayan Türkmen oymaklarının adıdır. Bu il'e Üsküdar Türkmeni de denilirdi[3]. Yeni il'e mensup oymaklar arasında Dil Çepni adlı bir oba da görülür[4]. Fakat bu Dil Çepniler hakkında daha fazla bilgiye sahip değiliz.

3. Boz Ulus:

Boz Ulus Diyarbekir bölgesinde yaşayan büyük bir Türkmen kümesidir. Bu küme kışın Mardin'in epeyce güneyindeki çöl bölgesinde kışlıyor, yazın da Erzincan-Erzurum arasında yaylıyordu. Fakat Boz Ulus uğradığı baskılar yüzünden 1613 yılında Orta Anadolu'ya göçetti ve bir daha eski yurduna dönmedi. Orada yani eski yurdunda ehemmiyetli olmayan oymaklardan müteşekkil bir küme kalmıştı

1 Ahmet Refik, Anadolu'da Türk aşiretleri, İstanbul, 1930, s. 96-97; F. Sümer, Osmanlı devrinde Anadolu'da yaşayan bazı Üç Oklu Oğuz boylarına mensup teşekküller, İktisat Fakültesi Mecmuası, 1950, X, 1-4, s. 144-145; aynı müellif, Oğuzlar, s. 330-331.

2 Ahmet Refik, aynı eser, s. 135.

3 Yeni İl ve diğer Türkmen kümeleri hakkında bilgi için, Oğuzlar'a bk. (s. 175-182).

4 Ahmet Refik, aynı eser, s. 121.

İki Çepni Delikanlısı (Manisa, Harmandalı Köyü)

(Boz Ulus Mandesi). İşte Boz Ulus'un Orta Anadolu'ya göçeden ana kümesi arasında da bir Çepni oymağı vardı ki, bu oymağa Kantemir Çepnisi deniliyor. Bu Çepniler'in boybeyisi Kantemir[1] Bey'in 1689 yılında sağ olduğu anlaşılıyor. 1728 tarihli bir vesikada Kan temir Çepnisi'nin Rakka'daki iskân yerlerine gitmemek için Bergama taraflarına göçtüğü bildirilmektedir[2].

1935 yılında Çepniler Balıkesir'de adlı küçük bir kitap yazan Kadıoğlu İsmail Hakkı'ya göre Kantemir Çepnileri şimdi Manisa vilayetine bağlı Soma kazasının on-onbeş köyünde oturmaktadır[3].

Yine aynı müellif, Balıkesir vilayetinin kazalarına bağlı Alevî köyleri hakkında da bir cedvel vermiştir. Bu cedvelde 25 Alevî köyünün adları, nüfusları ve bağlı bulundukları kazalar gösterilmiştir. Fakat bu köylerden hepsinin Çepniler'e ait olduğu veya olmadığı hakkında maalesef izahat yoktur.

---

1 Kan+temir (kan+demir) kanı, demir gibi güçlü, sağlam demek olmalıdır.

2 Ahmet Refik, aynı eser, s. 171.

3 Kadı oğlu İsmail Hakkı, Çepniler Balıkesir'de, Balıkesir, 1935, s. 9. Bu kitapta Soma'daki Kantemir Çepnileri'ne ait köylerin sayısı hakkında kesin bir rakam verilmedikten başka, bu köylerin adları da bildirilmiyor.

Merhum Kâmil Su ise, Balıkesir ve civarında Yörük ve Türkmenler adlı kitabında diğer oymaklar gibi Çepniler'in geçen yüzyılın ikinci yarısında Karasi sancağında (= Balıkesir vilayeti) 34 yerde sâkin bulunduklarını göstermiştir[1].

Bu köylerden mühim kısmı herhalde Başım Kızdılı Çepniler'e ait idi[2].

Yukarıda vermiş olduğumuz bilgilerden anlaşılacağı üzere, Balıkesir bölgesi ile Manisa ve Aydın vilayetlerindeki Çepniler buraya XVII. yüzyıldan sonra doğu'dan gelmiş olup Haleb Türkmenleri ile Boz Ulus'a mensup idiler. Bu Çepniler'den önce Balıkesir, Manisa ve Aydın vilayetlerinde Çepni adlı bir oymağın yaşadığı görülmüyor. Bu sebeple XIV. yüzyılda Ece Halil ile Rumeli'nden Balıkesir bölgesine dönen Türkler arasında Çepniler'in bulunduğu hakkındaki sözlerin ilmî hiç bir değeri yoktur.

XVII. yüzyılın başlarından itibaren Anadolu'nun Orta (Çukurova dahil) ve Batı bölgeleri geniş ölçüde nüfus kayıplarına uğradı. Anadolu'nun orta bölgesindeki nüfus boşlukları Celâlî ayaklanmaları ve dehşet verici kıtlık yılları ile izah edilebilir. Fakat Batı Anadolu ve Marmara bölgelerindeki nüfus azalmalarının sebep veya sebeplerini iyice bilemiyorum. Güney Doğu'dan gelen Türkmenler ile Güneybatıdan göçeden Yörükler Orta ve Batı Anadolu'daki nüfus boşluklarını geniş ölçüde doldurdular. Bunda, görüldüğü üzere, Çepniler'in de mühim rolleri olmuştur.

4. Adana:

Tahrir defterlerinden, Adana'nın Sarı Çam yöresinde küçük bir Çepni oymağının yaşadığını öğreniyoruz.

5. Dulkadırlı:

Dulkadır eli arasındaki Çepni varlığı ehemmiyetli olmayıp 34 vergi nüfuslu küçük bir oymaktı. Aynı bölgede Çepni adlı bir de kale vardı[3]. Bu Çepni kalesi Elbistan yöresinde veya ona yakın bir yerde bulunuyordu.

---

1 İstanbul, 1938, s. 149-151.

2 Balıkesir Çepniler'i hakkında ileride geniş bilgi verilmiştir.

3 Feridun Bey, Münşeatüs-selâtin, İstanbul, 1274, I, s. 411 (Yavuz Selim'in Kırım hanına gönderdiği Kemah ve Dulkadır ili fetihnâmesinde geçiyor).

6. Boz Ok:

Boz Ok Yozgat vilayetinin eski adıdır. Bu çok önemli tapu senedi Cumhuriyet devrinde ortadan kaldırıldı[1]. Burada da XVI. yüzyılda 42 vergi nüfuslu Çepni adlı küçük bir oymak yaşıyordu. Yine orada ve o yüzyılda Çepni adlı bir de köy olup bu köy varlığını zamanımıza kadar sürdürmüştür.

7. Çorum:

Yine XVI. yüzyılda Çorum'a bağlı Alp Oğuz[2] köyünde Çepni Özü adlı bir cemâat yani bir oymak görülmektedir. Bu çok küçük oymağın Çepni Özü (Çepni vâdisi yahut Çepni ırmağı) denilen bir yerin adını taşımış olduğu görülüyor.

8. Hamid:

Yine aynı yüzyılda Hamid sancağının (Isparta vilayeti) Göl Hisar kazasında da 70 vergi nüfuslu bir oymak görülmekte idi.

9. Atçeken:

Akşehir-Koç Hisar Gölü ve Karaman arasındaki Türk oymakları idarî bakımdan üç kazada toplanmışlardı: Eski İl, Turgut ve Bayburt. Bunlardan Eski İl, Koş (Koç) Hisar Gölü'ne dökülen İn Suyu'ndan başlayıp Güneydoğu'ya doğru Ereğli'nin batısındaki Akça şehir'e kadar uzanan topraklardan meydana gelmişti. Koç Hisar Gölü'nün güney ucuna çok yakın olan Eski İl köyünün bu kazanın merkezi olduğu anlaşılıyor.

Turgut kazasına gelince, bu kazanın Akşehir gölünün kuzeyinden başlayıp Lârende (=Karaman)'nin batısındaki şimdi Kâzım Karabekir (Gaferiyat= Mahmudlar) denilen kasaba ve yöreye kadar uzandığı anlaşılıyor. Bayburt kazası ise Ereğli'nin güneyinde ve Karaman'ın doğusundaki toprakları içine alıyordu. İşte bu kazalardan Eski İl'de yaşayan Çepniler'in büyük bir kısmı Yavuz Selim devrinde (1512-1520) yedi köyde yerleşmiş olup ancak 27 evlik bir oba eski yaşayışını sürdürüyordu. Bu oba asrın sonlarına doğru henüz yerleşik hayata

1 Bu çok değerli yadigâr, vilayetin adı olarak yerine koymak, Yozgatlı aydınların ve bilhassa milletvekillerinin vazifesidir. Çünkü Yozgat milletvekillerinin verdikleri bir takrirle Boz Ok adı resmî olarak kullanılmaktan çıkarılmıştır. Cehâlet öyle fena bir şeydir ki millî bir vesikayı kalpte en ufak bir sızı duyunmadan yırtıp atıyor.

2 Bu gibi tarihî isimler Anadolu'da çoktur. Fakat Türkistan denilen ülkede pek yoktur.

geçmemişti.

Turgut yöresindeki Çepni oymağına gelince, bu oymak I. Selim devrinde 44 vergi nüfuslu küçük bir oymak idi[1].

9. Koş (Koç) Hisar:

Şimdi Ankara vilayetine bağlı Şerefli Koç Hisar kazasında yaşayan oymaklardan bazıları İç İl'den, bazıları da Adana bölgesinden gelmişlerdir. Bunlardan biri Orun- Guş oymağı olup Adana'nın Saru Çam nahiyesinden gelmiştir. İşte bu oymak arasında 133 nüfuslu bir Çepni obası da görülüyor. Bu husus Orun-Guş oymağının Çepniler'e mensup bulunmasından ileri gelmiş olabilir.

10. Ulu Yörük:

Sivas yöresinden Ankara yöresine kadar yayılan ve 27 oymaktan meydana gelen büyük bir topluluğa Ulu Yörük veya Ulu Yörük Türkleri denilir. Ulu Yörük'e dahil oymaklar, İran'da olduğu gibi, bölük adıyle anılıyor. Oymaklardan bazılarının Çungar (ca'ungar=solkol), Cavurcu gibi Moğolca adlar taşımaları bu topluluğun İlhanlılar devrinde, daha az ihtimal ile Eretneliler zamanında meydana getirildiği, topluluğa mensup oymaklardan bir çoğunun veya ço-

Muradiye (Manisa) Çepnilerinden Bir Grup (1965)

1 Oğuzlar, s. 333-334.

ğunun Alevî inancını taşıdıkları anlaşılıyor. Onların bu inancı İlhanlılar'dan Olcaytu devrinde almış olmaları çok muhtemeldir. Çünkü adı geçen Moğol hükümdarı sünniliği bırakarak 12 imam şîîliğini kabul etmişti. Topluluğun oymakları arasında bir kaç Oğuz boyuna mensup teşekküller de vardır[1]. İşte bunlardan biri de Çepniler'dir. Çepniler'in yurtlarının Ak Dağ Madeni'nin kuzeyinde, Zile'nin güneyinde, meşhur Çamlı Bel'in batısında bulunduğu anlaşılıyor. 1520 tarihinde Çepniler'in 17 kışlakları vardı. Onlar bu kışlaklarında çiftçilik yapmakta idiler. 1575 yılında ise 32 kışlakta oturmakta, nüfusları da dört misli artmış bulunmakta idi. XIX. yüzyılın ikinci yarısının başlarında Çepniler'in oymak geleneğini korudukları görülüyor. O yıllarda Çepni oymağı ile Kara Hisar-ı Behramşah[2], Boz Ok sancağına bağlı idarî yörelerden birini teşkil etmekte idi[3].

11. Kırşehir:

Vilâyetnâme'den anlaşıldığına göre Suluca Kara Üyük (şimdi Hacı Bektaş şehri) sakinleri Çepniler'den idiler. Yine aynı esere göre onlardan Yunus Mukrî, bilgin, olgun bir zattı; Kur'ân'ı hıfzetmişti. O, Suluca Kara Üyük'ten ayrılıp civarındaki Mikâil adlı yerde oturmuş, sonra yukarı taraftaki Kayı'ya yerleşmişti[4]. Kayı, bilindiği üzere, Oğuzlar'ın en büyük ve en şerefli boyu sayılıp bazı eski kaynaklara göre, Osmanlı hânedanı bu boya mensuptur.

Fakat Suluca Kara Üyük'teki Çepniler'in Yunus Mukrî[5] müstesna dinî bilgileri çok zayıf idi. Öyleki aralarından biri ölmüş, Yunus

---

1 Ulu Yörük hakkında Anadolu'da Moğollar'a bk. (Selçuklu araştırmaları dergisi, 1970, 1, s. 137-138).

2 Kara Hisar-ı Behramşah Selçuklular devrinde kurulmuş şehirlerden biri idi. Kale ve yanındaki meskûn yer sonra Müşâlim adını taşımış ve bu isim zamanımıza kadar gelmiştir. Şimdi ise bir köy olan bu meskûn yere Çalışkan deniliyor.

3 1885 yılında Bozok eyaleti Kayseriye (=Kayseri), Bozok, Ankara ve Kengırı (=Çangırı) sancaklarından teşekkül etmişti. Bunlardan Bozok sancağının Yozgad, Kızıl Kocalu, Akdağ ile Madenciler, Boğazlıyan, Karahisar-ı Behramşah ile Çepni kabîlesi ve İhsan Haneleri, Sorgun, Süleymanlu ile Avcılar, Hüseyin Âbâd, Mamalu aşîreti, Cebel-i Kozan-ı Şarkî Kaymakamlığı (buranın merkezi Cebel-i Kars kasabası), bu sancağın nahiyeleri idiler. Burada nahiye kaza demektir. Böylece Kara Hisar-ı Behramşah bizim çok köylerde yerleşmiş olduğu kesin olarak anlaşılan Çepni oymağı ve İhsan Hâneleri de Bozok sancağının bir nahiyesini teşkil etmişlerdir (Umumî salnâme, sene 1272, s.92-93). Buradaki "İhsan Hâneleri" hakkında hiçbir bilgiye sahip değilim.

4 Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî *"Vilayet-name"*, hazırlayan Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, 1958, s. 26.

5 Mukrî, Kur'ânı ezberleyip okuyana denilmektedir, hâfız manasına geliyor.

Mukrî olmadığı için, onu üç gün gömmemişlerdi. En sonunda Çepni ulularından Gevherveş'in ricası üzerine, Yunus Mukrî, Konya'ya gidip Sultan Alâeddin'den[1] Suluca Kara Üyük'ün kendisine ait yurt olduğunu gösteren bir berat aldıktan sonra, dönüp oraya yerleşmişti. Yunus Mukrî sonra hayata veda etti; dört oğlu vardı. Bunlardan İdris'in, babası gibi, bilgin ve seçilmiş bir kişi olduğu söyleniyor. Onun eşinin adı Kutlu Melek idi. Kutlu Melek, adı gibi, melek ruhlu olduğu için az sonra Suluca Kara Üyüğe gelen Hacı Bektaş-ı Veli tarafından çok sevilmiş ve Hacı Bektaş'ın manevî kızı olmuştur. Esasen Hacı Bektaş-ı Veli'ye daima derin bir saygı duyarak hizmet ettikten başka herkese karşı da sevgi ve şefkat duyguları ile yardımı da bulunduğundan kendisine Kadıncık ve Kadıncık Ana lakabı verilmiştir. İşte Bektaşi Çelebileri bu kadıncık Ana ile İdris Hoca'dan gelmişlerdir[2]. Böylece Bektaşî Çelebilerinin Çepni boyuna mensup oldukları ortaya çıkmış bulunuyor.

Tahrir defterlerine göre Kırşehir bölgesinde bizim boyun adını taşıyan bir de köy vardı.

Çepni Delikanlıları (Harmandalı Köyü, 1965)

1 Metin: Sultan Aliyüddin.

2 Merhum A. Gökpınarlı'nın *"Açıklamaları"* kısmı, s. 125.

II. BÖLÜM

Anadolu'daki dinî hareketlerden ekserisinin Çepni boyu ile yakın bir ilgisi vardır. Bundan dolayı burada Osmanlı devrinden önce Anadolu'da vukubulan dinî hadiselerden bahsetmek yerinde olacaktır.

Osmanlı devrinden önce Anadolu'nun dinî tarihinde üç mühim hadise görülür. Birincisi Baba İshak ayaklanması, İkincisi İlhanlı hükümdarı Olcaytu'nun On İki İmam Şîîliğini kabul etmesi, üçüncüsü de Safevî tarikatından Şeyh Cüneyd ile haleflerinin Anadolu'daki faaliyetleridir.

a. Babaî Türkmenleri'nin Ayaklanması

Medreseden ve câmiden yetişen din adamları oymaklara ve hatta pek çok köye gidip onlara dinî bilgiler vermek işi ile meşgul olmadılar. Hatta Osmanlı devrinde ve son zamanlarda bile çok köyde namaz kıldıracak İmam görülmediğini, bu köylerden bazılarına ancak ramazanlarda din adamlarının uğradığını biliyoruz. Bu durumda oymaklar ve çok köyler tarikatlara mensup dervişlerin telkinlerine açık bulunuyorlardı. Hele oymaklar ve köylüler yoksul insanlar ise bu telkinlere daha çabuk kapılmakta, va'dlara inanmakta ve bunun sonucu olarak kendilerinden istenilen her türlü fedâkarlığı tereddüd etmeden yerine getirmekte idiler. Böylece pek tabiî olarak Baba İshak Türkmenleri'nin de dinî bilgileri son derece de sathî olup onlar âdeta ismen Müslüman idiler. Bu arada Hazret-i Muhammed'in en son peygamber olduğundan da, her halde pek çoğu haberdar değildi.

Baba İshak Türkmenleri, Malatya bölgesinde, bilhassa Adıyaman'ın güneyindeki Samsat (=Sumeysat) yöresi ile Maraş bölgesinde yaşıyorlardı. Onların Orta Asya'dan yeni geldikleri anlaşılıyor. Fakat

yurt tuttukları yerlerde sürüleri için yeterli otlaklar yoktu. Fazla olarak akın da yapamıyorlardı. Çünkü karşılarındaki topraklarda Müslümanlar yaşıyorlardı. Bu sebepler ile onlar yoksul Türkmenler'den idiler. Çağdaş müverrihlerden Ebul-Ferec onların at ve silah satın almak için eşeklerini, sığırlarını ve koyunlarını sattıklarını yazıyor[1]. Ebul-Ferec'in bu sözleri onların varlıklı insanlar olmamaları ile izah edilmelidir[2].

Türkmenler'in askerî hizmetlere alınmayıp kendilerine raiyyet muamelesi yapılması, yani idare edilen ve vazifesi sadece vergi veren halktan sayılmaları yüzünden eskiden beri devlete kızgın oldukları da bilinir. Gerçekten Moğollar'a karşı savaş tecrübeleri var diye Harizmlileri hizmetine alan Selçuklu hükümdarları, kendi öz kavimleri olan Türkmenler'e ehemmiyet vermedikleri gibi, ehemmiyetlerini de anlayamamışlar, bu yüzden onlar felâket getirici hadiseler ile karşılaşmışlardır. Kısaca Baba İshak Türkmenleri'nin ayaklanmalarında iktisadî durumlarının iyi olmamasının pek büyük bir payı vardır. Yani ayaklanmanın ana sebebi iktisadîdir.

Adı geçen yerlerdeki Türkmenler Kefersud'tan Amasya bölgesine giderek oradaki bir köy yakınında kurduğu tekkede yaşayan Baba İshak'tan aldıkları emir üzerine Samsat-Kefersud yöresinde ayaklandılar. Onlar *"Lâ ilâhe illâllah Baba Resûlullah"* (=Tanrı'dan başka ilâh yoktur. Baba da Tanrı'nın peygamberidir) diyerek harekete geçtiler. Ebul Ferec (1225-1286) Baba İshak'ın kendisinin Tanrı'nın peygamberi olduğuna inandığını yazıyor[3]. Olaya zaman bakımından en yakın olan Şamlı müverrih Sıbt İbnül-Cevzî (Yusuf b. Kızoğlu et-Türkî ölümü: 1257) ise Baba'nın, Türkmenler'den Lâilâhe illâl'lah Baba Veliyullah (Tanrı'dan başka ilah yoktur Baba Tanrı'nın yakınıdır) demelerini istediğini yazıyor. Fakat o da Baba'nın peygamberlik

1 Ebu'l-Ferec tarihi, çeviren O. R. Doğrul, TTK, Ankara, 1945-1950, II. s. 540.

2 10-15 yıl sonra aynı yerlerde yaşayan ve Ağaç Eri denilen Türkmenler'in Babaîler'in torunları olmaları pek muhtemeldir. Böylece onlar ormanlara iktisadî sebeple değil, siyasî sebeple (Baba İshak'ın taraftarlarından oldukları için) sığınmış olabilirler.

3 Arablar'ın 683 (=1240) yılının Ekim ve Kasım aylarında Arablar'ın dinine karşı bir ayrılık hareketi başgösterdi. Çünkü yaşlı ve zâhid bir Türkmen Amasya'da şöhret kazandı. Bu adamın adı Papa idi. Kendisine *"resul"* yani gönderilen adam diyor ve gerçekten Allahın peygamberi olduğunu söyliyerek Muhammed'in peygamber olmadığını iddia ediyordu (Tarih, TTK, Ankara, 1945-1950, II, s. 539-540).

iddiasında bulunduğunu söylüyor.[1] Selçuklu müverrihi Ibn-i Bibi[2] ise ayaklananların Baba Resulullah dediklerini kaydediyor. 1246 yılında Türkiye'de seyahat eden Dominiken rahiblerinden Simon de Saint-Quentin de Baba İshak'tan Baba Resul (=Paparoissole) olarak sözediyor[3].

Bununla beraber Baba İshak aklı başında biri gibi görünüyor. İbn-i Bibi'ye göre Baba İshak Selçuklu hükümdarı Giyaseddin Keyhüsrev'in başta içkiye düşkünlük olmak üzere dince günah sayılan şeylerle meşgul olduğu ve Allah'ın ve Hülâfa-yi Râşidinin yolundan ayrıldığı için yaşayışını takbih ettiğini müridlerine ve herkese ilan ediyor[4]. Dolayısı ile Sultanın tahtından indirilmesinin Müslümanlarca kaçınılmaz bir vazife olduğunu ifade ediyordu.

Yine İbn-i Bîbî'ye göre (ölümü: 1281 den sonra) Baba İshak mütevazi bir hayat yaşıyor, kimseden bir nesne kabul etmiyor ve kendisine baş vuranların meseleleri ile yakından ilgileniyordu[5]. Aynı müellif Baba İshak'ın bütün bunları mürid avlamak, insan kandırmak için yaptığını söylüyor[6]. Fakat, bize göre, Türkmen şeyhi bu davranışlarında samimi olabilir.

Çağdaş müverrih Türk Kız Oğlu'nun[7] oğlu Yusuf, yani Sıbt İbnül Cevzî (ünlü âlim İbnül-Cevzî'nin torunu)[8] ve Ebul-Ferec[9]. Baba İshak'ın Türkmen asıllı olduğunu söylerler. İbn-i Bibî, Baba'nın sadece Sumeysat (=Samsat) kalesine bağlı Kefersud çevresinden olduğunu yazıyor[10].

Şeyhleri Baba İshak'ın buyruğu üzerine Kefersud çevresinde ha-

---

1 Mir'atuz-zaman, Haydarâbâd, 1952, VIII, s. 733.

2 El-Evâmirül-Alâiyye fi umûri'l-Alâiyye, tıpkıbasım, hazırlayan A.S.Erzi, TTK; 1956, s.500, Muhtasar yayını M.Th. Houtsma, Tevârih-i âl-i Selçuk, Leiden, 1902, IV, s.230.

3 Histoire des Tartars, yayınlayan J. Richard, Paris, 1963, s. 62, 63, 64, 65.

4 İbn-i Bibi, Mufassal, s. 499-500, Muhtasar, s. 228.

5 Mufassal, s. 499, Muhtasar, s. 228-229.

6 Gösterilen yerler.

7 Bu adın (yani Kız Oğlu'nun) böyle okunmasının doğruluğundan şüphe edilmemelidir. Çünkü, o zamanlar da Anası Oğlu adını taşıyan Türkler de vardı. Tarihte Türkçe şahıs adları başlığı ile yakın bir zamanda yayınlanacağını umduğum kitabımızda bu isimler ile ilgili birçok misal verilmiş ve bu adların konmasının sebepleri de izah edilmiştir.

8 Mir'âtuz-zamân, VIII, s. 733.

9 s. 539.

10 Mufassal, s. 498, Muhtasar, s. 227.

rekete geçen Türkmenler karşılarına çıkan Malatya Sübaşısı Ali Şîr oğlu Muzafferiddin'i iki defa yenilgiye uğrattılar. Hatta ilk çarpışmada Muzafferiddin'in sancağını ve nekaresini ellerine geçirmişlerdi[1]. Bu başarılar üzerine Babaî Türkmenleri Elbistan sübaşısına da zafer kazandıktan sonra[2]. Sivas'a yürüyüp karşılarına çıkan Sivas askerini dahi yenip şehrin İğdiş Başısı (=vergi müdürü)[3]. Hürrem Şah'ın ve diğer ileri gelenlerin hayatlarına son verdiler. Babailer, Sivas'tan Tokat ve Amasya'ya yöneldiler ve karşılarına çıkanları yenmekte devam ettiler. Bu yürüyüşleri esnasında etraftaki Türkmenler de kendilerine katılıyorlardı. Amasya'ya yaklaştıklarında Amasya sübaşısı Hacı Armağan Şah'ın Baba İshak'ı zaviyesinden alıp kale burcuna astığı haberini aldılar ve bu haberin arkasından da Hacı Armağan Şah'ı askeri ile karşılarında buldular. Fakat onlar Amasya sübaşısını da yendiler ve hatta hayatına da son verip şeyhlerinin öcünü aldılar. Sonra buradan Kırşehir'e eriştiler ve bu yöredeki Malya ovasına kondular[4].

Selçuklu hükümdarı II. Giyaseddin Keyhüsrev'e gelince o, aklı az, ahlâk ve karekteri zayıf, ciddî olmayan, pek korkak, içki ve kadın düşkünü bir insandı. Bütün bunlara karşılık zikredilebilecek tek bir meziyeti bile yoktu. Babası Alâeddin Keykubad, oğlunun bütün bu kusurlarını yakından bildiği için beylere kendisinden sonra küçük oğlu İzzedin Kılıç Arslan'ın tahta çıkarılmasını vasiyet etmişti. Fakat başta Kemaleddin Kâmyar olmak üzere beylerin korkaklığı yüzünden Sadeddin Köpek gibi muhalif zümreye mensup cüretkâr beyler, Gıyaseddin Keyhüsrev'i hükümdarlık makamına geçirdiler. Fazla olarak korkaklık, onu göstermiş olan beylere de felâket getirmekte gecikmedi.

Giyaseddin Keyhüsrev vahşi hayvanlar beslemeye meraklı idi. Katına çıkan insanları, sadece eğlenmek için, yanındaki parsla korkuturdu. Nitekim oynadığı bir maymun'un ısırması yüzünden 1246 yılında genç yaşta öldü.

---

1 Merhum O Turan *"Muzafferiddin Ali Şîr"* diyor (Giyaseddin Keyhusrev II. maddesi, İslâm Ansiklopedisi, VI, s. 623; Selçuklular zamanında Türkiye, İstanbul, 1971, s. 422). Fakat bu isim İbn-i Bibi'nin mufassal ve muhtasarında da Ali Şîr oğlu Muzafferiddin şeklinde geçer: *"Muzafferiddin puser-i Ali Şîr (Mufassal, s. 501, Muhtasar, s. 229).*

2 Ebul-Ferec, s. 540.

3 Bu zümre hakkında: F. Sümer, Selçuklular devrinde iğdişler, TDA, sayı 35, s. 9-27.

4 Malya ovası şimdi de adını muhafaza ediyor.

Giyaseddin öyle korkak bir hükümdar idi ki, Babaî Türkmenleri'nin ayaklanmasının gelişmekte olduğunu öğrenir öğrenmez kendisini Beyşehir gölünde bulunan adadaki babasının inşa ettirdiği Kubad Âbâd sarayına atmıştı. Üç yıl sonra (1243) da Sivas'ın 80 km kuzey doğusundaki Köse Dağ önlerinde Moğol kumandanı Baycu'ya utanç verici, yüz kızartıcı bir şekilde yenildikten sonra korkudan soluğu Menderes kıyılarında almıştı. Halbuki kestirdiği paralar üzerinde kendini arslan! şeklinde tasvir ettirmişti. Hülasa, ne onun gibi bir hükümdar'ın, ne de utanç verici bir şekilde yenildiği Köse Dağ savaşı gibi bir savaşın benzeri Türk tarihinde görülür.

Malya Ovası'na konmuş olan Babaîler yorgun idiler. Bir iki ay içinde çok savaş yapmışlar çok da kayıp vermişlerdi. Fakat daha mühimmi başlarında muktedir kumandanlar veya kumandan da yoktu. Buna karşılık, Moğollar'ın yeni bir akınını önlemek için Erzurum hududunda bulundurulan büyük ordu geri çağırılıp Babaîler'in[1] üzerine gönderildi.

Türkmenler, az yukarıda söylediğimiz gibi, yorgun ve başsız oldukları gibi, savaşcıların sayısı da çok az olup sadece 6000 kişi idi[2]. Selçuklu ordusunun ise 60.000 mevcutlu olduğu biliniyor. Buna rağmen Selçuklu ordusu Babaîler'e saldırmakta tereddüd göstermişti. [3]

En sonunda ilk önce Selçuklu ordusundaki ücretli atlı ve ağır zırhlı Frenk askerinin hücum etmesi kararlaştırıldı. Fakat onlar bile alınlarına haç işareti yapmadan hücuma geçmediler. Onların hücumlarının gelişmesi üzerine ordunun asıl kısmı da harekete geçti. Babaîler yukarıda söylediğimiz sebepler yüzünden yenilgiye uğradılar. Malya yazısında Selçuklu ordusu Babaîler'den 4.000 kişi öldürüldükten sonra ağırlığın yanında bulunanlardan 2-3 yaşındaki çocuklar müstesna, diğerleri de tamamen kılıçtan geçirildiler[4].

---

1 Bunlara merhum A. Gölpınarlı gibi Babailer da denilebilir. Fakat dilimizde aklında (hafif) dengesizlik olanlara babalı denildiği için, Baba İshak'ın Türkmenlerini böyle anmayı uygun bulmadım.

2 EbulFerec, s. 539.

3 *"Selçuklu ülkesinden 60.000 atlı 6000 kişilik bu küçük kuvvete hücum edemediler"* (Ebul-Ferec, s. 539).

4 İbn-i Bibi, Mufassal, s. 499-504, Muhtasar, s. 227-231; Sıbt İbnül-Cevzî, Mir'âtuz-zamân fi tarihil-âyân, VIII, s. 733; Makrizî, Kitabus-sulûk, II, s. 307; Ebül-Ferec, Tarih, s. 539-540; Simon de Saint Quentin, Histoire des Tartares, s. 62, 63, 64, 65; O. Turan, Selçuklular zamanında Türkiye, s. 420-427; A. Y. Ocak, La Revolte de Baba Resul ou la formation de l'hétérodoxie Musulmane en Anatolie au XIII e siècle, TTK, Ankara, 1989.

Babaîler'den sonra onların inançlarından ne kalmıştır? Kesin bir şey söylemek mümkün değildir Mevlevî Ahmed Eflakî (ölümü: 1360) Horasanlı Hacı Bektaş-ı Veli'nin Baba Resul'un has yani en yakın halîfesi olduğunu yazdıktan sonra onun gerçekleri gören aydınlık bir kalbe sahip olduğunu, fakat dinî emirlere uymadığını ve bu arada namaz kılmadığını da söyler[1]. Buna göre *"has halîfesi"* böyle olanın kendisi de böyledir, diye düşünmek imkânsız değildir. Ancak Baba İshak dinî emirlere uymuyor idiyse, dinî emirlere uymuyor diye Sultanı, müridlerinin gözü önünde nasıl takbih edebildi? Kaldıki asıl kaynaklarda Baba İshak'ın dinî emirlere kayıtsız olduğuna dair bir ifadeye de rastgelinmiyor.

b. İlhanlı Hükümdarı Olcaytu'nun Oniki-İmam Şîîliğini Kabul Etmesi

İlhanlı devleti Cengiz Han'ın torunlarından Hülegü tarafından 1256 yılında İran da kurulmuştu. Hülegü 1258 yılında Abbasî halîfeliğine son vererek Irak'ı da idaresi altına soktu. Toprakları Denizli'den Erzurum'un ilerisine kadar giden Selçuklu devleti 1243 yılındaki Köse Dağ bozgunu ile Moğollar'a tâbi devletler arasında yer almıştı. Hülegü'den (ölümü: 1265) sonraki siyasî gelişmeler neticesinde de 1277 yılından itibaren Türkiye'nin Ankara ve Konya'ya kadar uzanan geniş kısmı İlhanlı devletinin idaresi altına girdi. Memlük Türkleri olmasa idi Suriye ve Mısır da Moğol hakimiyeti altına girecekti. Türkmenler olmasa idi Türkiye'nin batı bölgeleri de Moğollar tarafından işgal edilmiş olacaktı. Uygurlar'ın tesir ve telkinleri ile Hülegü, oğlu ve halefi Abaka (1265-1282) ve torunu Argun (1283-1291) Buda dinine bağlı kaldılar. Yalnız Abaka'dan sonra han seçilen Hülegü'nün oğullarından Ahmed Müslüman idi. Ahmed İslâmiyeti daha şehzade iken kendiliğinden kabul etmişti. Samimi bir Müslüman ve barış yanlısı bir hükümdardı. Bundan dolayı Memlüklerle barış yapmak için büyük bir gayret gösterdi. Hatta şeyhi Abdurrahman'ı elçilikle Mısır'a gönderdi. Sultan Ahmed[2] tasavvufa çok yakın bir ilgi duyuyordu. Ordasında (ordu=karargâh) âyinler yaptırıyor ve kendisi de bu âyinlere katılıyordu. Devlet işlerini dirayetli bir kadın olan annesi Kutuy Hatun ile beylerden Asık yürütüyor-

1 Menâkıbul-ârifin, I, s. 381, 383, 498, Türkçe tercümesi, Ârîflerin menkıbeleri, 1953, I, s. 411-412, 539-540.

2 Moğolca adı Teküder idi.

lardı. Fakat Ahmed'in 1283 yılında hanlığı ve hayatını kaybetmesi bundan değil, acıma duygusuna sahip olmasındandır. İsyan etmiş olan Argun'u tutsak alınca cezalandırsa idi hükümdarlığını kaybetmemiş olacaktı[1].Memlükler de anlayış göstermediler. Çünkü onlar Ahmed Han'ın samimî bir Müslüman, barışsever bir hükümdar olduğunu farkedememişlerdi.

Argun Buda dinine samimiyetle bağlı bir hükümdardı. Din adamları olan bahşılara değer vermesi tamamen bu husus ile ilgilidir. Bu arada Hindistan'dan gelen bir bahşı kullanılacak bir ilaç ile ömrün uzatılabileceğini söylemişti. Argun o zaman henüz 30 yaşında olmasına rağmen terkibinde kükürt ve cıva bulunan bu ilacı sekiz ay içtikten sonra Tebriz kalesinde çileye çekilmişti. Fakat Argun ömrünü uzatmak için girdiği çilehâneden hasta olarak çıktı. Hastalığın geçmemesi üzerine devreye giren kamlar hastalığın büyü ile ilgili olduğunu söylediler. Bunun üzerine Togançuk Hatun ile birçok kadının suda boğularak hayatlarına son verildi. Fakat buna rağmen hastalık geçmediği gibi ilerledi ve acılar içinde kıvranan Argun Han hayata veda etti (1291). Ölümü esanasında henüz 31 yaşında idi[2].

Argun'un oğlu Gazan, hanlık tahtını elegeçirmek için Baydu ile mücadeleye girişmişti. Gazan bu mücadele esnasında baş dayanağı olan eski ünlü devlet adamı, Uyrat Argun Aka'nın oğlu Emir Nevruz'un telkini ile Müslüman oldu. Bununla ilgili olarak Mahmud adını aldı (1295). Çok geçmeden de mücadeleyi kazanıp hanlık tahtına oturdu. Gazan[3] girmiş olduğu yeni dine fazla bir bağlılık göstermedi. Memlük müelliflerinin, onun zahiren yani görünüşte Müslüman olduğuna dair sözleri buradan geliyor. Ancak Gazan Han Peygamber ailesine karşı yakın bir ilgi gösterdi. Ve onların "ibâte ve îâşeleri", yani oturmaları ve yiyip içmeleri için ülkesinin her yerinde Darüs-siyadeler inşa edilmesini emretti.

1 Sultan Ahmed Teküder hakkında: F. Sümer, Teküder maddesi, İslâm Ansiklopedisi, XII-1, s. 144-145. Onun hakkında tarafımızdan yazılmış yeni bir makale T D A dergisinde yayınlanacaktır.

2 F. Sümer, İlhanlı hükümdarlarından Abaka, Argun Hanlar ve Ahmed-i Celayir, Belleten, 1989, sayı 206, s. 188.

3 Gazan yemek pişirilen kazan demek olup o zamanlar bir de kazgan olmak üzere üç şekilde telaffuz edilirdi. Kazan'ın kendisi ile yemek pişirildiği için, kutsal telakki edildiği anlaşılıyor. Dede Korkut destanlarının baş kahramanı Salur Kazan Beg de, anlaşılacağı üzere, aynı adı taşıyor. Şecere-i Terakime'de onun yani Salur Kazan Beg'in kırk bir atın etini kazanlarda pişirdip ele dağıttığı için, övülen, güzel bir manzume vardır. Yeniçerilerin de yemeklerinin pişirildiği kazanlarının kutsal sayıldığını biliyoruz.

Gazan Han'ın 1304 yılında ölümü üzerine yerine kardeşi Olcaytu Muhammed geçti. Olcaytu'nun asıl adı Har Bende (Eşeğin Kulu) idi. Bu isim de göz değmemesi için konmuştu. Hanlık tahtına geçince beylerin ve diğer devlet adamlarının ricaları üzerine Har Bende Hüdâ Bende (Tanrı'nın Kulu) ye çevrilip Olcaytu (Ölceytö=Mutlu) ve Sultan Muhammed isimleri de ilave edildi ve böylece bu Moğol hanına Olcaytu Sultan Muhammed Hüdâ Bende denildi. Ancak Memlük müellifleri ondan eskisi gibi Har Bende adıyle bahsetmekte devam ettiler.

Olcaytu hanlık tahtına geçtiğinde (1304) Hanefî mezhebinde idi. Muverrih Ebul-Kâsım-ı Kâşânî'ye göre Vezir Reşîdeddin'in telkini ile bir müddet sonra Şâfiî mezhebini kabul etmiştir. Fakat ordasında Hanefî ve Şâfiî imamları arasındaki yüz kızartıcı münazaraları dinleyen Olcaytu, bilhassa süt kardeşi Uygur Tarımtaz'ın telkini ile 12 imam şîîliğini kabul etmiştir (1310). Bunun üzerine, Anadolu'da dahil olmak üzere, İlhanlı ülkesindeki bütün câmilerde ilk üç halîfenin adı hutbelerde okunmamış[1] ve kesilen paralarda da adları yazılmamıştır[2]. Minarelerden de ezandaki 5. 6. cümle arasında[3]. Hayya âlâ hayril-amel (=işlerin en hayırlısına geliniz) sözleri duyulmaya başlanmıştır[4]. Bununla beraber İlhanlı hükümdarı herkesin isterse kendi mezhebinde kalabileceğini samimiyetle ifade etmişti[5]. Böylece beylerbeyi Çoban Beg, Vezir Reşideddin ve daha birçokları eski mezheplerinde kaldılar.

Oldukça medenî davranışlı bir hükümdar olan Olcaytu 1316 yılındaki ölümüne kadar Oniki İmam mezhebinde kaldı. Oğlu ve halefi Ebu Said Han zamanında sessizce yeniden sünniliğe dönüldü.

Bize göre Olcaytu'nun şîîliği kabul etmesi üzerine Anadolu'daki

1 Ebul Kâsım-ı Kâşânî, Tarih-i Olcaytu, yayınlayan M. Hembli, Tahran, 1348, s. 90, 100.

2 Paralarda: "Lâilâhe illâllâh Muhammedun resûlullah Ali Veliyullah" yazıldıktan başka paraların kenarlarına da Peygamberin ve 12 imamın isimleri konmuştur (M. Mubârek, Meskûkât-ı İslâmiye katoloğu, Mülûk-ı Cengiziyye ve İlhaniyye ve Kırım hanları meskûkâtı, İstanbul, 1318, III, s. 63, 70, 74, 80; S.C.T. Tabatabaî, Sikkehâ-yi şâhân-ı İslâmî-i İran, Tebriz, 1350, s. 85, 87).

3 5. cümle Hayya'ale'l-felâh (gelin, kendinizi kurtarın) 6. cümle de Allahu Ekber (en büyük olan Tanrı'dır) dir.

4 Sünnî bir memlekette minarelerden bu cümle okunurca halk iktidarın Şîîlerin eline geçtiğini anlardı.

5 Devrin müverrihi Ebul-Kâsım-ı Kâşânî Olcaytu'nun Şîîliği kabul etmesini tafsilatlı bir şekilde anlatmıştır (Tarih-i Olcaytu, s. 90-100).

Ulu Yörük, Boz Ok (sonra Yozgat bölgesi), Yukarı Kelkit ve Canik'te yaşayan göçebe birçok topluluk, Haleb Türkmenleri'nden bazı oymaklar ile Sivas, Tokat, Amasya, Canik, Malatya, Dersim bölge ve yörelerindeki bir çok köy bu mezhebi yani şîîliği kabul etmiştir. Adı geçen topluluklar ile köylerde şîîliği yayanlar da Barak Baba ve dervişleri ile diğer şeyh ve dervişler olmuştur. Şîîlik telkinleri, daha sonraki zamanlarda da sürdürülmüş görünüyor.

Kara Koyunlular'dan bazı oymakların (Ağaç Eri, Baharlu) şîî inançını taşıdıkları görüldüğü gibi, bizzat hânedandan Isfahan Mirza'nın da Bağdad'da On İki İmam adına hutbe okuttuğu haber veriliyor.

c. Safevî Şeyhi Cüneyd'in Anadolu'daki Faaliyetleri

Safevî tarikatı XIV. yüzyıl da Azerbaycan'ın Erdebil şehrinde Safiyeddin İshak adlı bir şeyh tarafından kurulmuştur. Tarikat sünnî-şâfiî ilkelere göre kurulmuştu. Tarikatın kurucusu Safiyeddin dinî emirlere riayetkâr, ahlâk kaidelerine bağlı, dürüst, müşfik, bir kelime ile faziletli bir insandı. Tarikatın gayesi, kitap ve sünnete bağlı, iyi yürekli, başkalarına karşı yardımcı ve bilgili Müslümanlar yetiştirmekti. Safiyeddin, bu güzel meziyetleri sayesinde müridlerinin sayısını gittikçe çoğaltığı gibi, ülkenin hakimleri olan Moğol hanları ile başta Çoban olmak üzere Moğol beylerinin bile saygısını kazanmıştır. 1334 yılındaki vefatı üzerine yerine geçen oğlu Şeyh Sadreddin Musa da faziletli bir zattı. Gerek onun (ölümü: 1377), gerek onun oğlu Hâce Alâeddin Ali (ölümü: 1429) ve Şeyh İbrahim (Şeyh Şah ölümü: 1447) zamanlarında Safevî tarikatı sadece İran'da değil, Irak ve Anadolu'da da tanınmaya ve hatta yayılmaya başlamıştır.

Şeyh İbrahim'den sonra yerine kardeşi Şeyh Cafer geçmiştir. Bu da sevilen muhterem bir zat idi. Fakat Şeyh İbrahim'in oğlu Şeyh Cüneyd tarikat'ın başına geçmek için amcası ile mücadeleye girişmiş ise de devrin hükümdarı Kara Koyunlu Cihanşah'ın desteğini kazanmış olan Şeyh Cafer karşısında başarılı olamamış ve İran'ı terke mecbur kalarak Anadolu'ya gelmiştir.

Şeyh Cüneyd'in Anadolu'daki faaliyetleri hakkında biricik kaynağımız Âşık Paşa Oğlu'dur. Ona göre kendisi'ne bağlı olanlarla Sivas'a gelen Şeyh Cüneyd Pâdişah II. Murad'a bir kaç müridi ile bir seccade, bir tesbih ve bir de Kur'ân göndererek ondan, Kurt

Beli[1]'ni mülk olarak vermesini ricasında bulunmuş ve orada oturup kendisine dua edeceğini bildirmişti. Fakat onun tek durmayıp istenmeyen fikirlerini yaymaya başlayacağı düşünülerek isteği kabul edilmemiş, bunun üzerine Şeyh Cüneyd Karaman ülkesine gitmiştir. Gayesi aynı şeyi Karaman oğlu İbrahim Bey'den istemekti. Fakat Konya'da Zeyniye tarikatından Abdullatif-i Makdisî ile yaptığı bir münakaşadan sonra Karaman ilinde de duramayacağını anlayıp İç İl'deki Varsaklar'ın yanına varmıştır. Orada Varsaklar'a telkinlerde bulunduğu sırada İbrahim Bey'in Varsak beylerine kendisini yakalamaları emrini gönderdiğini haber alarak, mürid edinebildiği Varsaklar ile birlikte Çukur Ova'ya geçmiş ve oradan da İskenderun yöresine gelip Bilal Oğlu denilen emirden Ersız dağında harap bir kaleyi alıp tamir ettirerek içine yerleşmiştir.

Bu kaleden bilhassa Haleb Türkmenleri'ne adamlar gönderip sonra bizzat kendisi de aralarında dolaşarak onlardan bir çoğunu kendisine bağlamaya muvaffak olmuştur. Şeyh Cüneyd çok geçmeden başarılarını sürdürüp Haleb Türkmenleri, Dulkadırlı ve Üç Oklu (başlıca Çukur Ova'da yaşıyorlardı) oymaklarının çoğunu veya hepsini müridi yapabilirdi. Fakat faaliyetlerini haber alan Memlük devletinin harekete geçmesi üzerine *"beni bulmak isteyen Canik'te Mehmed Bey'in yanında bulur diyerek"* yukarı Kelkit vadisinden Canik yöresine gidip buranın hakimi Taceddin oğulları'ndan Mehmed Bey ile buluşmuştur. Bu sırada Trabzon Rum devleti zayıf bir durumda bulunuyordu. Şeyh Cüneyd Trabzon ve yöresini fethederek orada bir beylik kurmaya karar vermişti. Bu maksatla Anadolu'daki bütün müridlerinin silahlı olarak yanına gelmelerini emretti. Müridlerinden pek çoğu silahlı olarak katına geldiler. Şeyh Cüneyd Mehmed Bey ile birlikte Trabzon üzerine yürüdü. Trabzon Rum imparatoru IV. Yuanis askeri ile Aya Fokas manastırına kadar ilerleyerek Şeyh Cüneyd'i karşıladı ise de Safevî şeyhinin hücumuna dayanamayıp geri çekildi. Cüneyd'in müridleri imparatorun Aya Fokas'daki karargâhına girip askerlerinden bir çoğunu tutsak aldılar.

Bu başarıdan sonra Şeyh Cüneyd Trabzon'u kuşattı. (1454 yılında) Bir kaç defa hücum etti ise de askerleri surları aşıp şehre giremediler. Şeyh üç gün sonra kuşatmayı kaldırıp Kelkit vadisine döndü. Cüneyd'in böyle çok kısa bir zaman sonra muhasarayı kaldırmasının

1 Kurt Beli'nin nerede olduğu tesbit edilemedi.

sebebi Fatih'in onu tehdid etmesinden ileri gelmiş olmalıdır. Gerçekten çok geçmeden Sivas beylerbeyisi Hızır Bey Cüneyd'in üzerine yürütmüştür. Onunla savaşamıyacağını gören Safevî şeyhi, Ak koyunlu hükümdarı Uzun Hasan Bey'in yanına gitmiştir.

Uzun Hasan Bey ilk önce Şeyh Cüneyd'i tevkif etmişti. Fakat Cüneyd'in, Cihanşah gibi bir düşmanı karşısında kendisinin 20.000 adamıyle güçlü bir müttefik olacağını söylemesi üzerine Safevî şeyhini serbest bıraktığı gibi, kız kardeşi Hatice Begüm'ü de onunla evlendirmiş, bu evlenmeden Şah İsmail'in babası Şeyh Haydar dünyaya gelmiştir.

Şeyh Cüneyd bir müdded Uzun Hasan Bey'in yanında kaldıktan sonra 1459 yılında Erdebil'e döndü. Bu tarihe göre onun çok yıllar Anadolu'da kaldığı anlaşılıyor. Esasen kısa bir zaman içinde beş-on bin silahlı mürid'e sahip olması pek mümkün olamazdı.

Şeyh Cafer, yeğenini Erdebil'e sokmadı. Hükümdar Kara Koyunlu Cihanşah Mirza da Cüneyt'ten ülkeyi terk etmesini istedi. Cüneyd şimdi bir yandan sayısı gittikçe artan silahlı müridlere sahip olması, öbür yandan Uzun Hasan Bey'in kız kardeşi ile evlenmesi ile kendisi için de tehlikeli bir düşman haline gelmişti.

Şeyh Cüneyd Erdebil'in dışında otırarak müridlerinin yanına gelmeleri için Anadolu'ya haberci gönderdi. Kısa bir zaman içinde başına 12 bin silahlı Anadolulu mürid toplandı. Şeyh Cüneyd bunların başında Şirvan ülkesine girdi. Gayesi Gürcistan ve Çerkesistan da gazalarda bulunmaktı. Şirvan hükümdarı Halilullah, Gürcüler ve Çerkesler kendisine vergi verdikleri için onlara karşı gaza yapmanın şer'an doğru olmayacağı haberini gönderdi. Fakat Şeyh Cüneyd buna aldırmayarak bir çok Gürcü kasaba ve köyünü yağmaladıktan sonra Şirvan'da kışı geçirmeye başladı. Şirvanşah Halilullah Cüneyd'in ülkesinde kışlamasına göz yummak istemediği gibi, Şeyh Cafer'den, Cüneyd'in bir haricî olup tedip edilmesi gerektiğine dair bir de mektup almıştı. Bunun üzerine ordusunu toplamış, harekete geçmeden önce elçi gönderip ülkesinden çıkıp gitmesini istemiştir. Fakat elçinin öldürülmesi üzerine savaş, kaçınılmış olmuştur. Cüneyd'in ezici çokluğu Anadolulu olan askerleri sayıca üstün Şirvan kuvvetlerine karşı yiğitçe vuruştukları esnada şeyhlerinin bir ok isabeti ile ölmesi üzerine savaşı Şirvanşah kazanmıştır

Manisa Çepnilerinden Bir Grup (1965)

(3 Mart 1460). Cüneyd'in cesedi Kuryal denilen yerde gömülmüştü. Burası sonra ünlü bir ziyaretgâh olmuştur.

Şeyh Cüneyd, anlaşılacağı üzere, kuvvetli bir şahsiyetti: cesur, enerjik, iyi konuşan ve cerbezeli. İşte bu meziyetlerinden dolayı kuvvetli devletlerin bulunduğu Türkiye'de sayısı gittikçe artan ve istenilen her türlü fedakârlığa seve seve katlanan, sadakati eşsiz bir taraftar kümesine sahip olmak başarısını göstermiştir. Nitekim bu küme, şeyhlerinin ölmesine, savaşı kaybetmelerine ve oğlunun çocuk yaşta olmasına rağmen dağılmamıştır[1].

1 Şeyh Cüneyd'in faaliyetlerine dair en tafsilatlı ve en mühim haber Âşık Paşa Oğlu'ndadır (Tevârih-i âl-i Osman, Türkiye tarihleri, I, İstanbul, 1949, yayınlayan Ciftçioğlu N. Atsız, s. 249-252; Handemir, Habîbüssiyer, Bombay, 1841, III, 4,s. 11-12; Yahya-yı Kazvini, Lübbüt-tevarih, Tahran; Gaffari, Tarih-i Cihanâra, Tahran, 1343, s. 261-262; Mirza Huseyin Cinâbadî, Ravzatus-Safeviyye, Lala İsmail Efendi ktp., nr. 346; Hüseyin Zâhidi, Silsiletünesebis Safeviyye, Berlin, 1924, s. 66-67; Halkokandil, Histoire de la decadence de l'empire Grec, Paris, 1612, s. 262-263; W. Miller Trebizond, The Last Greek Empire, London, 1926, s. 83-84; M. H. Yınanç, Cüneyd maddesi. İslâm Ansiklopedisi, III, s. 242-243. Kitâb-i Diyarbekriyye'de Şeyh Cüneyd'in adı dahi geçmiyor.

III. BÖLÜM

Safevî Şeyh Cüneyd (ölümü: 1460-) müridlerine Akkoyunlu hükümdarı Hasan Han'ın (=Uzun Hasan Bey) kız kardeşi Hatice Begüm'den doğan oğlu Haydar'a biat edilmesini vasiyet etmişti. Haydar büyüdükten sonra Dayısı Hasan Han sayesinde kolayca Erdebil'deki Safevî şeyhliği postuna yerleşti. Şeyh Haydar babası Şeyh Cüneyd gibi Türkiye'de dolaşmadı. Fakat onun devrinde Türkiye'den gelen kabiliyetli müridler Erdebil'deki Tekke'de hususî olarak yetiştirilip "halîfe" unvanı ile Anadolu'ya geri gönderildiler. Halîfelerin başlıca vazifeleri, tarikatı yaymak yani müridlerin sayısını çoğaltmak ve şeyhleri için mal toplamaktı. Bu halîfelerden biri Tekeli (Antalyalı) Hasan Halîfe olup Teke ile komşu Menteşe (Muğla) ve Hamid illeri (Isparta Burdur vilayetleri) yörelerindeki pek çok kimseyi Safevî tarikatına sokmuştu. Hatta Hasan Halîfe Erdebil'den Teke'ye dönüp faaliyete başladığı esnada bazı kimseler ona: *"Ey Hasan Halîfe sen bu memlekete geri geldin anıma yanında kan ve ateş de getirdin"* demişlerdi. Filhakika 1510 yılında Teke yöresinde büyük bir isyan çıkaran Şah Kulu, işte bu Hasan Halîfe'nin oğludur. Şeyh Haydar zamanında yapılan devamlı ve tesirli propaganda ile sayıları artan müridler armağanlar ile Azerbaycan'daki Erdebil şehrine giderek şeyhlerini ziyaret etmeye başlamışlardı.

Hatta sünnî komşuları onlara: *"canım bunca zahmet çekip Erdebil'e gideceğiniz yerde Medine-i Münevvere'ye gidip Resulullah'ın türbesini ziyaret etseniz çok daha iyi olmaz mı"* dediklerinde, "biz ölüye değil diriye gideriz" cevabını veriyorlardı.

Şeyh Haydar'a gelince o, müridlerinin sayısının gittikçe artması karşısında istese de hareketsiz kalamazdı. Çünkü müridleri şeyhlerinden mühim siyasî başarılar bekliyorlardı. Esasen bu müridlerin

çoğunu yoksul insanlar teşkil ediyordu. Bu sebeple Şeyh Haydar 1486 yılında Demirkapı (=Derbend) ötesindeki Kafkas kavimlerine karşı on bin müridinin başında bir seferde bulunarak zengin doyumluk (=ganimet) ile geri dönmüştü. Şeyh Haydar iki yıl sonra doğrudan doğruya Şirvan hükümdarının üzerine yürüdü; gayesi hem babasının öcünü almak, hem de Şirvan ülkesine sahip olmaktı. Şirvan hükümdarı, ölüme meydan okuyan müridlerinden dolayı Haydar ile mücadele edemiyeceğini anlamıştı. Bu yüzden bir kaleye kapandıktan sonra güveyisi Ak Koyunlu hükümdarı Yakub Bey'den yardım istedi. Haydar'ın faaliyetlerinin Ak Koyunlu devleti için de bir tehlike kaynağı teşkil ettiğini anlamış bulunan Yakub Bey, vakit geçirmeden Biçen oğlu Süleyman Bey kumandasında bir orduyu Şirvanşah'a yardıma gönderdi. Şeyh Haydar Ak Koyunlu hükümdarının hem halasının oğlu, hem de enişteşi idi. Buna rağmen Şeyh Haydar Yakub Bey'in ordusu ile savaşmakta hiç tereddüd göstermedi. "Sofu"da denilen Anadolulu Türk müridler gerçekten savaşta yiğitliğin hakkını verdiler ve aneak şeyhlerinin bir ok isabeti ile ölmesi üzerine savaştan el çektiler (1488).

Fakat Safevî müridleri bu ikinci büyük felakete rağmen dağılmayıp Haydar'ın büyük oğlu Sultan Ali'nin etrafında toplandılar. Tehlikenin yok olmadığını bilakis arttığını anlayan Ak Koyunlu hükümdarı Yakub Bey, Haydar'ın üç oğlu (Sultan Ali, İsmail, İbrahim) ile kendi kız kardeşi olan anaları Halîm'e Begüm'ü bir kalede hapsetti. Fakat Yakub Bey'den sonra onlar hapisten çıkarıldılar ise de Ak Koyunlular tehlikenin geçmemiş olduğunu anladılar. Yapılan karşılaşmada tarikatın başı Sultan Ali öldü. Fakat kardeşi İsmail bütün dikkatli aramalara rağmen bulunamadı. Çünkü Anadolulu cesur ve sadık müridler onu Erdebil'den Hazar Denizi kıyısındaki Gilân ülkesine kaçırmaya muvaffak olmuşlardı. İsmail orada altı yıldan fazla bir zaman kaldıktan sonra durumu uygun görerek Gilân'dan Erdebil'e döndü. Oradan da Erzincan'a geldi (1500 tarihinde). Erzincan'da Türkiye'nin her tarafına adamlar göndererek müridlerini yanına çağırdı. Yandaşları, Erzincana bir sel gibi akıp geldiler. İsmail Erzincan'da yanına gelen Türkiyeli göçebe ve köylü müridler topluluğunun başına geçip İran'a döndü, Ak Koyunlular'ı yenerek Safevî Devletini kurdu ve Tebriz'de On İki İmam adına hutbe okutup para kestirdi (1501). Kaynaklar Şah İsmail'in bu esnada ancak 15 yaşında olduğunu yazarlar.

Harşit Çayı

İsmail'in Safevî devletini kurması ile ilgili olarak Anadolu'dan İran'a devamlı bir göç başladı. Bunun üzerine devrin tarihçilerinden biri:

"Türkler terkedip diyarların-sattılar yok bahaya davarların"

beytini söyledi. Bu göç öyle bir göç oldu ki XVII. yüzyılın ortalarına kadar hemen kesilmeksizin sürdü. Bir yandan Osmanlılar bir yandan Safevîler Türkiye'nin insanlarını birbirlerine karşı kullandılar; servetini erittiler. Böylece XX. yüzyıla gelindi[1].

İran'a göç eden Türkler arasında Çepniler de vardı. Bu Çepniler'in pek çoğunun veya hepsinin Doğu Kara Deniz Çepnileri'nden olduğunda şüphe yoktur. Fakat bu Çepniler de çok sayıda olmadıklarından Varsak, Turgutlu gibi küçük, ikinci derecedeki oymaklar arasında yer aldılar. Şah İsmail'in oğlu Şah Tahmasb devrinde (1524-1576) Çepniler'den Süleyman Beğ ile Şah Ali Sultan'ı tanıyoruz. Tahmasb'ın ölümü esnasında yani 1576 yılında da Çepniler'i Mu-

1 Anlaşıldığı üzere Safevî devletini kuran unsur sadece Anadolu Türkleri'dir. Bu hususta tafsilatlı bilgi için şu esere bakınız: F. Sümer, Safevî devletinin kuruluşu ve gelişmesinde Anadolu Türkleri'nin rolü, Ankara, 1976.

hammed Beğ, Mahmud Halîfe ile Dönmez Sultan adlı beyler temsil ediyorlardı. Bunlardan her üçünün de dirliği Kuzey Azerbaycandaki Karabağ yöresinde bulunuyordu.

Fakat Safevî hükümdarı Şah Abbas devrinde (1590-1628) Çepniler'den mühim bir kısmın yahut hepsinin Hazar Denizi kıyısındaki ormanlık, rutubetli ve bu yüzden Türkler'in yaşamak istemedikleri Gilân yöresine göçürüldükleri anlaşılıyor. Hatta başlarında, kendilerinden değil, kul takımından, yani sarayda yetiştirilmiş köle asıllı bir emir bulunuyordu[1]. Bu husus, Şah Abbas'ın bir çok Türk boyları gibi Çepniler'e de kızgın olduğunu gösterir. Şah Abbas'dan sonra İran'daki Çepnilere dair bilgiye rastgelinemedi. Bu da onların sayıca az olmaları ile çok yakından ilgilidir.

Giresun'u 1397'lerde fethetmiş olan Bayram Bey'in torunu ve Hacı Emir Bey'in oğlu Süleyman Bey ile başında bulunduğu beyliğin sonu hakkında hiç bir bilgiye sahip olmadığımız gibi, kuvvetli bir tahminde de bulunmak mümkün olmuyor[2]. Fakat kesin olarak söyliyebileceğimiz bir husus varsa o da bu beyler sayesinde Ordu bölgesine pek yoğun ve temiz bir Türk nüfusunun yerleşmiş olmasıdır. Bu yöreye ait tahrir defterlerine göre başta Çepniler olmak üzere Eymür, Avşar, Bayındır, Karkın, İğdir, Alayuntlu, Döğer ve Bayad(?) olmak üzere bir çok Oğuz boyuna mensup obalar yerleşmişlerdir[3].

Trabzon Rum imparatorları AkKoyunlular'a, Bayramlular'a ve Taceddin Oğulları'na mensup beylere güzel kızlarını vererek onların Trabzon'a daha fazla yaklaşmalarına engel oldular ve AkKoyunlular sayesinde de varlıklarını korumakta devamettiler[4]. Bu arada Bayramlu beyliğinin yıkılması yüzünden de Giresun kalesini geri aldılar. Bu sebeple, Fatih *"Trabzon"* seferine çıktığında Görele, Tirebolu ve Giresun kaleleri pek büyük bir ihtimal ile imparatorun idaresinde idi.

---

1 Bu konuda fazla bilgi için bakınız: F. Sümer, aynı eser, s.194.

2 Ordu yöresinde bulunan Alevî nahiyesindeki Süleyman Beğ ve Süleyman Beğlü adlarını taşıyan köyler (B. Yediyıldız, Ordu kazası sosyal tarihi, Ankara, 1985, s.169.) Gazi Süleyman Beğ ile ilgili olmalıdır ve Süleyman Bey herhalde bu köylerden birinde yatmaktadır. XV. yüzyılın başlarında kuvvetli olan bu beyliğin ne zaman ve nasıl ortadan kalktığının bilinmemesi gerçekten hayret vericidir.

3 Aynı eser, s.169-192.

4 Torul bölgesi de Hıristiyanlarca AkKoyunlular'a dayanmak sureti ile muhafaza edildi. Bu yüzden Yavuz Selim devrinde bu bölgede tek bir Türk görülmüyor.

Fatih 1461 yılında Kastamonu ve Sinob'u alarak Candar Oğulları devletine son verdikten sonra yoluna devamla Sivas'ın kuzey doğusunda ve Kelkit vadisindeki Koylu Hisar (=Koyla Hisar= Koyul Hisar)'a gelmiş ve AkKoyunlular'a ait olan bu kaleyi de zaptetmişti. Fazla olarak Fatih, Trabzon tekfurunun kendisine tâbi olduğu için oraya sefer yapmasının doğru olmıyacağına dair Uzun Hasan Bey'in sözlerine de ehemmiyet vermiyerek Bayburt yolu ile Trabzon üzerine yürüdü. Fakat AkKoyunlu hükümdarı Hasan Bey o zaman (1461 yılında) ancak bir kısım Doğu ve Güney Doğu Anadolu'nun hükümdarı olduğu için haklı olarak, Fatihle bir harbi göze alamadı. Elçi olarak göndermiş olduğu annesi Saray Hatun[1], güzel konuşması ile Osmanlı hükümdarının takdirini kazandı. Fatih'in Saray Hatun'a *"ana"* diye hitap etmesi bu husus ile ilgilidir. Fakat Saray Hatun'un tatlı sözleri Fatih'i kararından döndürmedi. Osmanlı hükümdarı Saray Hatun'u da Trabzon seferine beraberinde götürdü. Trabzon'un alınmasından sonra ona çok değerli armağanlar vererek Ak Koyunlu ülkesine dönmesine müsaade etti.

Bilindiği üzere Trabzon imparatoru David Komnen herhangi bir savunma hareketine girişmeden şehri Fatih'e teslim etmiştir. Fakat başta Aşık Paşa Oğlu, Dursun Beğ, Kemalpaşaoğlu olmak üzere Osmanlı kaynaklarının pek çoğunda şehrin hangi günde şöyle dursun, hangi ayda teslim edildiği bildirilmez. Bu, gerçekten hayret vericidir[2]. Geçen yüzyılın ilk çeyreğinde Trabzon Rum imparatorluğu hakkında ciddî bir eser yazmış olan J.P H. Fallmerayer, şehrin yaz sonlarında alınmış olduğunu söylediği gibi[3],W. Miller de onu teyid eder[4]. Merhum Üstad İH. Uzunçarşılı ise Trabzon'un 1461 yılının Ekim ayının 26'sında (866 Muharrem 21) alındığını kesin bir şekilde bildirir, fakat kaynak göstermez. Bu se-

1 Osmanlı müverrihleri, doğru olmıyarak Saray Hatun'un adını Sâre Hatun şeklinde anarlar. AkKoyunlular'ın resmî tarihleri olan Kitâb-i Diyârbekriyye'de onun adı daima Saray şeklinde geçer. Saray Hatun aynı zamanda AkKoyunlu hânedanına mensup Kutlu Beğ'in oğullarından Pir Ali Beğ'in kızıdır. Buna göre o, amcası Kara Yülük Osman Bey'in oğullarından Ali Beğ ile evlendirilmiş ve bu evlenmeden büyük hükümdar Uzun Hasan Bey doğmuştur.

2 Hatta onlardan bazılarında Trabzon'un 1461 yılında değil, 1460 yılında alındığı da yazılır.

3 Geschichte des Kaisertums von Trapezunt, Munchen, 1827, s.273-280.

4 W. Miller, Trebizond, The last Greek Empire, London, 1926, s.105.

beple ilk yapılacak şey Merhum İH. Uzunçarşılı'nın Trabzon'un alınış tarihine ait bu kaydın nereden alındığının tesbit edilmesidir[1]. Çünkü bu, pek muhtemel olarak şehrin kapılarını Türkler'e açtığı tarihtir.

Trabzon yöresi bir sancak itibar edilmiş ve donanma kapudanlarından Kâzım Bey Trabzon'un ilk sancak beyi olmuştur. Anlaşıldığına göre bundan sonra Fatih kıyıdan batıya doğru giderek herhalde Görele, Diriboli (Tirebolu), Bedreme ve Giresun kalelerini aldıktan sonra Canik yolu ile Tokat'a ulaşmıştır[2].

İlk sancak beyi Kâzım Bey'den sonra Sofu Ali Bey ona halef olmuştur[3]. Ak Koyunlu hükümdarı Uzun Hasan Bey'in 1478 yılında vefatı üzerine himayesinde bulunmakta olan Trabzon-Gümüşhane arasındaki Torul yöresi alındıktan sonra, Gürcistan sınırında da bazı kaleler ele geçirilerek Trabzon yöresinin fethi tamamlanmış oldu.

II. Bayezid'in hükümdarlığı zamanında (1481-1512). Trabzon da şehzade sancaklarından biri haline gelmiştir. Orada şehzadelerden ilk sancak beyi olan Abdullah'dır. onun 1483 yılında ölümü üzerine Taceddin Sinan Bey'in Trabzon sancak beyi olduğu anlaşılıyor[4]. Bize kadar gelmiş olan 891 (1486) tarihli tahrir defterinde bazan Rakkas Sinan Beğ şeklinde onun ve yine Trabzon sancak beyleri olarak Hasan, Ali beyler ile Mehmed Paşa'nın adları geçer.

Şehzade Selim'in 895 (1489=1490) yılında Trabzon sancak beyi olduğunu biliyoruz. Selim burada 916 (1510) yılına kadar, takriben yirmi yıl valilik etmiştir[5].

Sancaklara gönderilen şehzadelerin çok defa yanında anneleri de

1 Ancak belli başlı Osmanlı kaynaklarında böyle bir tarihe rastlanmadığını söyleyebilirim.

2 Dursun Bey, Tarih-i Ebu'l-Fetih, yayınlayan M. Tulum, İstanbul, 1977, s.105-110; Aşık Paşa Oğlu, Tevarih-i âl-i Osman, yayınlayan Çiftçioğlu N. Atsız, İstanbul, 1947, s.207-208; Kemal Paşa Oğlu Tevarih-i âl-i Osman, yayınlayan Ş. Turan, TTK, 1957, s.194-198; Hoca Sadeddin, Tacüt-tevarih, İstanbul, 1279, I, s.476-482.

3 H. Edhem, Trabzon'da Osmanlı kitâbeleri, Tarih-i Osmanî encümeni mecmuası, yıl 1334, sayı 48, s.330-331.

4 H. Edhem, aynı makale, s.334-335.

5 Hoca Sa'deddin, Tacüt-tevârih, II, s.68, 141; H. Edhem, aynı makale s.340.

bulunurdu. Böylece Selim'in annesi de Trabzon'da oğlunun yanında yaşamıştır. Selim'in annesi, Arabça umumî bir tarih yazmış olan Mustafa Cenabî Efendi'nin (ölümü:1590) bildirdiğine göre Amasya yöresindeki Türkmen beylerinden birinin kızı olup adı Ayşe Hatun'dur[1].

Çepni İleri Gelenlerinden Bay Ali Oğuz
ve Ailesi (Balıkesir, 1991)

1 *"Selim Han 872 (1464-1468) yılında Amasya'da doğdu. Annesi Ayşe Hatun Sultan Bayezid Han'ın nikahlı zevcesidir. Ayşe Hatun Amasya yöresindeki Türkmen beylerinden birinin kızıdır"* (el-A'eylemüz-zâhir fi ahvâli evâil ve'l-evâhir, Nurosmaniye Ktp, nr.3098, yaprak 346ª). Yavuz Selim Han'ın annesinin Dulkadir beyi Alâüddevle'nin kızı olduğu hakkında Taşköprüzâde Kemaleddin Efendi'nin (ölümü: 1032=1623) sözleri (Tarih-i Saf, İstanbul, 1287, I, s.60) sadece bir yakıştırmadır. Yani bir esasa dayanmaz. Çünkü çağdaş kaynaklar da bunu teyid eden bir delil ve işaret yoktur. Şayet Ayşe Hatun Alâüddevle Bey'in kızı olsa idi çağdaş kaynaklar muhakkak bundan sözedeceklerdi. Bu husus böyle olduğu halde zamanımızdaki müelliflerden bir çoğu, en basit bir tenkide tâbi tutmadan, Kemaleddin Efendi'nin sözlerinin doğruluğuna inanmışlardır (Mesela Selim I maddesi, İslâm Ansiklopedisi, X, s.423) ki hayret vericidir. Anlaşılacağı üzere Yavuz Selim Osman ve Orhan beylerden sonra Osmanlı hânedanı içinde annesi Türk asıllı olan biricik Osmanlı hükümdarıdır. Yavuz'dan sonra gelen pâdişahlardan hiç birinin annesinin Türk asıllı olmadığını sanıyoruz: Abbasiler'den itibaren İslâm hânedanlarında ana tarafından asâlete ehemmiyet verilmedi. Böylece, İran Selçukluları'nın dördüncü hükümdarı olan Muhammed Tapar ile kardeşi Sultan Sancar'ın anaları Türk (Kıfçak =Kıpçak) asıllı olmakla beraber bir cariye idi. Türkiye Selçuklularına gelince 3. hükümdar I. Mes'ud (ölümü:1155) ile ondan sonra gelenlerden hiç birinin annesi Türk asıllı değildir.

Yavuz Selim gibi büyük, cihangir, *"iyi bir şâir*[1] *ve düşünür olarak pek müstesna, yani tarihte eşi gerçekten az görülen bir hükümdarın hayırlı annesi Ayşe Hatun, 911 (1505=1506) yılında hayata veda etmiş ve Trabzon'da defnedilmiştir. Şehzâde Selim muhterem annesi için türbeden başka, câmi, medrese, imaret ve misafirhaneden müteşekkil bir külliye yaptırmıştır ki bu, Trabzonun en güzel âbideler gurubunu teşkil eder.*[2]

Daha önce de belirtildiği gibi, Osmanlılar 1461 yılında geldikleri esnada pek muhtemel olarak Görele, Tirebolu ve Giresun kaleleri Trabzon Rum imparatorunun kumandanları tarafından idare ediliyor, buna karşılık Kürtün-Dereli-Giresun-Tirebolu-Eynesil arasındaki geniş kırlık kesim de Çepni beylerinin ellerinde bulunuyordu. Anlaşıldığına göre Osmanlı kuvvetleri Trabzon devletinin topraklarına girince Çepni beyleri de Osmanlı fethine yardımcı oldular, elde edilen başarılarda rol oynadılar. Osmanlı devleti de hepsini veya mühim bir kısmını zeamet ve tımar gibi dirlikler vererek onları hizmetine aldı. Çepniler'in halk topluluğuna gelince bu topluluğa mensup olanlardan mühim bir kısmı da müsellem olarak hizmete alındılar. Yine onlardan bazıları da câmi ve zâviyelerde vazife görerek vergiden muaf tutuldular. Bunlara ilave olarak birçokları da

---

1 Yavuz Selim'in farsçayı iyi bildiğini şiirlerinin de *"güzel"* olduğunu divanını yakından incelemiş bulunan değerli bilginimiz merhum Arab-Fars Dilleri kürsüsü başkanı Prof. Ahmet Ateş Bey'den işitmiştim. Eğer yanılmıyorsam Osmanlı hükümdarları içinde onun gibi, Farsça divanı olan başka bir padişah yoktur. Yavuz Selim'in Farsça divana sahip olması onun kendi dilini sevmemesi ile hiç bir ilgisi yoktur. Çünkü, araştırmalarımıza göre, Türkiye dışındaki devletlere Türkçe mektup yazdıran ilk Türk hükümdarı Yavuz Selim'dir. Bu mektuplardan ilk ikisi İran yürüyüşü esnasında (1514) yazılmıştır (Feridun Bey, Münşeatüş-Selâtîn, İstanbul, 1274, I, s.383-386). Çaldıran Zaferi dolayısı ile farsça bir tebrik mektubu gönderen Türkistan hükümdarı Özbek Ubeyd Han'a yazılan mektup da Türkçe idi (aynı eser, I, s.415-415). Selim 922 yılının başında (1516) Edirne'den Memlük hükümdarı Kansav el-Gavrî'ye de Türkçe bir mektup göndermiş ve sefer esnasında da Türkçe mektuplar yazdırmakta devam etmiş, Gavrî'den de Türkçe kaleme alınmış bir cevabi mektup almıştı (Feridun Bey, s.424-427). Böylece Selim Han sayesinde Türkiye dışındaki devletler ile yapılan muhaberede Türkçe ön safta yeralmış, hemen sonra da, Kanuni devrinde devletin rakibsiz dili durumuna yükselmiş ve artık dünyanın her tarafına sadece bu dilde (yani Türkçe) yazılar yazılmıştır. Bu, gerçekten Türk Kültür Tarihinde pek mühim bir hadisedir. Tasavvufu anlayabilmek için en başta derin bir felsefi kültüre sahip olmak gerikiyor. İşte Memlük seferinden dönerken Şam'da bizzat yakından ilgilenerek Şeyh Ekber İbnül-Arabî'nin türbesinden başka onun için bir de cami yaptırmıştır. Bu husus Yavuz'un büyük mutasavvıfa çok samimi bir şekilde bağlı olduğunu gösterir. Büyük hükümdarın tarih ilmini de sevdiğini biliyoruz. Mısır seferinden dönerken yollarda İbn Tağribirdi'nin (=Tanrıverdi'nin) Mısır'daki hükümdarlara dair eserini okumuştu.

2 Ayşe Hatun'u Trabzon halkı Gülbahar Sultan adıyle tanımaktadır. Bunun nereden geldiği iyice izah edilemiyor (bu hususta H. Edhem Bey'in adı geçen makalesine bk. s. 341-343).

"muafân" (muaflar=vergiden affolunmuşlar) zümresini teşkil ettiler. Durum böyle olunca Çepniler'den az bir kısmın vergi verdiği anlaşılmış olur. Bu verginin pek çoğu veya hepsi de alaybeği, subaşı ve sipahi olan kendi beylerine ödeniyor. 1486 (Hicrî 891) târihli bize kadar gelmiş en eski defterdeki Çepniler'e ait olan bölümün (şahıs adları ve vergiler gibi bazı kısımları hariç tutularak) yayınlanması ile bu büyük Oğuz boyunun Doğu Karadeniz bölgesinin Türklüğünde ne kadar önemli bir mevkie sahip olduğu, çok daha iyi anlaşılmış bulunacaktır. Ancak önce bazı açıklamalar yapmak gerekiyor.

1- Trabzon Sancağı'nda Türkler yoğun bir şekilde sancağın batı kesiminde yani Eynesil-Kürtün, Dereli, Giresun-Tirebolu arasındaki geniş yörede yaşamaktadır.

2- Bu Türkler, daha önce de söylendiği gibi, Osmanlılar gelmeden önce bu yurtlarında oturmakta idiler. Onlar XIV. yüzyıldan itibaren bu yöreye gelip orayı yurt edinmişlerdi. Bu yurtları kuzeyde Karadenize kadar ulaşmıştı. Çepniler, Kürtün'den hareket ederek Harşit vadisi yolu ile Karadeniz'e erişmişler ve bu vadinin iki yanındaki güzel toprakları yurt edinmişlerdir[1].

3- Sınırları çizilmiş olan bu yöredeki Türklerin ezici çokluğu Çepni boyuna mensuptur. Bazı yer adları yâdigârları, bu Türk yerleşmesinde Çepniler'in yanında Yüreğir (Üreğir), Alayuntlu, Döğer ve Eymür boylarına mensup obaların da rol oynamış olduklarını açıkça gösteriyor.

4- Çepniler XV. yüzyılın ikinci yarısının ortalarında tamamen yerleşik bir hayat geçirmekte hepsi köylerde yaşamaktadır. Bu yörede hiç bir Hıristiyan köyü görülmüyor. Onlar kıyılarda, bilhassa Giresun, Tirebolu, Görele kalelerinde oturuyorlar: Bu kalelerinin dışında da mahalle ve çarşıları olduğuna dair hiç bir delil ve işaret yoktur. Esasen defterlerde Hıristiyanların kalelerde yaşadıkları bildirilir.

5- Bu yerleşik yaşıyış ili ilgili olarak onların darı ektikleri görülür. Orta Asya'da Türkler'in yerleşik hayata geçtiklerinde ilk defa darı

1 Karadeniz ve Akdeniz adlarının adı geçen denizlere XIII. yüzyılda, Selçuklular devrinde verilmiş olduğunu kuvvetle sanmaktayız. Çünkü bu denizlere, birbirine "zıt" manada isimler konulması, ancak her iki denizin kıyısında limanları olan bir devlet zamanında mümkün olabilirdi. Bu devlet de Selçuklu devleti olup, bu devletin her iki denizin kıyısında şehirleri, tersaneleri ve donanması vardı. Şimdi, Avrupa milletleri ve diğerleri Karadeniz için Türkçe ismin kendi dillerindeki tercümelerini kullanırlar. Mesela: Mer Noir (Fransızca), Black Sea (İngilizce), Schwarzen Meer (Almanca).

(<tarığ) ektikleri anlaşılıyor. Buğday ve arpa ise yöremizde o zaman (XV. yüzyılda) ekilmiyor. Fakat 30 yıl sonra onları da ektiklerini biliyoruz.

Bütün köylerde bal istihsal ediliyor, bağcılık yapılıyor ve meyve de yetiştiriliyor. Birçok köyde çok miktarda ceviz de elde ediliyor.

Davarlarının çok az olduğu anlaşılıyor. Her hangi bir köyde koyun vergisinin (resm-i ganem) verildiğine dair bir kayıt görülemiyor. Fakat 30 yıl sonra birçok köyün koyun vegisi de verdiği görülecektir.

6- Köylerin çoğunda doğan, şahin, atmaca gibi avcı kuşlara ait yuvalar vardır. Bu yuvalar da gelir kaynakları oldukları için yakından meşgul olunmakta idi. Anlaşıldığına göre bu yuvalarda doğan, şahin ve atmaca yavruları palazlanınca satılmaktadır[1]. Devlet bu kaynağa da elatmayı ihmal etmemiş ve her yuvadan yılda 50 akça vergi almıştır. Bu yuvaların gelirleri de bazen sahipleri tarafından cami ve zaviyelere vakfedilmekte idi[2].

7- Vergiler de, bu iktisadî faaliyete uygun olarak alınıyordu. Yani *"dühne"* kelimesi ile ifade edilen darı ile bal, bağ, meyve ile cevizden *"öşür"* alınıyor, ve bennek resmi, kesim (mukataa) gibi bazı örfi vergiler de tahsil ediliyordu. Avcı kuş yuvalarından da 50 akça alındığı yukarıda kaydedilmişti. Vergi veren halk *"avâriz"* denilen hizmete de mecbur tutulmuştu[3].

8- Birde aşağıdaki cedvellerde görülecek olan hâne, mücerred ve bennek deyimleri hakkında kısaca bilgi verelim.

---

1 Defterde yuva-yı, bâz, yuva-yı şâhin ve yuva-yı atmaca deniliyor. Farsça bâz doğanın karşılığı olarak kullanılıyor. Farsça olan şâhinin Türkçe karşılığı verilmiyor. Atmacanın Farsça ve Arapça karşılığı da yazılmıyor. Herhalde İl yazıcısı atmaca'nın Arapça ve Farsça karşılığını bilmiyordu. Bilse derin bir hazla yazardı. Osmanlı pâdişahlarının av teşkilatında da doğancılar, şahinciler ve atmacacılar olduğunu biliyoruz (İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı saray teşkilatı, TTK, Ankara, 1945, s.420-425). Türk tarihinde şahıs adları başlıklı henüz basılmamış kitabımızda avcı kuşların Türkçe'de taşıdıkları isimler, hakkında bilgi verilmiştir.

2 Bu geleneğin şimdi yaşaması şöyle dursun avcı kuşların sadece adları tanınıyor. Gerçekten Anadolu'da halkımız kuşların çoğunun nasıl bir kuş olduğunu bilmiyor; sorulunca sadece "bir guş" cevabı veriliyor. Ben doğan, şahin gibi avcı kuşları Anadolu'da sadece Abdallar'ın ellerinde gördüm.

3 Avârız, bilhassa harp masraflarını karşılamak üzere, halkın vermeye mecbur tutulduğu her türlü hizmet, eşya ve para şeklindeki verginin adıdır. Avârız halka zahmet ve ızdırap veren bir hizmet idi. Bu yüzden herkes avârızdan muaf olmaya çalışırdı. (Avârız hakkında Ö.L. Barkan, Avârız maddesi, İslâm Ansiklopedisi, II, s.13-16).

İki Çepni Kadını
(Balıkesir, 1991)

İlkokul Öğrencileri (Çepni, Ortamandıra, 1991)

Hane: Kırlık kesimde yeter derecede toprağa sahip olan evli vergi mükellefine denilir.

Mücerred: Toprağı bulunmayan, kazancı da olmayan bekâra denilir. Mücerred'den umumiyetle 6 akça vergi alınır. Bu, en az vergidir.

Bennek'e gelince, Bennek yarım çiftlikten az toprağı olan evli vergi mükellefidir[1].

9- Çepniler'in yurdunda tımar rejimi uygulanıyordu. XV. yüzyılın ikinci yarısının ortalarında Çepni ilinde 30 dirlik görülüyor. Bu otuz dirlikten üçü zeamet, geri kalanları tımardır. Zeametlerden biri Trabzon sancak beyine, diğerleri de Mustafa ve Hasan adlı Çepni beylerine aittir. Tımarlara gelince, bunların çoğuna Çepni beylerinin hizmetinde bulunmuş nöker, yoldaş, arkadaş denilen kimseler, azına da Çepni beylerinin oğulları tasarruf etmektedir. Bu durumda Çepni beyleri *"nice oldu"* sorusu sorulabilir. Bunun tatmin edici bir cevabını vermek oldukça güç görünüyor.

Müsellemler (=Müsellemân): Çepniler'in kalabalık bir kısmının müsellem olduğu görülüyor. Müsellem harp zamanlarında atı ve silahı ile sefere "eşen" yani katılan buna karşılık her türlü vergiden muaf ve *"müsellem"* olarak toprağını eken köylü menşeli atlı askere denilir. XV. yüzyılda müsellem teşkilatı gelişmiş ve yaygın bir durum almıştı. Fakat XVI. yüzyıldan itibaren bu teşkilat gittikçe ehemmiyetini kaybetmiştir.

Mülazimler (= Mülazimân): Bunlar köylerde bulunan camilerdeki imam, hatip, müezzin ve muhassıl gibi vazifelilerdir. Bundan başka gerek bu vazifeliler arasında gerek onlardan ayrı olarak İslam hukuku ile meşgul fakih (=fakı)lere de rastgeleniyor. Köylerin nüfuslarına göre oralardaki mülazimlerin sayısı, şaşılacak derecede çoktur.

Muaflar (=Muâfan):Bunlarda şer'i ve örfi vergiler ile ve avârızdan yani her türlü vergiden muaf tutulmuş köylülerdir. Bunlar türlü yollarla vergi mükellefi olmaktan kurtulmuşlardır. Hemen her köyde muaflara da rastgelinir. Köylerin nüfuslarına nisbetle muafların sayıları, mülazimlerinki gibi hiç de az değildir.

10- Aşağıdaki cedvelerde görüleceği üzere köylerin nüfusları azdır. Buna rağmen onların bir çoğunda cami vardır. Bu camilerin yine bir çoğunda da hatip, imam, müezzin, muhassıl gibi

1 Bu hususta daha fazla bilgi için şu eserlere bakınız: A. Vefik Tekalif kavaidi, İstanbul, 1328, s.39-46; H. İnalcık, Osmanlılarda raiyyet rüsumu, Belleten, 1959, sayı 92, s.576-605.

vazifelilerin bulunduğu görülür ve hatta fakihlere, müderrislere bile rastgelinir.

Bundan başka bazı köylerde tekke (tekye)ler de vardır.

Yine köylerde ve yollar üzerinde sık sık zaviyelere rastgeliniyor. Bu zaviyelerde şeyhler ve yakınları ibadetle meşgul oldukları gibi, yolcuları da konukluyorlardı. Zaviyelerin ehemmiyetleri de buradan geliyor. İnsan-sever bir ruha sahip olan Türkler yolcuları rahat ettirmek için XV. ve XVI. yüzyıllarda Türkiye'de geniş bir zaviye ağı kurmuşlardı. Zaviyelerde vazife görenler bu hizmetlerine karşılık örfî vergiler ile avârız'dan muaf tutulmuşlardı.

Böylece bir Çepni köyünde durumları birbirinden farklı şu unsurlar görülür. Sipahî, müsellemler, mülazimler, muaflar ve raiyyet (çokluğu reaya). Raiyyet her türlü vergiyi veren ve angaryaları çeken köylülerimizin adıdır. Onların adalet ile idare edildikleri zamanlarda bile imrenilecek bir hayat geçirdiklerini söylemek güçtür.

Burada şunu da kaydedelim ki Çepniler'de olduğu gibi başka sancaklardaki kaza veya nahiyelerin bütün köylerinde müsellem,

Karamanlar Köpü Çepnileri
(Balıkesir, 1991)

mülazim ve muaf olmadığı gibi olan bir köyde de sayıları bu kadar çok değildir. Bu sebeple Trabzon sancağının bu yöresinde hususi bir durum söz konusu olmalıdır. Bu husus muhtemelen Çepniler'in 1461 yılındaki Trabzon bölgesinin fethinde beğenilen hizmetler yerine getirmelerinden ileri gelmiştir.

Çepni köylüleri arasında Bekir, Ömer adını taşıyan şahıslara sadece XV. yüzyılda değil, XVI. yüzyılda da sık sık rastgelinir. Bu sebeble sözkonusu olan Çepniler kesin olarak sünnî olup asla Alevî, şiî veya kızılbaş adları ile vasıflandırılamazlar[1]. Çünkü, bir Alevî (şiî, kızılbaş) köyünde Bekir, Ömer ve Osman isimlerini taşıyan şahıslar asla görülmez.

Osmanlı sancak beylerinin de Çepniler'in Yakub Halîfe gibi manevî şahsiyetlerinin yani velilerinin ailelerine vakıflar tahsis etmeleri bu gerçeği açıkça teyid eder yani doğrular. Bu sebeple XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan coğrafyacı Trabzonlu Mehmed Âşık'ın *"Çepniler'in kızılbaş oldukları sözleri, İran şahını mabut gibi tanıdıkları şeklindeki itham inceleğiniz Çepniler için asla kabul edilemez*[2]. Çünkü, söylediğimiz gibi hemen her Çepni köyünde Osman, Ömer adlarını

---

1 Bir ilim adamı olarak vazifemiz gerçeği bulmaktır. Değil ise bizim için Sünnî ve Alevî vatandaşlarımız arasında asla bir fark yoktur. Türk kültürünü almış her vatandaşımız ilmen yani gerçek olarak Türk'tür. Diğer bir ifade ile bir insanın hangi millete mensup olduğunu o insanın almış olduğu kültürü belirler. Kanın hiç bir rolü yoktur. Yani bir insana, "ben Türküm, ben Arabım ben Fransızım" sözünü kanı değil kültürü söyletir. Bu yazdıklarımız ilmin sözüdür. İlmin sözü ise gerçeğin ifadesir. Arab ülkelerindeki pek çok insan dedelerinin Türk asıllı olduğunu söylerler. "Sen nesin?" diye sorulunca "ben Mısırlıyım, Cezaidi'yim, Arabım" der. Haklıdır. Çünkü o, Arab kültüründe yetişmiştir ve Türk kültürüne yabancıdır. Dedesinin Türk asıllı olması ona Türküm dedirtmiyor. Fakat içinde büyüdüğü Arab kültürü ona ben Arabım dedirtir. Bir de şu hususu belirtmeliyim Türkiye Türkleri Orta Asya'da yaşarlarken de Mongol yüzlü değil, düz yüzlü idiler. Bu hususu pek açık bir şekilde gösteren vesikayı Oğuzlar'da yayınlamıştım (s.48, haşiye 194). Türkiye Türkleri'nin gerçek tipini Toros dağlarında yaylaya çıkan Yörükler temsil ederler. Mukayese yapmak isteyen onlar ile yapmalıdır. Sonra Orta Asyadakilerin şaf oldukları nasıl söylenibilir! Bir de şu hususu ifade etmeliyim. Türkiye'de kendini Türk hissedenler yahut sadece Türkçe konuşanlar ezici çoğunluktadır. Bunun için Türkiye haritasına bir bakmak ve bir iki toplama - çıkarma yapmak elverir. Etnik zümrelere gelince, zikre değer ancak bir kaç etnik zümre vardır. Bunlardan da sadece biri kalabalık ve toplu bir halde yaşar. Bu konularda uzak olmıyan bir zamanda tereddüdleri gidericek bir inceleme yayınlamayı düşünüyorum.

2 Menâzirül-evâlim, Nurosmaniye Ktp. nr. 3426, yap. 299[a]. Mehmed Âşık, yine bilindiği üzere Trabzon'un güney ve batısındaki dağları *"Çepni dağları"* şeklinde vasıflandırır (aynı kütüphane, nr. 3033, yap. 319b).

taşıyan kimseler görülür[1].

12- Çepni Türkleri'nin taşıdıkları adlara gelince, bu adlar yine o zaman Türkiye'nin diğer yerlerinde kullanılan adların aynıdır. Yani Hazret-i Peygamber ve torunları ile güveyisi Hazret-i Ali, Ömer, Osman gibi büyük sahabelerin, İbrahim, İsmail, İshak, Süleyman gibi tanınmış peygamberlerin adları taşınmaktadır. Onların bu arada Menteşe (pek çok), Aygud, Durmuş, Toñrul (>Tuğrul), Sevündük, Çakır, Ayna Beğ, Beğdeş, Sevünç, Tañrıvermiş, Sülü,[2] Gülen, Tatar, Satılmış, Ak Doğan, Tura Beğ, gibi Türkçe adlar taşıdıkları da görülür. Gittikçe az kullanılmaya başlayan Türkçe adlar XVIII. yüzyılda artık nadiren kullanılıyor.

13- Yer adlarına gelince, Çepniler'in oturdukları yöre de ve ona komşu bazı yerlerde Türkçe yer adları çoktur. Bunlar arasında Oğuz, Yüreğir (<Üreğir), Alayuntlu, Döğer gibi, Oğuz eli ile onu teşkil eden boylardan bazılarının adları da vardır.

Oğuz Türkleri Anadolu'yu yurt edinirlerken (yerleşik hayata geçilme müddeti XII. yüzyıl ile XIV. yüzyılın sonları arası) el, boy ve oba adlarını, tapu senedleri gibi, yerleştikleri yerlere koymuşlardır.

Yukarıda zikredilen Yüreğir, Döğer Alayuntlu yer adları, daha önce de belirtildiği üzere, bu adlardaki Oğuz boylarına mensup obaların Çepniler'in yanında Doğu Karadeniz bölgesindeki Türk yerleşmesinde rol oynadıklarını kesin bir şekilde gösteriyor.

Köylerin isimlerine gelince, bunlardan mühim bir kısmı bize kadar gelmiştir.

---

1 XVI. ve daha sonraki yüzyıllarda tâbiî gerek Çepniler arasında, gerek komşuları olan diğer Türkler arasında, Alevî inancını taşıyanlar bulunabilir. Fakat Ömer, Osman, Bekir isimleri, onlardan pek çoğunun sünnî olduğuna hiç şüphe bırakmaz. Çünkü bu isimler Alevilerce asla taşınmaz Diğer taraftan az yukarıda belirtildiği üzere 5-10 haneli Çepni köylerinde camiler bulunmuyor ve camilerin imam, hatip, müezzin, muhassıl gibi vazifelileri görülüyor, takihlere ve müderrislere de sık sık rastgeliniyor. Kısaca onlar asla kara câhil bir topluluk değillerdir. Çünkü din adamlarından müteşekkil aydınları var. XV. yüzyılın ikinci yarısı ile XVI. yüzyılın birinci yarısında Trabzonlu coğrafyacı Âşık'ın dediği gibi Çepniler "bîdîn" dinsiz insanlar değil, bilakis dindar bir topluluktur. Bir taraftan Safevî propagandası, diğer taraftan Osmanlılar'ın Anadolu'nun hertarafında yaptıkları gibi, timarlarını ellerinden alıp kendi kullarına ve kuloğullarına (=yani devşirme zümresine mensup olanlara) vermeleri yüzünden aralarında Alevilik belki az daha yayılmış olabilir.

2 Sülü eski Türkçe bir isim olup Süleyman adıyle herhangi bir ilgisi yoktur. Esasen Anadolu Türkleri'nde isim kısaltılması geleneğinin olmadığını hepimiz biliriz. Böylece Süleyman köylülerimizce, ses uyumuna uyularak, Süleymen şeklinde telaffuz edilir.

ÇEPNİ ELİ

Köyün adı	Hane		Mücerred	Hasıl	Mülazimler	Muaflar	Müsellemler	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba						
1. Trabzon Sancak Beyinin Haslarına Dahil Kürtün Zeâmeti								
1. Alahnas[1], tabi-i Çepni	20	-	-	646	10 kişi Konur câmiinde	10 kişi	21 kişi	1 zaviye var
2. Kandâver (?)	7	-	-	323	3 kişi Konur câmiinde	8 kişi	2 kişi	
3. Yüreğir[2].	8	6	7	389	9 kişi Konur câmiinde (Bedreme camiinde)	8 kişi	8 kişi	
4. Oğuz	15	11	2	369	-	7 kişi	14 kişi	6 emekli sipahi[3].
5. Alayuntlu[4].	20	18	15	1573	7 kişi	2 kişi	27	
2. Selman Şah Oğlu Musa'nın Tımarı								
6. Bayram Oğlu	14	8	567	4 kişi	-	-		2 doğan yuvası
3. Yusuf Hayyat[5] kardeşi İsmail ve Ömer oğlu Hacı'nın Tımarları								
Hisse (Bayram Oğlu'ndan)	10	3	387	-	3 kişi	-		1 doğan yuvası
4. Hasan Oğlu Hamza'nın Tımarı								
7. İsmail Beğlü	9	-	-	206	-	3 Kişi	-	1 doğan yuvası

1 Yeri bulunamadı.

2 Oğuz boylarından; eski zamanlardan beri Üregir şeklinde de söylenir ve yazılır.

3 Bu sipahilerin örfî vergiler ile avârız'dan muaf oldukları hakkında ellerinde II. Bayezid, tarafından, şehzadeliğinde verilmiş belge bulunduğu defterde kaydedilmiştir.

4 Oğuz boylarından.

5 Eskiden Çepni beylerine hizmet edermiş.

Köyün adı	Hane		Mücerred	Hasıl	Mülazimler	Muaflar	Müsellemler	Diğer Hususlar
	Bennek	Çaba						
5. Zeyneddin Oğlu Hamza'nın Tımarı[1]								
Hisse (aynı köyden)	20	-	-	347	-	-	-	2 doğan yuvası
6. Hasan Ağa'nın Tımarı[2]								
8. Bada	43	-	-	921	-	7 kişi	10 kişi, 3 kişi de oğulları	3 doğan yuvası; Boynu Yoğun zaviyesi; 7 kişi[3] Toñrul kilisesi ekinliği
Hisse (İsmail Beğlü'den)	9	-	-	231				
9. Hisse Gök Ümmet'ten	5	-	-	-	-	-	-	

Vakf-ı Melik Ahmed Beğ ki Kürtün Beği idi asılda Bedreme Hisarın Kâfirden ol fethetmiştir[4].

Mezrea-i Ağça kilise -Mezrea-i Günlük- Mezrea-i Halbe (?). Mezkür mezreaları Melik Ahmed Beğ Mevlana Ede Derviş'e vakfedüb eline mektup vermiş ki mezkür Ede Derviş dahi bir zaviye bina idüb âyendeye ve revendeye (gelip-gidene) hizmet içün... şimdiki halde mezkûr Ede Derviş'iñ oğlu Mevlana İshak vakfiyet üzere tasarruf edüb âyendeye ve revendeye hizmet edermiş. İshak vefat edüb oğlu İbrahim tasarruf eder. Esâmi-i hizmetkârân-ı zaviye elmezbur (4 kişi).

Zaviye-i Şeyh Derviş Bahşayiş (3 kişi)

1 Defterde bu sipahi hakkında şu kayıd vardır: *"Ali veled-i Zeyneddin kadîmden Çepni beğleri oğlanlarındandır. Ber mûceb-i mektub-ı mîrlîvâ-i Trabzon".*

2 Defterde şu kayıd görülüyor: *"Kâdîmden Çepni beğleri oğlanlarındandır, ber mûceb-i berat. Devletiyle Sultan Bayezid Han Amasya'da sakin iken mukarrernâme vermiş".*

3 Şeyh Murad Dede veled-i Kasım ve Hasan ve Demürci ve Bedr ve İbrahim ve Muhammedî ve Yakub Zikrolan *"kimesneler mezbur zaviye hizmetin ederlermiş. Bu babda Trabzon sancağı beği Hasan Beğ ellerine mektub vermiş tâ kim bunlar dahi âyendeye ve revendeye (gelip-gidene) hizmet edeler."*

4 Bu gazi ve hayır sever bey hakkında, maalesef başka bilgiye sahip değiliz.

Köyün adı	Hane		Mücerred	Hasıl	Mülazimler	Muaflar	Müsellemler	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba						
7. Hamza Oğlu Mustafa'nın Tımarı[1]								
10. Çukur	4	-	7	274	4 kişi	-	4 kişi	
8. İbrahim Fakih'in Tımarı[2]								
11. Kara Keşiş (?)	4	-	-	120	-	2 kişi	-	1 emekli sipahi; 1 doğan yuvası
12. Leârî	1	-	4	100	-	1 kişi	-	
13. Demür Boku	1	-	4	218	-	-	-	
14. Ara Geriş	4	-	3	168	-	-	-	
15. Kara Kaya	5	-	2	121	-	3 kişi	5 kişi	
9. İbrahim Ali ve Mustafa'nın Tımarları[3]								
16. Zigâvlu (?)	17	-	7	650	7 kişi	4 kişi	4 kişi	İki emekli sipahi,
17. Elkerimlü Has (?)	16	-	3	857	-	8 kişi	4 kişi	Küreci (Madenci) 4 kişi
18. Kuzca	9	-	2	278	-	-	-	
19. Hâşib	17	-	2	752	4 kişi	4 kişi	-	İki emekli sipahi; 3 doğan yuvası
10- Ayna Koca Oğlu Murad'ın Tımarı[4]								
20. Jigâv (?) Hisse (Gök Ümmet)	4 10	-	2	436	-	-	-	
11. Hasan ve Ahmed'in Tımarları								
21. Boynu Yoğun	4	-	2	456	-	-	-	
12. Temür Oğlu İshak'ın Tımarı[5]								
22. Eğlence	22	-	2	786	-	5 kişi	9 kişi	1 doğan yuvası

1 Bu sipahi hakkında da: *"kadîmden Çepni beğlerine hizmet edegelmiş"* deniliyor.

2 Onun Kürtün'ün eski sipahilerinden olduğu yazılıyor.

3 Defterde bir yıl İbrahim'in, bir yıl da Ali ve Mustafa'nın sefere eştikleri kaydedilmiştir.

4 Murad'ın da eskiden Çepni beylerine *"hizmet edegeldiği"* belirtilmiştir.

5 Defterde Trabzon sancak beyi Rakkas Sinan Beğ'in tezkiresine göre İshak'ın Çepni beylerine hizmet edegelenlerden olduğu kaydedilmiştir.

Köyün adı	Hane		Mücerred	Hasıl	Mülazimler	Muaflar	Müsellemler	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba						
13. Han Oğlu Denilen Ahmed Oğlu Hasan'ın Tımarı[1]								
23. İlit	11	-	2	671	-	4 kişi	2 kişi	2 doğan yuvası
14. Hamza Oğlu Mustafa'nın Tımarı[2]								
Hisse (Gök Ümmet Köyünden)	6	caba2	8	744	-	4 kişi	2 kişi	1 emekli sipahi; 1 doğan yuvası
15. Mehmed Beğ Nökerleri Topluluğu[3].								
24. Avcılı	20	10	-	-	-	1 kişi	1 kişi	Vergiden muaflar. Fakat nöbetleşme sefere eşerler.
16. Abdi Koca İle Yusuf ve Kardeşi Osman'ın Tımarları								
25. Eynesi[4]	18	3	8	1174	Tımarları	2 kişi	1 kişi	
17. İskender Oğlu Mustafa'nın Tımarı *"Çepni beğleri oğlanlarından imiş"*								
26. Kara Geriş	9	-	2	705	-	-	4 kişi	2 doğan yuvası
18. Eşter (?) Oğlu Mustafa Beğ'in Zeâmeti *"Kadîmî Çepni Beğlerindendir"*								
27. Anduzlu[5] *'tabi-i Çepni"*	5	-	-	90	-	1 kişi	11 kişi	4 emekli sipahi
28. Esbiyelü *'tabi-i Çepni'*[6]	16	-	4	260	-	3 kişi	16 kişi	4 emekli sipahi

1 Her iki sipahi Çepni beğlerine *"kadîmden"* hizmet edegelenlerden olup Sultan Bayezid Amasya'da iken onlara bu tımarları verdiği bildirilmiştir.

2 Her iki sipahinin Çepni beylerine *"kadîmden"* hizmet edegelenden olup Sultan Bayezid Amasya'da iken onlara bu tımarları verdiği bildirilmiştir.

3 Defterde: *"Cemâat-i nökerân-ı Mehmed Beğ"* şeklindedir. Nöker beyin maiyyet adamlarına denilir. Moğolca olan bu kelimenin Türkçe'de arkadaş ve yoldaş sözleri ile karşılandığı görülüyor. Ona Kürtünlü Mehmed Beğ de deniliyor.

4 Eynesi, şüphesiz Görele ile Vakıfbekir arasındaki Eynesil'dir. Eynesil şimdi bir kaza merkezidir.

5 Hangi köylerin adlarını korudukları, hangilerinin koruyamadıkları üzerinde ileride durulacaktır.

6 Yani Esbiyeli, bu, anlaşıldığı üzere, Tirebolu ile Yağlıdere arasındaki Espiye'dir.

Köyün adı	Hane		Mücerred	Hasıl	Mülazimler	Muaflar	Müsellemler	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba						
29. Ak Köy	-	-	-	-	-	6 kişi (Yağlu Dere Camiinde)	1 kişi	
30. Karacalu	6	-	3	115	-	-		
31. Girenci (?)	6	-	1	111	-	1 kişi		Babasının zaviyesinde yolculara hizmet veriyor.
32. Sınırlu	8	-	1	544	-	-	2	1 emekli sipahi; Mustafa Beğ'in vakıf değirmeni;
33. Günin (?)	2	-	-	45	-	-	-	1 şahin, bir doğan yuvası
34 Oruç Beğlü	3	-	-	-	-	-	6	1 Emekli sipahi
35. Dokurcular (?)	3	70	-	-	-			1 Doğan yuvası

19. Dursun Ağa Oğlu Yar Ali'nin Tımarı[1]

36. Hisarcık	16	1	2	456	-	5	2
37. Talib	3	-	1	60	-	3	6
38. Ahallu	15	9	-	220	2 kişi (Ordu câmiinde)	2 kişi	-
39. Hamur...(?)	2	-	-	40	-	-	-

20. Yusuf Ece Oğlu Halil Ağa'nın[2] Tımarı

"Kadîmden Çepni Beğleri oğlanlarındandır"

40. At Dutan	5	1	95	-	2 kişi (câmide)	2 kişi		
41. Akça Kilise	-	6		375	4 Kişi (câmide)	-	-	1 doğan yuvası

21. Zeyneddin Ağa'nın Tımarı

"Kadîmden Çepni beyleri oğlanlarındandır"

42. Çanakçulu	6	1	-	80	-	-	-

1 Defterde şu kayıd görülüyor: *"Yar Ali veled-i Tursun Ağa lıfş-i (=akrabası) Mustafa Beğ, Çepni beğlerinin oğlanlarındandır."*

2 Oymaklarda, XV. yüzyılda, ağa unvanı nüfuz ve itibarı yüksek kimselere verilirdi.

Köyün adı	Hane		Mücerred	Hasıl	Mülazimler	Muaflar	Müsellemler	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba						
43. Kızıl Elma	9	3	160	-	1 kişi (câmide)	-	-	
44. Kızıl Hisar	2	-	35	-	2 kişi			
45. Gebe Kilise	3	-	-	40	-	-	-	

22. Ali Ağa Oğlu Emir Ağa'nın Tımarı
"Kadîmden Çepni beğleri oğlanlarındandır"

46. Dapa (?)	6	-	2	130	-	-		
47. Kara İsa	2	-	-	140	-	-	-	1 doğan yuvası

23. Ali Oğlu Mahmud, Bâyezid Oğlu Ahi Ahmed Oğlu Kasım'ın Tımarları

48. Hark	4	-	-	170	-	-	-	1 doğan yuvası

24. Divan Başı Menteşe Oğlu Yakub ve Mahmud'un Tımarı

49. Anduzlu	7	-	-	170	-	-	-	İki emekli sipahi.
50. Kızıllar	3	-	-	-	-	-	-	Köyün vergisi câmie vakledilmiştir.

51. Ahi Çukuru *"Vakf-ı Tekke-i Kâsım Halîfe - Abdullah veled-i Kâsım Halîfe, mezbûr Tekkeye müderris ve hatîb ve imam ve müezzin olup mücâm pâdişahın devam-ı devletinin duasına meşgul ola"* (11 kişi)

25. Özlemiş Beğ Oğlu Hasan Beğ'in Zeâmeti
"Sultan Mehemmed'in[1]-toprağı hoş olsun- beratına göre"

52. Düzyer	21	2 zemin:1	365	9 kişi (Kâşeb?[2]. caminin vazilelileri)	4 kişi	9 kişi	
53. Denazir	19	zemin:2	325	-	5 kişi	122	
54. Hasan Kâfir	6	3	zemin:1	140	4 kişi		

26. Özlemiş Beğ Oğlu Mirze Beğ'in Tımarı

55. Sülmenlü	22	-	-	355	-	2 kişi	-	iki emekli sipahi (=Sipahiyân-ı mütekâid)
56. Vâla(?)	7	-	-	120	-	1 kişi	4 kişi	

1 Yani Fatih Sultan Mehmed Han.

2 Aynen böyle, Kâşeb. Bu, Keşab ile ilgili olmalıdır.

Köyün adı	Hane		Mücerred	Hasıl	Mülazimler	Muaflar	Müsellemler	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba						
27. Özlemiş Bey Oğlu Yusuf'un Tımarı								
57. Depecik	7	- -		125	-	-	-	Burada Derviş Murad zaviyesi var. İki kişi yolculara hizmet ettiklerinden bütün vergilerden muaf tutulmuşlardır.
28. Kasım Ağa'nın Oğulları Ali ve Süleyman'ın Tımarları								
58. Çekre(?)	10	zemin:1		350	-	-	-	1 doğan yuvası
29. Mehemmed Ağa Oğlu Yunus'un Tımarı								
Hisse (Kazancık'tan)	10	- -		188	-	-	-	
59. Manak(?) Vakfı Yaramış Beğ an Tekye-i Mehemmed Halife	6	- -		-	-	-		
30. Seyyidî Ahmed'in Tımarı								
Hisse (Kazancık'tan)	4	65		-	-	-		
60. Venazid	-	-		-	-			

"Mezkûr köyde Mustafa Beğ ki Kerkez'den (?) Trabzon Sancağı beği Mehemmed Paşa hazretleri istimaleti ile getürmüş. Eyle ise mezkûr kendi toprağına eşmeği mültezim oldu"[1].

1 s. 748. Kaynağımız olan defterin II. Bayezid devrinde yazıldığını biliyoruz. Hatta bu defterin 891 (1486) yılında yazıldığı anlaşılıyor. Fakat Fatih ve Bayezid devirlerinde Mehemmed Paşa ad ve unvanını taşıyan bir sancak beyi bilinmiyor. Bu yüzden bu Mehemmed Paşa'nın 1514'de Trabzon Sancak beyi olan Bıyıklı Mehemmed Paşa olduğu ve bu kaydın sonradan eklendiği akla geliyor.

Çepni
Boyunun Damgası

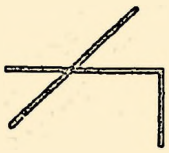

(KÂŞGARLI'YA GÖRE, XI. YÜZYIL)

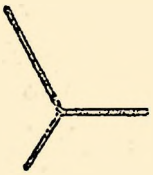

(REŞİDEDDİN'E GÖRE, XIV. YÜZYIL)

(YAZICIOĞLU'NA GÖRE, XV. YÜZYIL)

IV. BÖLÜM

1515 (Hicri 921) yılında yazılmış Trabzon sancağı defterinde sancağın idarî taksimatı "nahiye" esasına göre düzenlenmiştir. Böylece Sürmene, Yomra, Of, Atina (Pazar), Arhavi, Laz, İskele, Vilâyet-i Yagobit, Çoruk'a bağlı Nahiye-i Koniya (قونيه) Trabzon sancağı'nın doğudaki nahiyelerini teşkil etmişlerdir.

Batıda Giresun'a ve güney batıda Torul'a kadar uzanan geniş yöreye gelince, bu yörede Trabzon sancağına bağlı idi. Bu geniş yöre de Çepni Vilayeti ile Yağlu Dere, Bayram Oğlu, Üreğir (>Yüreğir), Kara Burun, Alahnas, Elki Yomlu Hası (?), Kürtün adlı nahiyelere ayrılmıştır. Şimdi bu nahiyeler hakkında kısaca bilgi verelim.

1- Yağlu Dere: Bu nahiye, Çepni vilâyetinden sonra yörenin en büyük nahiyesidir. Yağlu Dere, kıyıdaki Esbiyelü (=Esbiye)'den başlayarak şimdiki Yağlı Dere kasabasından geçip güneyde Hisarcık ve Sınır köylerine kadar gider. Araştırmalarımıza göre, Yağlu Dere 34 köyden meydana gelmiştir. Bu köylerin adları, diğer nahiyelerinki gibi, ileride hem cedvelde gösterilmiş, hem de listede toplu bir halde verilmiştir.

2- Bayram Oğlu: Bu, Yağlu Dere ile doğusunda bulunan Güce kasabaları arasındaki bir kısım köyleri içine alan bir nahiyedir. Bayram Oğlu 13 köyden meydana gelmiştir.

3- Kara Burun: Anlaşılacağı üzere bu Kara Burun, Tirebolu'nun doğusunda ve Görele'nin batısındaki Kara Burun'dur. Kara Burun söz konusu nahiyelerin en küçüğü olup tek bir köyü vardır. Bu da İsmail Beğlü köyüdür. Nüfusu az olmayan bu köyün adını zamanımıza kadar muhafaza ettiğini biliyoruz.

4- Yüreğir (<Üreğir): Yüreğir'in Oğuz boylarından biri olduğu

daha önce ifade edilmişti. Dilimizin kaidesine uygun olarak boyun adı, eski zamanlarda başına "y" ünsüzünü alıp adı Yüreğir şeklinde de söylenmiştir, ürek > yürek, ıldız > yıldız kelimelerinde olduğu gibi. Sonra r-l ses değişmesine de uğrayarak bu adın, bir çok yerde şimdi Yüreğil şeklinde de telaffuz edildiği görülür.

Yüreğir, Kara Burun ile İsmail Beyli'nin güneyindeki Boğalı köyünden başlayıp güney batıdaki Boynu Yoğun'a kadar giden dar ve uzun bir nahiye olup 13 köye sahipti.

5- Elki Yomlu (?) Hası:[1] Yine köy adlarına göre bu nahiyenin Görele'nin güney kesiminde bilhassa Çanakçı, Kara-Börk ve Dere Gözü köylerinin bulunduğu yer olduğu anlaşılıyor. Elki Yomlu (?) Hası'nın 10 köyü vardı.

6- Alahnas: Alahnas da küçük bir nahiyedir. Bu nahiye Tirebolu'nun güneyindeki Ara Geriş köyünden başlayıp yine güneydeki İlit köyüne kadar uzanmaktadır. Alahnas'ın ancak 8 köyü olduğu görülüyor. Alahnas'a gelince, onun Espiye yakınındaki Lahnas olduğunu kabul ediyoruz.

7- Kürtün: Torul'un kuzeyinde ve Görele'nin güneyinde bir yörenin adı idi. Bu nahiyede de 13 köy görülüyor. Bunlar arasındaki İynesi (=Eynesi) köyünün şimdiki Eynesil kasabası olduğunda şüphe yoktur. Kürtün köylerinden biri de kalabalık nüfuslu Alayuntlu köyü idi. Daha önce yazıldığı üzere Alayuntlu Oğuz boylarından biri olup Çepniler, Yüreğirler ve Bayındırlar gibi, Oğuz eli'nin Üç Ok koluna mensuptur. Fakat maalesef, bilemediğimiz bir sebepten ötürü ne yazık ki, Alayuntlu köyünün adı bize kadar gelmemiştir. Bedreme kalesi ve oradaki câmi bu köye ait sayılıyordu.

Bu yedi nahiyedeki büyük küçük köylerin sayısı 103'dür. Bu 103 köyde yine araştırmalarımıza göre, 3456 vergi nüfusu[2] yaşamaktadır.

Çepni İli'ne (Vilayet-i Çepni) gelince, bu il Giresun'un merkez kazası ile Keşap ve Dereli kazalarının topraklarını içine almaktadır. Çepni ili'nde 59 köyün varlığı tesbit edilmiştir. Bu 59 köyde de 2243

1 Yahut Elki Yemlü (yahut yelü) Hası. Bu nahiyenin adını merhum hocamız Prof.M.T.Gökbilgin Elkerimlu-Has şeklinde okumuştur (XVI.yüzyıl başlarında Trabzon livası ve Doğu Karadeniz bölgesi, Belleten -(1962)-, XXVI, sayı 102, s.336).

2 Bu köyleri başlıca hususiyetleri ile gösteren cetveller ileride verilecektir.

vergi nüfusunun yaşadığı görülür. Fakat diğer 7 nahiyedeki halkın kalabalık bir kısmı ve belki ezici çokluğu da aynı boydan yani Çepniler'den idi. Bunun delilleri şunlardır:

1- Trabzon Rum imparatorluğu saray tarihçisi Paneratos'un verdiği bilgilerden Çepniler'in kışlaklarının yukarı Harşit vadisinde olduğunu görmüştük (bize göre kışlakları başlıca Kürtün-Doğan Kent arasında idi).

2- XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan coğrafyacı Mehmed Âşık (1555-1600), daha önce de açıklandığı üzere, Trabzon'un batı ve güneyindeki dağlarda Çepni Türkleri'nin yaşadığını ve bundan dolayı bu dağlara Çepni Dağları denildiğini bildirir[1].

3- Çepni vilayetinin dışında, yukarıda mevkileri hakkında bilgi verilen nahiyelerdeki bütün dirlikler, birkaç istisna ile, hepsi Çepni beyleri, oğulları ve adamlarının (nöker, arkadaş, yoldaş) ellerinde idi. Bu arada Bedreme kalesi fâtihi Kürtun yöresi hakimi Ahmed Beğ'in de Çepni beylerinden (mîr-i Çepniyân) olduğunu hatırlatalım.

4- Bugün de Tirebolu'lu köylü vatandaşlarımıza şehir halkının (Giresun), Çepni dediklerini biliyoruz. Hayret edilecek husus şudur ki, şimdi Giresun şehir ve yöresi halkı kendilerinin Çepniler'in öz torunları olduklarını bilmemekte ve bu adı Tirebolu şehri ve yöresi halkına vermektedir. Diğer taraftan güneydeki Şebinkarahisar ve Alucra kazaları halkı, çok doğru olarak sahil bölgesindeki köylü-şehirli bütün halka Çetmi yahut Çepni demektedir. Buna karşılık kıyı bölgesi halkı da Ekinci[2] adını vererek Şebinkarahisar ve Alucra halkını küçümsemektedirler, tıpkı başta Ebu Cehil olmak üzere bir çok Kureyşli'nin Yesribliler'e (yani Medine halkına) çiftçi adını vererek onları küçümsedikleri gibi.

Kürtün kazasının bu 162 köyünde yaşayan nüfusun hepsi Müslüman Türk olup ezici çokluğu da sünnidir. Gayrı Müslimler yalnız kıyılardaki Giresun, Tirebolu ve Görele kalelerinde toplanmış olup 1515 yılında bu gayri Müslimler 828 vergi nüfusuna sahip idiler.

1 Mehmed Âşık'ın Çepniler'e dair vermiş olduğu kısa bilgiden ilk önce Alman şarkiyatçılarından müteveffa Franz Taeschner söz etmiştir : Mehmed Aschygs über die Tschpnis, Zeitschrift morgenlandischen geselschaft, 1922, band 76.

2 Yani, herhalde Fellah gibi bir mana ifade ediyor. İran'da geçen yüzyılda göçer yaşayışı sürdüren Türkler yerleşiklere Tahta Kapulu ve ya Tat adını veriyorlardı.

Denizden 15 km uzaklıkta ve Harşit vadisine çok yakın bir yerdeki meşhur Bedreme kalesinde hiç bir gayri Müslim olmayıp orada bazı hisar-erleri ile şimdi bizim kullanamıyacağımız bir kelime ile ifade edilen top ve tüfek gibi silahlar ve mühimmat vardı.

Az yukarıda söz konusu yörede yaşayan Türk nüfusu ile ilgili bazı rakamlar verilmişti. Sadece kıyılardaki kalelerde yaşayan 828 gayri Müslim vergi nüfusunun dağılışı şöyledir.

1- Giresun: 1515 yılında burada hisar-erleri ile Yavuz Selim'in yaptırdığı câmiin mülazimlerinden başka 38 Türk evi de vardı. Gayri Müslim nüfusu, taşradan gelenlerle birlikte 220 ev, 50 mücerred yani bekâr ve 42 bîve yani dul'dan ibaret olup hepsi 312 nefer, yani vergi nüfusu ediyordu.

2- Tirebolu (=Diriboli): Taşradan gelenlerle birlikte bu kalede de 271 ev, 6 mücerred, 14 dul olmak üzere toplam 291 gayri Müslim vergi nüfusu yaşamakta idi. Her evin 5 kişi sayılması esasına göre Tirebolu'da 1515 yılında 1375 gayri Müslim'in yaşadığı gerçeğe çok yakın bir şekilde söylenebilir. Tirebolu'da Osmanlı muhafız kuvveti olan hisar-erlerinden başka (bunların sayısı bilinmiyor) 8 Türk evi vardı.

Çepni Çocukları Bir Şenlikte
Ortamandıra, Balıkesir (1991)

3- Görele: Görele'de 134 gayri Müslim evi, 12 mücerred ve 5 dul görülür (151 nefer yani vergi nüfusu). Bundan başka Görele kalesi yakınındaki Yâve ve Bolı köyünde de 58 gayri Müslim vergi nüfusu yaşamakta idi.

İşte Giresun ilçe merkezi ile Dereli, Keşap, Espiye, Tirebolu, Görele ve Eynesil kazalarının içinde bulunduğu geniş yöredeki gayri Müslim vergi nüfusu bu, yani 828'dir. Bu nüfus Türk nüfusunun vergi vermiyenler de ilave edilirse en fazla yedide biri (1/7) olabilir. Tâbîî bu Türk nüfusuna askerler, din ve ilim adamları ile onların aileleri dahil değildir. Onlar da dahil edilir ise bu nisbet onda bir olur. İncelemiş bulunduğumuz 1486 (nr.828) ve 1555 (nr.288) tarihli tahrir defterlerinde de her iki topluluğun nüfusları arasındaki bu nisbet aynen görülür[1]

1486'dan 1515'e kadar geçen 29 yıl içinde Çepniler'in hayatında mühim gelişme ve değişmeler oldu. Bunlar şunlardır:

1- Nüfus Artışı:

II.Bayezid devrinde, 1486 yılında yazılmış defterde (nr.828) yöremizde 59 köy vardı. Bu köylerden çoğu yukarıda adı geçen nahiyelere bağlı olup ancak 7 'si Çepni vilayetine aittir.[2] Bu köylerin çoğu veya hepsi de Keşap kazasına bağlıdır. Bu husus en kuvvetli ihtimal ile 1486 tarihli defterin son sayfalarının koparak yitmiş olmasından ileri gelmiştir.

1486 ile 1515 arasında geçen 29 yıl içinde bir çok yeni köylerin kurulmuş olduğu görülüyor. Bunun yanında ve yine bu zaman

1 1387 numaralı ve 1523 (H.929) tarihli Eyâlet-i Rum defterinde, Trabzon sancağında yerleşim yerlerinin vergi nüfusları, vergileri ile ilgili rakamlar, baş kaynağımızı teşkil eden 52 numaralı ve H.921 (= 1515) tarihli mufassal defterden alınmıştır. Ancak bu 387 numaralı defterde Çepni vilayeti ile adları geçen nahiyelerde Hıristiyanların yaşadıkları hakkında bazı rakamlar hayretle görülür. Çünkü yukarıda söylenildiği üzere, oralarda zikredilenlerden başka hiç bir gayri-Müslim nüfusu yoktur. *"Gebrân"* denilen bu gayri Müslim nüfus Çepni vilayeti ile adı geçen nahiyelerde, 1486 (nr. 828), 1530 (nr.53) ve 1554 (nr.288) tarihli defterlerde de, beklenildiği gibi görülmez. Onun için 1523 tarihli (nr.387) defterde Çepni vilayeti ile nahiyelerde Gebrân'ın (=gayri Müslimler) bulunduğunu telkin eden rakamların ilmî bir değeri yoktur. Nerede görülürse görülsün bu rakamlara asla itibar edilmemelidir. Millî Mücadele esnasında Giresun, Tirebolu, Görele ve diğer şehirlerimizde oturan ve Pontusculuk hayalini taşıyan ve bu hayalin tahakkuku için faaliyete geçmiş olan Rumlar işte 1515 tarihinde 828 vergi nüfusu olan bu gayri müslimlerden türemişlerdir. Bu şehirlerimizdeki Türkler'e gelince, onlar da köylerden gelip yerleşenlerin torunlarıdır.

2 Bu köyler şunlardır: Kazancık, Depecik, Venazıd (şimdi Yoliçi), Vâla, Cingeran (şimdi Yelbaşı), Düzköy, Hasan Kâfir (şimdi Kara Koç).

Çepni Karamanlı

içinde nüfus artışı da olmuştur. Ancak bu artış köyden köye olmak üzere değişik nisbetlerde ortaya çıkmıştır. Yani birçok köyde artış %10'un altında, birçok köyde % 100'ün üstünde, bir çoğunda da %200 ile %300'e yakın bir artış görülür. Mesela 1486 yılında köylerden Oğuz'un vergi nüfusu[1] 55 iken 1515 de 117, Yüreğir'in 44 iken 123, Alayuntlu 92 iken 175 olmuş, Eynesi(l) 38'den 50'ye, Boynu Yoğun 6'dan 16'ya, Hisarcık 19'dan 33'e, Atdutan 10'dan 22'ye, Kazancuk 14'den 29'a, Depecik 7'den 9'a, Cingeran 12'den 24'e, Düzyer 46'dan 120'ye, Venazid 38'den 114'e yükselmiştir[2].

1 Vergi nüfusu, bir yerleşim merkezinde vergiye tâbi olan kimselerin meydana getirdiği topluluk demektir, kadınlar, çocuklar, çok yaşlılar, sakatlar, din görevlileri devlet, hizmetindeki memurlar ve askerler vergiden muaf tutuldukları için sayımın dışında kalmışlardır.

2 Her iki cedveli karşılaştırınız.

Yine bu 29 yıl içinde Çepniler'in iktisadî hayatlarında da mühim gelişmeler olmuştur. Daha önce sözedildiği gibi, Çepniler 1486 yılında sadece darı ekiyorlardı. 1515 yılında ise bütün Çepni köylerinde buğday ve arpa ekildiği görülüyor. Hatta bir kaç köyde de çeltik ekilmekte idi. Kendir de her köyde ekiliyor. Yine her köyde, eskiden olduğu gibi, bağcılık yapılıyor, meyveciliğe (herhalde elma, kiraz gibi meyveler) de ehemmiyet veriliyor, bal da istisnasız her köyde elde ediliyor, her yerde sık sık görülen ceviz ağaçlarından da çokça ceviz toplanıyor ve hatta toplanılan cevizin öşrü, yani vergisi de ödeniyordu.

Her Çepni köyünde eskisine nisbetle çok sayıda koyun da yetiştirildiği görülür. Bununla ilgili olarak her köyün vergi cedvelinde *"resm-i ganem"* yani koyun vergisi de yeralıyor.

Çepni köylerinin verdikleri vergilere gelince, bu vergilerin sayısı az değildir. Bu vergiler şunlardır: bennek, caba, gerdek ve kanlık resimleri gibi örfî (türeden gelen) vergiler ile yetiştirilen ve elde edilen buğday, arpa, darı, kendir, üzüm, bal, ceviz ve çayırdan alınan öşr (ondalık). Bunlara ek olarak avcı kuş (doğan, şahin, atmaca) yetiştirenlerden de vergi alınmakta olduğu daha önce söylenmişti.

Çepniler, yurdları ârızalı yani inişli çıkışlı olduğu için, ekilmek üzere geniş topraklara sahip değillerdi. Daha önce de söylendiği gibi, onların bennek ve caba (bennek) gösterilmiş olmaları da buradan geliyor[1]. Bununla beraber vergi listesinin gösterdiği gibi, çeşitli ürünler ürettikleri için onların iktisadî durumlarının memnuniyet verici olduğunda şüphe yoktur. Esasen XVI. yüzyılın birinci yarısında Türkiye'nin iktisadî durumunun, umumiyetle, iyi olduğu biliniyor.

Çepniler'in durumlarında görülen mühim değişme ise aralarındaki müsellem, mülâzim ve muafların bu sıfatlarının kaldırı-

1 Bennek, daha önce de söylendiği üzere, umumiyetle, yarım çiftlikten az toprağa sahip olan vergi mükellefine denilir. Caba (bennek) ise hiç toprağı olmayan evli vergi mükellefini ifade ediyor. Caba başkalarının toprağında işçi olarak çalışır veya sipahiden toprak kiralayarak o toprağı işlerdi. XV. ve XVI.yüzyıllarda Bennek resmi Batı Anadolu ile Paşaeli'nde 12, caba resmi ise 9 akça idi. Orta ve Doğu Anadolu'da (Doğu Karadeniz bölgesi de dahil olmak üzere) bennek resminin 18, caba resminin de 12 akça olduğu görülüyor (bu konuda fazla bilgi için, H.İnalcık'ın daha önce adı geçen makalesine bk. s.589-591).

larak *"raiyyet"* sınıfına, yani vazifesi sadece devlete vergi vermek ve devletin buyurduğu her işi yapmak olan halk kitlesine dahil edilmiş olmalarıdır. Bu hususta dinî müesseselerde hizmet görenlerin pek çoğu da esirgenmemiş ve bazıları sadece avârızdan muaf tutulmuşlardır. Böylece Çepniler'in imtiyazlı durumları ortadan kalkmıştır. Bu husus, devletin bu esnada (1515)' geniş ölçüde askere ihtiyaç duyması ile ilgilidir. Fakat bereket versin dirlikler yani tımar ve zeametler, eskiden olduğu gibi, Çepni bey aileleri ile onların hizmetlerinde bulunmuş sipahilerin ellerinde kalmıştır.

1515 tarihli baş kaynağımız olan tahrir defterine göre *Vilâyet-i Çepni"* de 26 dirlik görülür. Bu 26 dirlikten 19'u beş bey ailesinin ellerindedir. Geriye kalan 7 dirlik de yine Çepniler'e mensup sipahilerce tasarruf edilmiştir.

Bu ailelerden birincisi Yar Ali Beğ oğullarıdır. Mehemmed Beğ'in oğlu Yar Ali Beğ Busatlı zeametine[1], Yar Ali Beğ'in oğulları Yusuf Celil, Ali Han, Himmet ve Nasuh Çelebi de muhtelif tımarlara tasarruf ediyorlar. Yar Ali Beğ ve oğullarını şöyle gösterebiliriz:

1)

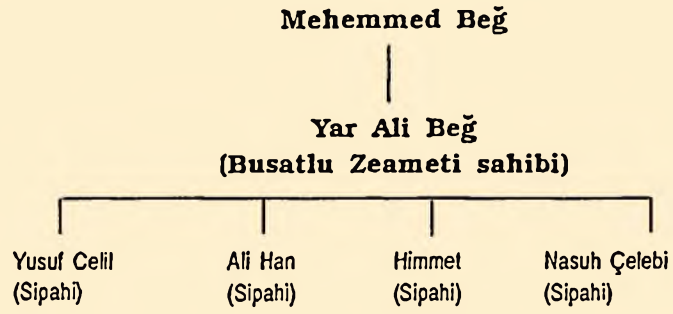

2)

İkinci aile Mehemmed Beğ ailesidir. Bu ailenin de soy kütüğü şöyledir.

1 Busatlu zeameti. Yani Busat'a ait zeamet, bilindiği üzere, umumiyetle geliri 20.000 akça'dan 100.000 akça'ya kadar olan arazi bölümüne denilir. Zeametler, umumiyetle kırlık kesimde alay beğlerine verilir. Busat'a gelince bu isim Ebu Said adının Türkmenlerce söyleniş şeklinden başka bir şey değildir. Demek ki Yar Ali Bey'in dedelerinden Busat, zeamet sahibi olduğu için kendisinden sonra oğullarına geçen bu zeamet onun adıyle anılmıştır.

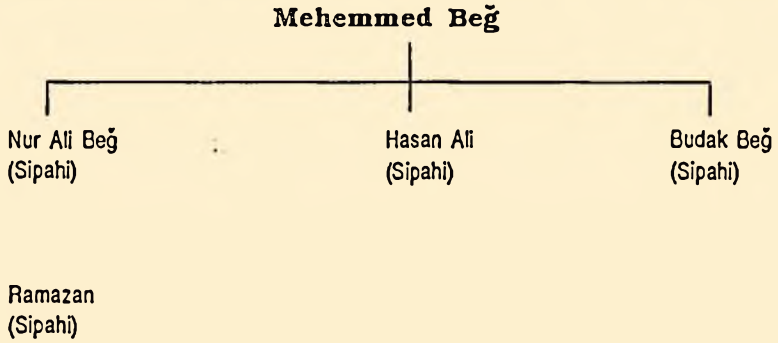

3)

Emre Beg ailesinin soykütüğü de şudur.

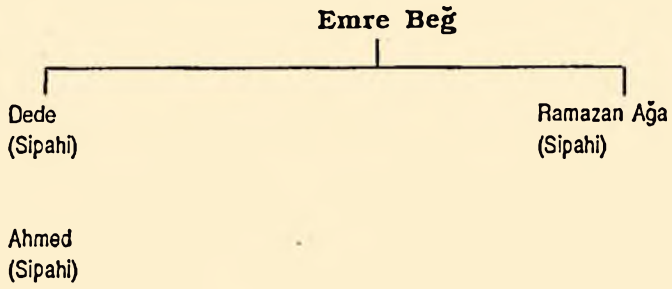

4)

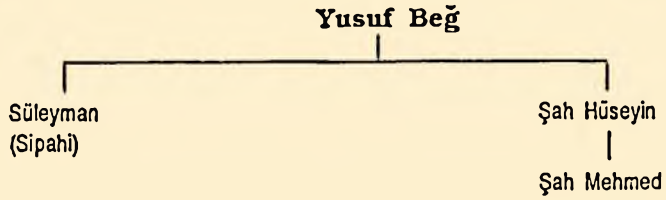

5)

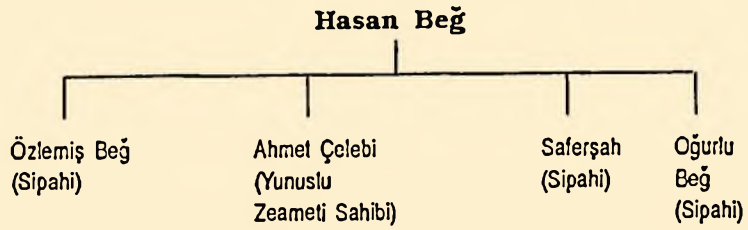

Bu beyler ile diğer sipahilerin dirlik olarak hangi köylere tasarruf ettikleri aşağıdaki cedvellerde gösterilmiştir. Bu ailelerden sadece beşinci yani sonuncu ailenin başı Hasan Beğ hakkında biraz bilgiye sahibiz. Çünkü, 1486 tarihli defterde bu ailenin dirliği söz konusu ediliyor. Diğer ailelerden bahsedilmemesi şüphesiz defterin onlarla ilgili sayfalarının koparak kaybolmalarından ileri gelmiştir.

İlk cedvellerden anlaşılacağı gibi Özlemiş Beğ oğlu Hasan Beğ, Fatih Sultan Mehmed'den berat alarak 1486'da Düzyer, Venazid, Hasan Kâfir köylerini içine alan bir zeamete tasarruf etmektedir. Aynı yılda Hasan Beğ'in kardeşi Mırze Beğ'in, sipahi olarak Sülmenlü ve Vâla köylerine, diğer kardeşi Yusuf Beğin de Depecik köyünün gelirine sahip oldukları görülüyor.

Bunlara nazaran Özlemiş Beğ ailesinin soy kütüğü şöyledir:

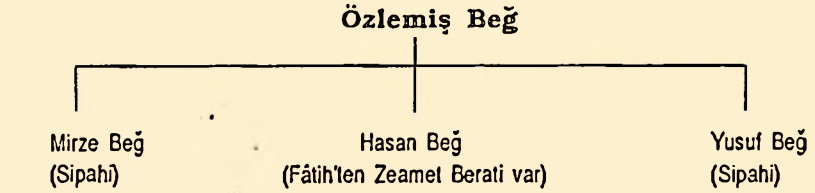

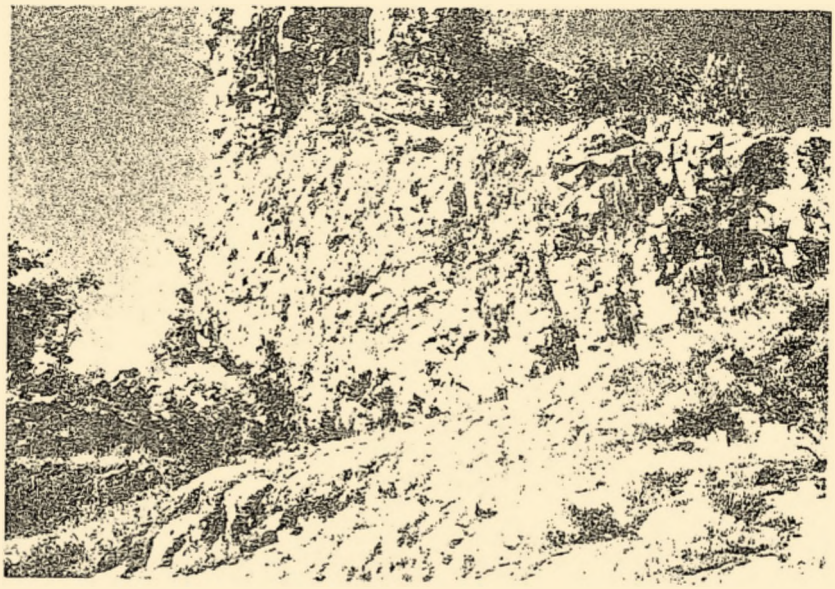

Bedreme Kalesinin Bir Kısmının Yakından Görünüşü (Tirebolu)

Çepniler'in manevî şahsiyetlerine gelince, bunların başında Yakub Halîfe gelir. Yakub Halîfe Çepniler'in en büyük en saygın şeyhleridir. Bununla ilgili olarak Çepni beylerinden Süleyman Beğ Yakub Halîfe'nin "hânedanı" (yani ondan gelenler) ile Câmii için Çatak, Iklıkçı (?), Kuzoba (?), Ayrıgeriş ve Arpa adlı köyleri vakfetmiştir. 1514 yılının Ekim ayının sonlarına doğru (4 Ramazan 920) Trabzon ve Karahisar (Şebin < Şapın) sancakları birleştirilip bu yeni sancağın başına geçirilen pâdişahın başmirahuru Bıyıklı Mehmed Beğ de Sofular köyünde[1] bulunan büyük bahçesi ile ekinliklerini ve diğer bir yeri aynı gaye ile (yani Yakub Halîfe'nin câmii ile torunları için) vakfetmiştir[2]. Yine ünlü Çepni beylerinden Özlemiş Beğ'in de Yakub Halîfe'nin zaviyesi için Oğuz köyünde bir yer vakfettiği bildiriliyor. Özlemiş Beğ'in Yakub Halîfe'nin çağdaşı olduğu şüphesizdir.

Yakub Halîfe'nin câmii, zaviyesi ve köprüsü olduğunu biliyoruz. Zaviyesi, gibi camiinin de Sofular'da olması muhtemeldir. Köprüsü ve derbendi de oralarda bir yerde olmalıdır. Fakat Yakub

Manisa Çepnilerinden

1 Araştırmalarımız sonucunda Yakub Halîfe'nin câmi ve türbesinin Dereli ilçe merkezinde olduğu hakkında bir haber gelmiş ise de, zamanın darlığından doğruluğundan şüphe olmayan bu haber hakkında tafsilatlı bilgi elde edilememiştir.

2 Cedvele bakınız.

Halîfe'ye ait eserlerden bir yâdigâr bize kadar gelmemiş olduğu gibi, Giresun bölgesi halkı şehrin fâtihi Süleyman Beğ gibi, bölgenin en büyük manevi şahsiyetini de tanımıyor.

Yine bu adlar dolayısı ile en küçük Çepni köylerinde bile, daha önce de belirtildiği üzere hatib, imam, müezzin, fakih ve müderris gibi din adamları, dolayısı ile aydınlar bulunmaktadır.

ÇEPNİ VİLÂYETİNE BAĞLI KÖYLERİN LİSTESİ

KÖYÜN ADI	BUGÜNKÜ ŞEKLİ	VİLÂYET-KAZA
Uzgur	Uzgur	Giresun'da köy
Kaya Dibi	Kayadibi	Giresun'da mahalle
Seyyid	Seyyitköy	Giresun'da köy
Kısırcalu	-	-
Güney	Güney	Giresun'da köy
Ürper	Ülper	-
Kurtulmuş	Kurtulmuş	Dereli'de köy
Yenice Hisar	Yenicehisar	Giresun'da köy
Çandırlı	Çandır	Giresun'da köy
Alını Yoma	Yukarıalınlı	Giresun'da köy
Engüzlü	Dokuztepe[1]	Keşap'ta köy
Sıkılgan (?)	-	-
Kara Kilise	-	-
Akça Kâfir	-	-
Kul (?) Çukuru	-	-
Şa'ban	-	-
Dikici	-	-
Kara Güneç	Güveç (?)	Giresun'da köy
Semayil	Yüce	Dereli'de köy
Mürsellü	-	-
Tana Deresi	-	-
Derelü	Dereli	İlçe merkezi

1 Bunlar İçişleri Bakanlığınca Engüzlü ve Semail yerine konmuş isimlerdir. Onlardan sonra görülenler de böyledir.

Ak Yoma	Akçalı	Giresun'da köy
Köpek	-	-
Kazancı	-	-
Yakublu	-	-
Lapa	Lapa	Giresun'da köy
Kaba	Gürköy	Giresun'da köy
Çiçeklü	Çiçekli	Giresun'da köy
Barça	Barça	Giresun'da köy
Evliya	-	-
Firenk	-	-
Eğri Anbar	Eğrianbar	Dereli'de köy
Umurlu	-	-
Koş Doğan	-	-
Köknar	Köknarlı	Dereli'de köy
Bozca	-	-
Sarban	Sarvan	Giresun'da köy
Halkalu	Halkalı	Keşap'ta köy
Firuzlu	Alataş	Keşap'ta köy
Uzun Dere	Uzundere	Dereli'de köy
Çalışlu	Çandırçalış (?)	Giresun'da köy
Çağlız (?)	-	-
Kirbaz (?)	-	-
Güdül	Güdül	Dereli'de köy
Çatak	Çatak	Dereli/Akkaya köyünde mah.
Iklıkçı	Iklıkçı	Dereli'de köy
Kuz Aba	-	-
Ayrı Geriş	-	-
Arpa	-	-
Düz Yer	Düzköy (?)	Keşap'ta köy
Venazid	Yoliçi	Keşap'ta mah.
Hasan Kâfir	Karakoç	Keşap'ta köy
Sölmenlü	Sürmenli	Keşap'ta köy
Vâla	-	-
Kazancık	-	-
Cingiran	Yolbaşı	Keşap'ta köy
Depecik-Manak	Tepeköy(?)	Keşap'ta köy
Çalcalu	Çalca	Dereli'de köy

VİLÂYET-İ ÇEPNİ DER LİVÂ-İ TRABZON (TRABZON SANCAĞINDA ÇEPNİ YÖRESİ)

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				

1. GİRESUN KALESİNDEKİ HİSARERLERİ DİZDARIN KULU MARTALOS HAMZA'NIN TIMARI

1.Uzgur (= Ozgur)[1]	35	20	15	1	4000	Defterde şöyle deniliyor: *"Karye-i Uzgur tabi-i Çepni der nezd-i kale-i Giresun an tahvil-i Dede bin Emre an sipahiyân-ı Çepni"*, Yani Ozgur köyü Çepni sipahilerinden Emre oğlu Dede'nin tasarrufundan alınıp tımar olarak kale dizdarının kulu Hamza'ya verilmiştir. Dede'ye de yine Çepni yöresinde başka tımar verilmiştir. Bu köyün Kızıl Üzüm Geriş adlı geniş ve verimli bir ekinliği de (mezrea) vardı.

2. GİRESUN KALESİ DİZDARININ TIMARI

Raiyyet buyurulan Uzgur köyü muafları	7	8	-	3	1000	Bu tımar da evvelce Çepni beylerinden Ali Beğ oğlu Himmet'in elinde idi.

3. KALE İMAMI MEVLANA MENTEŞE'NİN TIMARI

2. Kaya Dibi Giresun yakınında Çepni'ye bağlı	45	31	11	5	3400	1 atmaca yuvası. Bu köyün tımarı daha önce Çepni sipahilerinden Emre Beğ oğlu Ramazan Ağa'nın tasarrufunda idi.
Raiyyet buyurulan aynı köyün müsellemleri	19	8	7	-	1300	

4. KALE KAPICILARINDAN ÖMER OĞLU MURAD'IN TIMARI

3. Çepni'ye bağlı Seyyid, Giresun yakınında	35	12	10	1	1800	Hasan Dede oğulları'nın zevâidinden[2]

1 II.Murad devrinin son yıllarında Anadolu beğlerbeğisi Ozgur (> Uzgur) Oğlu İsa Beğ var. İsa Beğ, II.Murad'ın ölümünü (1451) fırsat bilerek harekete geçen Karaman oğlu İbrahim Beğ ile savaşmak için yeni hükümdar II.Mehmed'den müsaade istemiş fakat *"yüz ağartmaya değü dastur virmeyip anı azlidüb İshak Paşa'ya hil'ât giydürüb Anadolu beğlerbeğiliğin virüb gönderdi"* (Neşrî, Cihannüma, M.Köymen -F.N. Unat, TTK, Ankara, 1957, II, s.684,685).

2 Zevâid, bir tımar sahibinin değişmesi veya ölmesi üzerine tımar gelirinin kılıç hakkından fazla paylarına denilir ve bunlar gerektiğinde başkalarına verilebilirdi.

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				

5. KALE KAPICILARINDAN İLYAS OĞLU HIZIR'IN TIMARI

4. Kısırcalu, Giresun yakınında	21	6	2	2	1200	Defterde daha önce zikredenler gibi köyün Çepni'ye bağlı ve Giresun yakınında olduğu, evvelce Hasan Dede oğulları'nın elinde bulunduğu yazılmıştır.
Raiyyet buyurulan aynı köyün müsellemleri	4	-	-	-	200	

6. GİRESUN KALESİ CAMİİ HATİBİ MEVLANA MENTEŞE'NİN TIMARI

Raiyyet buyurulan Çepni'ye bağlı Kaya Dibi köyünün muafları	10	9	4	-	1016	*"Mezkûr karye halkı Giresun camiine meremmetçi*[1] *tayin olunup avârız teklif olunmaya deyü emrolundu."* Bu Çepni köyünde 3 değirmen var. *"Zâviye-i Derviş Murad veled-i Derviş Seydî veled-i û Mezkûr Derviş Murad dutageldüğü yeriyle âyendeye ve revendeye hidmet idüb sâlih ve mütedeyyin ve riayeti vâcib kimesne olup kadîmden öşr ve rüsum vire gelmeyüb emr-i'âli mûcebince ber karar-ı sabık mukarrer kılınub defter-i cedîd-i sultaniyye kayd olundu."*

7. GİRESUN KALESİ CÂMİİNİN MÜEZZİNİ TACEDDİN OĞLU HİMMET'İN TIMARI

5. Güney (گوناى) Çepni'ye bağlı, Giresun yakınında	9	1	1	1	724	1 değirmen Hasan Dede oğulları'nın zevaidinden Raiyyet buyurulan aynı köydeki Ordu camiinin mülazimleri
Raiyyet buyurulan aynı köydeki Ordu camiinin mülazimleri	2	2	-	-	113	Bu mülazimler ile ilgili şöyle bir kayıt var: *"mezkûrler Yakub Halife camiinde mülazımdır"*
Raiyyet buyurulan Seyyid köyü muafları	2	1	1	-	131	Bu köy halkı da Giresun camisine "meremmetçi" yani tamirci tayin edildiğinden avarız tekdil olunmaması emrediliyor

1 Meremmet. *"onarmak, tamir etmek"* demektir.

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				

VİLAYET-İ ÇEPNİ DER LİVA-İ TRABZON
(TRABZON SANCAĞINA BAĞLI ÇEPNİ YÖRESİ)

8. MEHEMMED BEĞ OĞLU YAR ALİ BEĞ'İN BUSATLU ZEAMETİ

6.Ürper	28	7	7	7	2600	1 Değirmen; vergisi 20 akça
7. Kurtulmuş	14	8	-	2	2000	
8. Yenice Hisar	6	2	1	1	1000	
9. Çandırlu	10	5	4	2	1800	3 değirmen

9. YAR ALİ BEĞİN OĞLU YUSUF CELİL'İN TIMARI

10. Alını Yoma	38	14	7	11	3000	6 değirmen; 8 bahçe; 2 parça tarla; 1 atmaca yuvası.
Raiyyet buyurulan aynı köyün müsellemleri	16	7	20	2	1450	1 atmaca yuvası
11. Engüzlü	3	4	1	1	550	1 değirmen, 1 de atmaca yuvası var.
	10	5	4	1	1000	
Raiyyet buyurulan aynı köyün müsellemleri						
Raiyyet buyurulan Kirbaz (?) köyü müsellemleri	8	-	1	-	500	1 değirmen;
Raiyyet buyurulan Firuzlu köyü Müsellemleri	11	2	4		600	1 değirmen
Raiyyet buyurulan 12. Sıkılgan (?) köyü	2	-	-		100	
Halkalu köyü, mülazımleri camli	-	-	-		800	Bu, Yayla'da idi; Yedi Yola'a tâbi

10. YAR ALİ BEĞ'İN OĞLU ALİ HAN'IN TIMARI

13. Kara Kilise (yaylada)	-	-	-		500	
14. Akça Kâfir Raiyyet buyurulan Akça kâfir muafları	2	2	1		500	Bir değirmen; vergisi 20 akça

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
15. Kul (?) Çukuru Raiyyet buyurulan Kul Çukuru muafları	2	2			200	
16. Şa'ban (?)	5	1	2		500	
17. Dikici	4	-	-	1	200	Nur Ali Beğ'in zevaidinden
Raiyyet buyurulan Yağmurca köyü muafları	-	-	-	-	300	
Raiyyet buyurulan Umurlu köyü müsellemleri Raiyyet buyurulan Umurlu köyü muafları	14	5	3		1100	
Raiyyet buyurulan Sarban köyü muafları	5	5	2		400	Denazir Derbendi'ne derbentçi tayin olundukları için avârızdan muaf tutulmuşlardır.
Raiyyet buyurulan Sarban köyü müsellemleri	7	7	2	2	650	Bunlardan da bazıları Kızıl Öz Derbendi'ne derbentçi tayin olunmuşlardır.
Raiyyet buyurulan aynı köyden emekli sipahiler	1	1	-	-	50	
Raiyyet buyurulan Uzun Dere müsellemleri	6	1	-	-	900	
Raiyyet buyurulan Halkalu müsellemleri	9	1	2	2	900	1 doğan yuvası var.

11. YAR ALİ BEĞ'İN OĞLU HİMMET'İN TIMARI

18. Kara Güneç	20	11	8	7	2500	1 değirmen, 1 atmaca yuvası.
19. Semayil	8	4	3	3	1300	1 atmaca yuvası var.

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
Raiyyet buyurulan aynı köyün muafları	4	-	-	-	200	
Raiyyet buyurulan Barça köyündeki Ordu câmiinin mülazimleri	7	-	-	-	500	Onlardan biri hatîb olduğu için avârızdan muaf tutulmuştur.
Raiyyet buyurulan Kara Güneç köyündeki emekli sipahiler	4	1	1	-	250	
20. Mürsellü	12	4	1	2	1000	1 değirmen, 1 doğan (baz) yuvası, 2 ekinlik (=mezrea) var.
Raiyyet buyurulan Lapa köyünün müsellemleri	2	1	1	-	150	1 doğan yuvası var.

12 YAR ALİ BEĞ'İN OĞLU NASUH ÇELEBİ'NİN TIMARI

Raiyyet buyurulan Ürper köyü müsellemleri	15	5	9	1	1500	
Raiyyet buyurulan Çandırlu köyünün müsellemleri	7	-	1	-	500	1 değirmen
Raiyyet buyurulan Yenice Hisar muafları	2	2	1	-	200	
Raiyyet buyurulan Kurtulmuş köyünün muafları	2	-	-	-	100	
21. Tana Deresi (yaylada)	-	-	-	-	1000	Yar Ali Beğ'in zevaidinden. Burada şahin yuvası da var.

13. AYDIN BEĞ OĞLU İBRAHİM MEHMED BEĞ OĞLU HABİL VE PİRİ BEĞ OĞLU BUSAD'IN TIMARLARI

22. Derelü	48	27	10	17	4200	3 değirmen ve bir doğan (=baz) yuvası var.

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
Raiyyet buyurulan aynı köyün müsellemleri	17	5	9	-	1000	
Raiyyet buyurulan aynı köyün muafları	2	3	3	1	300	
Raiyyet buyurulan Kirbaz câmii ve Dereli köyü cemaatı mülazimleri	3	3	1	-	300	

14. MEHMED BEĞ OĞLU HASAN ALİ'NİN VE PİRİ BEĞ OĞLU MANSUR'UN TIMARLARI

23. Ak Yoma	47	22	11	5	4000	İki değirmen, bir doğan (=baz) ve iki atmaca yuvası
Raiyyet buyurulan aynı köyden muaflar	1	-	-	-	30	"Hatîb olup avârız teklif olunmaya"deniliyor.

15. MEHMED BEĞ OĞLU BUDAK BEĞİN TIMARI

24. Köpek	16	5	2	-	1000	Bu köyden Haydar, Keremeddin, Bekir, Emre, Karaca ve Mahmud köprü yaptıkları ve gerektikçe onarılmasını üzerlerine aldıklarından avârızdan muaf tutulmuşlardır. Bir doğan ve bir de atmaca yuvası var.
25. Kazancı	5	-	2	1	300	Çağman ekinliği (=mezrea) yaylada olup Budak Beğ'in tasarrufundadır.
26. Yakublu	5	1	-	-	400	

16. MEHMED BEĞ OĞLU NUR ALİ BEĞ'İN TIMARI

27. Lapa	30	8	9	2	2300	2 değirmen ve 1 de doğan (=baz) yuvası var. Yayladaki Köşek (?) ekinliği Nur Ali Beğ'in tasarrufundadır (hasıl:200)

17. NUR ALİ BEĞ OĞLU RAMAZAN'IN TIMARI

28. Kaba	18	13	2	3	1500	1 değirmen ve bir de doğan (baz) yuvası var. Bu köy halkı Denazir Derbendi'ne derbentçi tayin olunduğundan avârızdan muaf tutulmuştur.
29. Çiçeklü	7	3	1	-	900	

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
Raiyyet buyurulan Kaba köyü müsellemleri	1	1	1	-	100	

18. HASAN AĞA OĞULLARI BÜNYAD VE RAMAZAN, MEHMED OĞLU ELVAN, MURAD OĞLU HIZIR'IN TIMARLARI NÖBETLEŞE EŞERLER[1]

45. Kirbaz (?)	15	5	4		1600	

19. ÇEPNİ SİPAHİLERİNDEN ŞEYH ALİ'NİN TIMARI

HİSSE (Kara Güneç'den)	7	8	1		1000	Yar Ali Beğ oğlu Himmet'in zevaid'inden

20. ÇEPNİ SİPAHİLERİNDEN HASAN OĞLU LUTFİ VE ŞAH VELİ'NİN TIMARLARI

Raiyyet buyurulan Yenice Hisar köyü müsellemleri	10	5	1	1	1000	
46. Güdül. Raiyyet buyurulan bu köyün muafları	4	4	1		400	Şimsad (****) geçidine derbentçi tayin olunduklarından avârızdan muaflar.

21. ESKİ SİPAHİ OĞULLARI ABDÜRREZZAK'IN OĞULLARI MEHMED VE YUSUF'UN TIMARLARI

Defterde bu sipahiler için: "eke geldikleri yerleri", bağları ve bahçeleri için hiç bir vergi vermeyip nöbetleşe eşerler" deniliyor.

1 'Seferlere katılırlar" demektir.

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
22. EMRE BEĞ OĞLU DEDE BEĞ'İN VE OĞLUNUN TIMARI						
30. Barça	25	16	6	1	3500	2 değirmen ve 1 de atmaca yuvası var. Ayrıca şu kaydı da aynen veriyoruz: *"mezkûr karye evvelinde Ahmed oğlu Himmet'den ve yedinci satırda Hamid birader-i diğer nam kimesneye varınca on dokuz nefer kimesnedir. Yakub Halife köprülerine köprücü olup ve Yakub Halife Derbendi'nin meremmetçisi oldukları sebebden ber karar-ı sâbık köprücü ve derbentçi tayin olunub deftere sebtolundu. Mâdam ki zikrolan hidmetleri ifa ideler avârız teklif olunmaya deyü emr olundu"*
31. Evliya	3	1	-	1	700	Eskiden beri Dede Beğ'in tasarrufunda. Burada 1 de doğan (=baz) yuvası var.
Raiyyet buyurulan Barça köyü müsellemleri	9	6		4	800	
23. EMRE BEĞ OĞLU RAMAZAN AĞA						
32. Firenk	9	5			1900	2 doğan ve 1 atmaca yuvası var.
Raiyyet buyurulan aynı köyden muaflar	1	-	-	1	100	
Raiyyet buyurulan Barça köyü müsellemleri	8	4	5	2	700	
33. Eğri Ambar	13	5	4	-	2000	2 değirmen var. *"Bu köyden 12 kişi Bayramlu' vilayeti" ne yerleşmişler. Tımar sahibi onlardan öşr istesin. Fakat bennek resmi ile diğer vergileri istemesin"* deniliyor.
24. YUSUF BEĞ OĞLU ŞAH HÜSEYİN'İN TIMARI						
34. Umurlu	11	1		1	2000	2 değirmen iki atmaca yuvası var.
35. Koş Doğan	14	8		1	2500	Yaylada Ördek Deresi ekinliği var (vergisi:2000 akça)
36. Köknar	19	8	1	1	1500	1 değirmen, 2 ekinlik var.

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
37. Kabaca Koz	4	4	1		500	Ahmed oğlu Minnet taralından vakfedilmiş bir değirmen var.
38. Bozca	3	2	-	-	500	1 değirmen, 1 doğan, 1 de atmaca yuvası var.

25. ŞAH HÜSEYİN OĞLU ŞAH MEHMED'İN TIMARI

Çalışlu Raiyyet buyurulan Çalışlu köyü müsellemleri	18	5	10	4	3900	
Raiyyet buyurulan aynı köyden muaflar	2	1	-	-	100	Bu köy halkı Çalışlu yakınındaki Söğüd köprüsünü atlı ve yaya geçecek şekilde onaracaklarını üzerlerine aldıklarından avârız teklif olunmaması kaydedilmiştir.

26. YUSUF BEĞ OĞLU SÜLEYMAN'IN TIMARI

39. Sarban	27	15	10	10	2100	*"Denazir Derbendi gayet sarp derbend olup meremmeti lâzım olmağın mezkûr karye halkı mezbur Denazir Derbendi'ne Giresun'a gelince derbendçi tayin olurdu...avârız teklif olunmaya"* Yine bu köyde 2 değirmen 2 de yuva (doğan atmaca) olduğu bildiriliyor. Yine burada Derviş Hamza oğlu Derviş Murad zaviyesi vardır. Yolculara hizmet ettikleri için zaviye'de çalışanlar bütün vergilerden muaf tutulmuşlardır.
40. Halkalu	10	7	1	6	1000	1 doğan yuvası var.
41. Firuzlu	26	9	5	3	2700	1 değirmen var.
42. Uzun Dere	10	7	1	3	1700	Uzun Dere'nin yaylada olduğu bildiriliyor.

27. İBRAHİM BEĞ OĞLU MEHMED'İN TIMARI

43. Çalçalu	16	7	1		2013	1 değirmen bir de atmaca yuvası var.

28. MEHMED OĞLU HÜSEYİN BEKTAŞ'IN TIMARI

44. Çağlız (?)	16	9	1	9	2034	2 değirmen, 1 doğan, 1 atmaca yuvası var.

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				

29. HALİL OĞLU HASAN VE SEYYİDİ AHMED OĞLU İBRAHİM'İN TIMARLARI

Çağlız da ralyyet buyurulan müsellemler	13	1		3	2 değirmen var. 1 Ekinlik. Yayladaki Karalar Çatağı'nın Seydi Ahmed oğlu İbrahim ile oğlunun tasarrufunda olduğu hakkında Süleyman Bey'den belge olduğu kaydedilmiştir. Buradaki İbrahim'in sipahizade olup elinde Fatih Sultan Mehmed Han'dan beratı olduğu yazılıyor. Süleyman Beğ Çepniler'in büyük beylerinden biridir. Fakat hakkında maalesef fazla bilgi yoktur belki XV.yüzyılın birinci yarısında yaşadı.
Hasan Dede Zaviyesi (10 kişi. Hepsi de Hasan Dede'nin oğullarıdır).				5020	Bu zaviyeye ait bir kaç parça arazinin denize yakın yerlerde bulunduğu anlaşılıyor. Bu araziden birinin güneyinde Saru Yar, doğusunda da Uzgur Deresi bulunuyordu.

Çepni Kadın ve Kızları (Balıkesir)

Hasan Dede Zaviyesi 10 kişi olup bunların hepsi de Dede'nin oğullarıdır.

Hasan Dede'nin mülkü, bu mülk güneyde Saruyar'dan Mustafa Çavuş'un değirmeninin bendinin yukarısına ulaşır. Doğu sınırı Uzgur Deresi'ne erişir. Kuzeyde ise denize ve batıda da adı geçen değirmenin arığına varır. Bu mülk Hasan Dede'nin oğullarının tasarrufundadır. (hasıl:200 akça)

Ada adlı zemin güneyde Sendel (?) Bükü, doğuda şehr-i ....., kuzeyde denize, batıda da Sazlık'a ulaşır. Burası tarla ile birlikte Hasan Dede'nin oğullarının tasarrufundadır. (hasıl:1100 akça) Kısırcalu köyünde Meşhed Alanı ve Çoban Evreni (?) denilen zeminler de Hasan Dede'nin oğullarının tasarrufundadır. Hasan Dede'nin mülkünde Mustafa Çavuş'un değirmeni 2 kapı, kirası 6'dan 100 (akça).

EVKAF-I HÂNEDAN-I MEFHARÜL-ÂRİFİN YAKUB

HALİFE MAA CÂMİ-İ HOD BER MUCEB-İ VAKFİYE-İ SÜLEYMAN BEĞ MİR-İ ÇEPNİYÂN VE MEHEMMED BEĞ-İ MİRÂHUR EL-MÜŞTEHİR BIYUKLU[1]

47. Çatak Yakub Halife Vakfından			Hane: 19, 3 bennek, 1 Mücerred Bunlardan pek çoğu Yakub Halife'nin hânedanından olup Yakub Halife'nin camiinde hatiplik, imamlık, müezzinlik, cüzhanlık yapmaktadırlar.
48. Iklıkçı Yakub Halife Vakfından	Hane 5	2	

1 Bıyıklı Mehmed Beğ, Yavuz Selim'in imrahuru (=emîr ahur= ahır bevi= atçı başı) idi. Çaldıran seferinden dönülürken Bayburt yakınındaki Danişmend Kendi'ne gelindiğinde (23 Ekim 1514, Salı günü) Trabzon ile Karahisar (Şarkî) "birükdürülüb" (=birleştirilip) başına Bıyıklı Mehmed Çavuş getirildi. Bıyıklı Mehmed Paşa'nın tarih sahnesine çıkışı böyle oldu. Mehmed Bey'in, Anadolu'da çok tahribat yapmış olan Şah İsmâil'in Erzincan valisi, çetin savaşçı Rumlu (yani Sivas-Tokat-Amasya bölgesi Türklerinden) Nur Ali Halife'yi yenip hayatına son vermesi (Haziran 1515) Bıyıklı Mehmed Beğ'in muktedir bir kumandan olduğunu açıkça gösterdi. Sonra Güney Doğu Anadolu'yu fethetti ve Merc Dâbık savaşına katılıp Hemid'e (=Diyarbakır) döndü.
Bıyıklı Mehmed Paşa'nın Türk asıllı olduğu kesindir. Pek muhtemel olarak Ak Koyunlu Türkleri'ndendir. Fakat görüldüğü üzere Çepniler'in en büyük velisi Yakub Halife'nin ailesi ve camii için vakıf tesis etmiş olması dikkate şayandır. Onun hakkında tafsilatlı bilgi için hazırlamakta olduğumuz "Yavuz Selim'in Türkmen Beyleri " adlı makalemize bk.

49. Koz Aba (Yakub Halîfe Vakfından)	4			
50. Ayrı Geriş (Yakub Halîfe Vakfından)	9	6	Hane 5	
51. Arpa (Yakub Halîfe Vakfından)	11	8	2	Hane 3

1- Merhum Yakub Hâlîfe'nin mülkü:

Bunu Süleyman Beğ[1] hibe etmişti. Burası Davud (?) Çukuru adıyle anılır.

2- Bıyığlı Olarak Tanınan Trabzon Sancak Beği Mehmed Beğ'in Vakfı

Meyveli ve meyvesiz ağaçları olan bahçe ile hepsi Süleyman Halîfe'nin emlâki olarak tanınmış olan ekinlikler (mezâri') ve diğer ekinliklerin hepsi Sofular köyünde olup oradaki Yakub Halîfe'nin zaviyesine yakındır.[2]

3- Özlemiş Beğ'in Vakfı

Özlemiş Beğ de Çepni beylerinden idi. 1486 yılında oğlunun sipahi olduğu görülüyor. O da Oğuz köyündeki (Kürtün'e bağlı) Beğlik Köyü denilen yeri vakfetmiştir.

4- Merhum Yakub Halîfe'nin Değirmeni 1 Kapı, kira 6'dan 20 akça

5- Kasım Oğlu İbrahim'in Değirmeni 1 kapı, kira 6'dan 20 akça.

6- Doğan yuvası Davud (?) Çukuru'nda (hasıl:50 akça).

7- Bıyıklı Mehmed Paşa Vakfından Murad Fakih'in Yeri[3]

Bu yer (zemin) güneyde Soğuk Pınar ve Karaca Kaya Boğazı ile Arpa Köyüne bitişiktir. Kuzeyde Kuş Ağacı'ndan Yara (?) ulaşır.

---

1 Süleyman Beğ Çepniler'in en büyük beylerinden olup muhtemelen XV.yüzyılın birinci yarısında yaşamıştır.

2 Görüldüğü üzere Yakub Halîfe'nin Vakfını 5 köy meydana getiriyor. Bunlardan Çatak'ın Dereli'ye bağlı Akkaya köyünün bir mahallesi, Iklıkçı'nın da yine Dereli'ye bağlı bir köy olduğu daha önce haber verilmişti. Koz aba, Ayrı Geriş ve Arpa köylerinin yerleri tesbit edilemedi. Bunlar da pek muhtemel olarak Dereli yöresinde olmalıdır.

3 Giresun kadısının hüccetine göre.

Batıda da Ahmed Ekici Başından Ekeriz'den (?) Tafnal Geçeğine erişir.

Toplam:	Köy	Hane	Hane Bennek	Hane Caba	Mücerred
	5	24	36	14	5
Bennek resmi			Caba resmi		Buğday öşrü
14'den			13'den		50 kilesi 8'den
540			221		400
Arpa öşrü	Darı öşrü		Meyve öşrü		Ceviz öşrü
50 kilesi	50 kilesi		25		15
7'den	8'den				
350	400				
Bal öşrü	Kendir öşrü		Koyun resmi		Gerdek akçası
50	30		28		60
Cerâim resmi					
40		Hasıl: 2067 (akça)			

Mezkür Yakub Halîfe ehl-i velâyet ve sahib-i kerâmet kimesne olmağın Çepni beğlerinden Süleyman Beğ zikrolan karyeleri mezkûr Yakub Hâlife'niñ hânedanına ve câmiine vakfedüb[1] kadîmden ilâ yevminâ hazâ bunlardan öşr ve rusûm alına-gelmeyüb sâir Bakacak (?) Derbendi'ne Yakub Halîfe ve Süleyman Halîfe köprüsüne hidmet idüb riâyet oluna-gelmişler. Elhâletü hâzihi Trabzon vilayeti tecdîd-i defter olup zikrolan karyelerde mezbûr Yakub Halîfe akrabasından gayri kimesnelerüñ bazı bennek ve bazı caba kaydolub rüsûm-ı şer'iyye ve örfiyye vazolub iki bin yüz altmış akça ber vech-i serbest ve mefruzul-kalem hâsıl bağlanub hânedan-ı mezkürede her kim şeyh olursa mutasarrıf olup âyendeye ve revendeye (=gelip gidene) hidmet edüp avârız vaki oldukça avârızâttan emin olup bunlarıñ öşrüne ve rusûmuna ve arusiyesine ve cerâimine ve doğanı yuvasına ve kurbanına ve kışlağına ve yaylağına sancak beğinden ve sü-başıdan ve çeribaşıdan ve gayriden kimesne vechun min elvücuh dahl u taarruz itmeğe deyü emrolunduğu sebebden defter-i cedid-i sultaniye kaydolundu[2].

1 II.Bayezid devrinde (1486 yılında) yazılmış defterde Süleyman Beğ'in sadece *"Koz Aba köyünü vakfettiği görülüyor: Karye-i Koz Aba vakf-ı Süleyman Beğ Zâviye-i Yakub Halîfe Nefer 24, sipahi 4" (nr.828, s.711).*

2 Nr.52, s.680-681.

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
30. HASAN BEĞ OĞLU AHMED ÇELEBİ'NİN YUNUSLU ZEAMETİ						
52. Düz Yer (< yir)	47	15	3	1	4424	3 değirmen. zeametin bütün geliri 9000 akça
31. HASAN BEĞ OĞLU ÖZLEMİŞ'İN TIMARI						
53. Venazid	41	7	1	24	2800	1 doğan yuvası var.
54. Hasan Kâfir	15	7	1	4	1200	
31.HASAN BEĞ'İN OĞLU SAFER ŞAH'IN TIMARI						
Raiyyet buyurulan Venazid müsellemleri	22	6	2		1900	2 değirmen var.
Raiyyet buyurulan Venazid muafları	7	1	-	3	600	
Raiyyet buyurulan Sülmenlü (diğer adı Vâla) köyü müsellemleri	4	-	-	2	300	
Raiyyet buyurulan Sülmenlü köyü muafları	2	-	-	2	200	
32. HASAN BEĞ OĞLU OĞURLU'NUN TIMARI						
Raiyyet buyrulan Düz Yer (yir) müsellemleri	21	2	4	2	1800	
Raiyyet buyurulan aynı köyün muafları	6	2	2	-	500	
Raiyyet buyurulan Düz Yer'deki Keşâb câmii'nin mülazimleri	4	5	6	-	500	

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
Raiyyet buyurulan Hasan Kâfir köyünün muafları	3	-	-	-	200	

33. EMİR HAN'IN OĞULLARI EMİRZE VE RÜSTEM'İN TIMARLARI

55. Diğer adı Vâla (والله) olan Sülmenlü	22	5	-	6	2100	
56. Sülmenlü (ولانلو) Diğer adı Sülmenlü olan Vâla	23	3	3	4	2250	

34. EMİRZE AĞA'NIN OĞLU NASUH'UN TIMARI

"An tahvil-i Veled bin Yunus"

51. Kazancuk	20	8	-	1	1500	

35. KASIM AĞA OĞLU SÜLEYMAN'IN TIMARI

"Evvelden tımarı olmağın tayin olundu"

58. Cingerân (جنگران)	13	4	2	-	1800	Yusuf Ağa oğlu Türemiş'in tahvilinden

36. YUSUF AĞA OĞLU ŞEHSÜVAR'IN TIMARI

59. Depecik Manak (?) ile birlikte	9	-	-	1	1000	Derviş Ali Zaviyesi Babasının adı Hüseyin, kardeşlerinin adı Şeyh Mehmed ve Kuzucak Abdal idi. Bir de yanlarında Hasan Şeyh oğlu Menteşe var. Bu zaviyenin mensupları yolculara konukluk gösterdiklerinden eskiden beri vergilerden muaf tutulmuşlardır.

V. BÖLÜM

Çepni Vilâyeti'ni meydana getiren köyler bunlardır. Şimdi Çepni vilâyetinin dışındaki nahiyelerde bulunan köyler üzerinde durulacaktır. Çünkü bu köylerin çoğu veya pek çoğu da Çepniler'e aittir.

Yine bundan önce bahsedildiği üzere Çepni vilayeti dışındaki nahiyeler şunlardı: Yağlu Dere, Bayram Oğlu, Kara Burun, Yüreğir (< Üreğir), Elki Yomlu (?) Hası, Alahnas ve Kürtün.

1- Yağlu Dere. Bu, Çepni vilâyetinden sonra yörenin ikinci büyük nahiyesidir. Yağlu Dere Kara Deniz kıyısındaki Esbiyelü (> Esbiye)'den başlayarak güneyde Hisarcık kasabasına kadar uzanır. Yağlu Dere'de 34 köy bulunuyordu.

2- Bayram Oğlu. Yağlu Dere ile Güce (< Güçe) kasabaları arasındaki birçok köyden meydana gelmiştir.

3- Kara Burun. Bu, Tirebolu'nun doğusunda ve Görele'nin batısındaki Kara Burun'dur. Kara Burun nahiyesinin bir tek köyü vardır. Bu köyün de adı *"İsmail Beğlü"* dür. Bu köy o zaman yörenin nüfusu en çok köylerinden biri idi. Bu köy yine İsmail Beyli olarak adını zamanımıza kadar korumuştur.

4- Üreğir (> Yüreğir). Kara Burun ile İsmail Beyli'nin güneyindeki Boğalı köyünden güney batıdaki Boynu Yoğun'a kadar giden dar ve uzun bir nahiye olup 13 köyden teşekkül etmişti.

5- Elki Yomlu (?) Hası. Adı bir türlü doğru okunamıyan bu nahiye Görele'nin güney kesiminde, Çanakçı, Karabörk ve Deregözü köylerinin bulunduğu yerdir. Bu nahiyede de 10 köy görülmektedir.

6- Alahnas bu nahiye Tirebolu'nun güneyindeki Arageriş köyün-

den başlayıp yine güneydeki İlit köyüne kadar uzanmaktadır. Alahnas'ın 8 köyü vardır.

7- Kürtün o zamanlar Torul'un kuzeyinde ve Görele'nin güneyinde bulunan bir nahiyenin adıdır. Kürtün nahiyesinde 13 köy görülüyor. Bunlar arasındaki İynesi (=Eynesi) köyünün şimdiki Eynesil kasabası olduğu şüphesizdir.

Bu yedi nahiyedeki köylerin sayısı 103'dir. Bu 103 köyde, araştırmalarımıza göre, 3456 vergi nüfusu yaşamaktadır.

Yine bu 103 köy olan yörede 32 değirmen, 37 avcı kuş yuvası, 34 ekinlik (=mezrea) ve 5 zâviye görülmekte olup 110.350 akça vergi geliri vardı.

Bu yedi nahiyede de tımar rejimi uygulanıyordu. Burada iki zeamet ve 29 tımar görülmektedir.

Bu 103 köy de öz Türk köyleri olup aralarında hiç bir Gayri Müslim köyü yoktur. Daha önce söylediğimiz gibi, Hıristiyanlar kıyıdaki Giresun, Tirebolu, Görele kaleleri ile Görele yakınında bulunan Yave Bolu da yaşıyorlardı.

Yine daha önce de yazıldığı gibi bu köyler arasında Oğuz'dan başka Ala-yuntlu, Döğer, Eymür ve Üreğir (> Yüreğir) olmak üzere dört köy de Oğuz boyunun adını taşır. Bunlar adıgeçen boylara mensup obaların Trabzon'un batısındaki Türk yerleşmesinde Çepniler'den sonra rol oynadıklarını kesin bir şekilde gösterir. Oğuz adlı köye gelince bu, Görele yakınında bulunuyor ve 1930 yıllarında adını henüz muhafaza ediyordu. Kaydedilen tarihde bu köyün halkı Çepniler'den sayılıyordu[1].

Bu yedi nahiye de yani 103 köyde yaşayanların ezici çokluğu Vilâyet-i Çepnidekiler gibi, sünnî (tabii Hanefî mezhebin de) idiler. Bu nahiyelerdeki hemen her köyde de Bekir, Ömer ve Osman ismini taşıyan şahıslar vardır. Bu isimlerden de en çok taşınanı Osman'dır. Hatta *"Osman veled-i Ömer"* (Ömer oğlu Osman) şeklinde baba-oğul'un birlikte bu isimleri taşıdıkları görülür. Bilindiği gibi, bu isimler Alevîler tarafından asla taşınmaz. Bundan başka bu köylerin nüfusca en az olanlarında bile imam, hatib, fakih (İslâm dini hu-

1 Abdülkadir (İnan), Birinci İlmî Seyahata Dair Rapor, Halk Bilgisi Haberleri yayımlarından, İstanbul, 1930, s.55. Millî bir tapu senedi, bir tarih yadigârı ve ulu atalarımızın adı olan Oğuz'un yeniden konmasını ilgililerden rica ederim.

kukunu bilen) ve müezzin vardı. Bu husus oturanların sünnî mezhebinde olduklarını doğruladığı gibi, aydınlara sahip bulunduklarını da gösterir. Değil o zamanlar son yüzyıllarda bile Türkiye'nin diğer bir çok yöresinde bu kadar çok din adamı görülmezdi[1].

Bu köylerde Türkçe adların ne derecede kullanıldığı millî kültür bakımından mühimdir. 1515 yılında bu nahiyelerde yaşayan Türkler Ahmed, Mehmed, Ali, Hasan, Hüseyin, Süleyman, İbrahim gibi İslamî isimlerin yanında Türkçe adlar da taşıyorlar. Bu adlar şunlardı: Menteşe, Özlemiş, Aygud, Boğa, Tura Beğ, Tura Han (> Turhan buradan geliyor) Tursun (> Dursun), Satılmış, Allah Verdi, Tanrı Vermiş, Bayram, Budak, Turak (> Durak), Yaramış, Türemiş, Çanakçı, Pir Budak, Sevündük, Bektaş, Eymir, Turmuş (> Durmuş), Ayna Beği, Selçük (bir defa görüldü), Tır Ali, Emîr Han, Gökçe, Kılıç, Kazancı.

1554 (961 Hicrî) tarihli defterde[2] Çepniler'in nüfuslarının epeyce bir artış gösterdiği anlaşılıyor. Mamafî XV. ve XVI. yüzyıllarda Türkiye'nin bütün bölgelerinde düzenli bir nüfus artışı olduğu görülmektedir.

Fakat şimdi burada Çepni köylerinin aynı yüzyılın (XVI. yüzyıl) sonlarındaki durumları üzerinde maalesef bilgi veremiyeceğiz. Çünkü, Ankara'daki Tapu ve Kadostro Genel Müdürlüğü'nde bulunan 1589 (Hicri 991) tarihli ve 43 numaralı tahrir defterini elimizde olmayan sebeplerden dolayı inceleyemedik[3].

---

1 Memleketim olan Bozkır'da bundan elli yıl önce Ramazanlar'da medreselerde okumuş bir çok kimse imamlık etmek üzere Aydın ve Manisa vilayetlerindeki köylere giderlerdi. Bu gidenlerden biri sorulınca: *"Aydın'a imamı durmaya gitti"* derlerdi.

2 Başbakanlık Arşivleri Genel Müdürlüğü, nr. 288, s.562-642.

3 Bu defterdeki konumuzla ilgili kısmın bir fotokopisinin verilmesi hakkında Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'nın Tapu ve Kadostra Genel Müdürlüğüne gönderdiği yazıya adı geçen Genel Müdürlükçe *"fotokopisi verilemez, gelip burada telkik edilebilir"* mealinde hayretle karşılanan bir cevap verilmiştir. Hayretle karşılanan dedik; çünkü, anlaşılacağı üzere, Türk Tarih Kurumu bu konuda en yetkili karar merciidir. İdarecilerimiz bu en yetkili karar merciinin vereceği karara göre hareket etmek durumundadırlar. Fazla olarak İstanbul'daki Arşivler Genel Müdürlüğü araştırıcılara arzu ettikleri metinlerin fotokopilerini vermektedir. Bize de verilmiştir. Bu vesile ile gösterilen kolaylık ve nezâketten dolayı Genel Müdürlüğe teşekkür ederim.

Trabzon'un fethinden (1461) sonra, bir çok defa yapıldığı gibi, Trabzon şehrine yine Anadolu'daki Türk şehir ve yörelerinden topluluklar getirilip yerleştirildi. Bu toplulukların getirilmiş oldukları yöre ve şehirler ile hane nüfusları şöyledir.

Topluluklar	Hane
1- Niksar	7
2- Sonusa[1]	5
3- Lâdik[2]	4
4- Amasya	31
5- Bavra (> Bafra)	16
6- Osmancık	10
7- İskilip[3]	10
8- Çorumlu[4]	10
9- Gümüş[5]	7
10- Tokat	25
11- Samsun şehrinden	12
12- Samsun yöresinden	14
13- Turhal	4
14- Zile	2
15- Göl Canik'i[6]	8
16- Satılmış Canik'i	1
17- Gedâgârâ[7]	10
	150

Bundan başka kendi istekleri ile 56 Türk ailesi de gelip şehre yerleşmişlerdir. İşte Trabzon Türk halkının esasını bu 206 hâne meydana getirmiştir. Bu nüfus XV. yüzyıl için az bir nüfus sayılmaz. Trabzon'a yerleştirilen Türkler'in, Anadolu'nun en yoğun Türk nüfusu ile meskûn yörelerinden getirilmiş olduğu görülüyor. Trabzon'-

1 Sonusa şimdi Amasya'nın Taş Ova kazasına bağlı, Yeşilırmak kıyısında bulunan bir köydür. Beylikler Devrinde bir şehirdi.

2 Bu, Samsun vilayetine bağlı kazalardan biridir.

3 Çorum vilayetine bağlı kazalardan.

4 Bugünkü Çorum şehri.

5 Gümüş, Amasya'nın Gümüş Hacıköy kazasına bağlı bir nahiye merkezi.

6 Canik sancağına bağlı kazalardan biri.

7 Bugünkü Vezirköprü.

daki bu Türk nüfusu sürekli bir şekilde gelip yerleşenlerle gittikçe çoğalmıştır. Nitekim 1554 yılında Trabzon'da 23 mahallede 723 vergi nüfusu vardı.

Yavuz Selim'in Trabzon'da valilik yapmış olması bu şehir için şerefli ve talihli bir hadise olmuştur. Yavuz Selim, hükümdar olduktan sonra da Trabzon'u unutmamıştır. 1514 yılında Trabzon'da büyük hasara sebep olan bir yangın çıktığını haber alan Selim Han, Trabzon şehrindeki yoksullara dağıtılmak üzere 100.000 akça göndermişti.

Daha önce de belirtildiği gibi, Trabzon'un doğusundaki, Gürcistan'a kadar uzanan Osmanlı toprakları ilk önce nahiye, sonra da kaza adları ile bir çok idarî yöreye ayrılmıştı. Bu idarî yöreler şunlardı: Yomra, Sürmene, Of, Rize, Atina (Pazar), Arhavî, Laz, Vilâyet-i Yagobit, Koniye (= Gönye). Osmanlı devleti bu yörelerde de tımar rejimi uygulamıştır. Dirlik sahipleri arasında devlet hizmetinde bulunanların kulları, bazı Arnavut ve hatta Boşnak asıllı kişiler ve Mora'dan sürülmüş olanların yanında Türk asıllı sipahiler de vardı. Türk asıllı sipahilerden Tanrıvermiş oğlu Bahşayiş ile Ali oğlu Hüseyin Karaman ilinden, Küçük Mehmed ve Mustafa ile Osman oğlu Abdullah, Ahmed oğlu Mustafa Canik (=Samsun ili) sancağındaki Bayramlu'dan, Tura Han oğlu Ahmed Anadolu eyaletinden idiler. Bunlardan başka yine Türk asıllı Rum eyâletinden (Sivas-Tokat-Amasya yöreleri) Tura Han oğlu Şaban ile Ali oğlu Kasım, Türkmen İskender ve kardeşi Çıtak (?), Hüseyin ile Bursalı ve Kayserili sipahiler de vardı. Çepniler'e gelince bunlardan İskender oğlu Mehmed (Sürmene'de), İskender oğlu Mustafa (Sürmene'de), İbrahim oğlu Mehmed (Atina=Pazar'da) görülüyor.

XVI. yüzyılın sonlarına doğru başlayan ve XVII. yüzyılda devam eden Celalî isyanları farklı nisbetlerde olmak üzere, tesirini Anadolu'nun her tarafında hissettirdi. Bilhassa Orta Anadolu ile Çukurova bu isyanlar sonucunda nüfusu azalmış ve harap bölgeler haline geldiler, gerek adıgeçen bölgelerde, gerek Marmara ve Batı Anadolu bölgelerinde nüfus boşlukları meydana çıktı. Bu nüfus boşlukları ancak XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Türk göçebe toplulıkları olan Yörük ve Türkmenler tarafından kısmen dolduruldu.

Doğu Karadeniz bölgesine gelince, devlet otoritesinin zayıflaması, imparatorluğun her yerinde olduğu gibi, orada da kendini hissetirdi.

Bundan faydalanan Karadenizin kuzeyinde yaşayan Kazaklar vakit vakit şayka adlı kayıkları ile gelip Doğu Karadeniz kıyılarında da yağmalarda bulunmuşlardır.

Çepniler'e gelince, onların Tirebolu, Görele ve Vakfıbekir bölgesinden kümeler halinde Trabzon'un doğu yörelerine giderek oralar da çetin, mücadelelere girişmiş oldukları anlaşılıyor.[1]

XVIII. yüzyılda uğranılan büyük mağlubiyetler sonucunda devlet otoritesi son derecede zayıfladığı için yörelerin idaresi oraların yerlisi olan güçlü şahısların ellerine geçti. Devlet ilk önce "mütegallibe" ve "derebeyi" deyip onların idaresini tanımamış ise de sonra güçlerine göre "voyvoda" paşa ve diğerleri gibi unvanları vererek varlıklarını kabul etmiştir. Böylece Türkiye'nin çok bölgelerinde olduğu gibi, Karadeniz kıyılarındaki şehir ve kasabalarda da âyânlar ortaya çıktı. Bu âyânlardan, bazıları veya bir çoğu Çepniler'den idi. Batıdaki âyânlardan Tirebolu, Görele ve Vakfıkebir[2] derebeyleri ile Trabzon'un doğu yörelerindeki derebeyleri arasında çetin ve sürekli mücadeleler vukubulmuştur. Bu mücadeleler sonucunda kalabalık Çepni toplulukları Sürmene, Of ve Rize yörelerine yerleşmişlerdir. Bu yerleşmeler, yerleştikleri yörelerden başka yerlere kayda değer gayri Müslim göçlerin yapılmasına da sebeb olmuştur.

Geçen yüzyılda Sürmene kazasının *"sağ taraflarındaki"* köylerde Çepniler oturuyor ve vakit vakit komşularını rahatsız ediyorlardı[3].

Bu yüzyılda Of'un ileri gelenlerinin kendilerini Çepniler'den saydıkları bildiriliyor[4].

---

1 Geçen yüzyılda ilk Trabzon Tarihini yazan müellifi Şâkir Şevket Bey Batı'daki derebeylerinin başlarına topladıkları tüfenkli Çepni askeri ile "Trabzon hükümetinin gözünün önünden geçerek" Rize ve Lâzistan'a savaşa gittiklerini yazar (s. 166). Lazistan XV. ve XVI. yüzyıllarda ve daha sonraki asırlarda Atina (Pazar) ve Arhavi'den sonra zikredilen bir yörenin adı idi. Rize bölgesindeki Türk yerleşmesi hakkında geniş bilgi elde etmek, ancak arşiv kaynakları ve kadı sicilleri üzerinde uzun bir zaman araştırma yapmak ile mümkün olacaktır sanırım.

2 *"Vakfıkebir'de (Trabzon) yirmi dokuz Çepni köyü vardır... Çepniler'in işgal ettiği-mıntıka Akhisar deresinden başlar ve garba doğru uzanır"* (Abdülkadir, Birinci ilmî seyahata dair Rapor, s.55).

3 Şâkir Şevket, Trabzon Tarihi, İstanbul, 1294, s.95-96; Adıgeçen müellif, bu münasebetle Çepniler'in büyüklerine karşı derin bir şekilde bağlı olduklarını ve saygı duyduklarını gösteren bir hadise de anlatır.

4 Abdülkadir, Rapor, s.55.Bana şu müşahede anlatılmıştır: *"Oflular'ın koyunlarına Çepni koyunu denilir. Giresun yöresinin koyunları Of koyunları gibidir. Bu koyunların kuyrukları incedir. Trabzon koyunları ise Karaman koyunlarına benzer. Bunun gibi Of'un beşiği de Çepniler'in beşiğinin aynıdır"*.

Rize yöresindeki İkiz Dere ile diğer üç nahiye Çepniler ile meskûndur. Ünlü haydut Çepni Ali, Rize Çepniler'inden olup en sonunda başına 300 kişi toplayarak Rus harbine katılmıştır[1]. Şimdi dahi Rize yöresindeki köyleri ziyaret edenler Çepni adının hâlâ bu köylerde unutulmadığını görürler.

Bir Avrupalı meslektaşımız Çepniler'in daha da ilerleyerek Batum'a ulaşmış olduklarını bana bildirmiştir.

Oğuz elinin en büyük boylarından Çepniler'in Doğu Karadeniz bölgesinde cereyan eden Türk yerleşmesinde oynadıkları en mühim rol, Trabzonlu Şâkir Şevket ve Tirebolu'lu Binbaşı Hüseyin Avni Alparslan'ın dikkatlerini de çekmiştir.

Bunlardan Şâkir Şevket, Çepniler'in İran'dan çıkarıldıktan sonra, onlardan 100.000 nüfusun Doğu Karadeniz bölgesine gelerek Tirebolu, Görele ve Vakfı-kebir yörelerine yerleştiklerini bir rivayet şeklinde anlatır[2].

Yine onun Çepniler'in batıdan gelerek Trabzon'un doğusunda bulunan yörelerdeki başarılı yerleşmelerini ortaya koyan bazı bilgiler de vermiş olduğu daha önce görülmüştü.

Tirebolu'lu binbaşı Hüseyin Avni Alparslan Bey'e gelince, o, Sakarya *"Melhame-i Kübrâ"* sında (yani çok çetin savaşta) şehid düşmüştür. O aynı zamanda Türk kültürü ve Türklük meseleleri hakkında makaleleri olan değerli bir yazardı. Merhum Binbaşı Alparslan Bey, elindeki çok mahdud malzemeye rağmen Trabzon bölgesindeki Türk halkının tarihinde Çepniler'in önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur[3].

Fakat Karadeniz şehirleri hakkında son zamanlarda yazılan eserlerde bölgenin Çepnilerce iskânı ile ilgili katkılar görülmez. Hatta onlardan bazılarında Çepniler'in galiba adları bile geçmez.

---

1 Şâkir Şevket, aynı eser, s.101-103.

2 *Trabzon tarihi*, s.165.

3 Trabzon havalisinde oturanlar, Lız mı, Türk mü? Giresun, 1339, s.1-24. Binbaşı Alp Arslan Bey'in Ot Göçü adlı makalesi de Doğu Karadeniz bölgesi Türkleri'nin yayla geleneklerini anlatan değerli bir araştırmadır.

YEDİ NAHİYEYE BAĞLI KÖYLERİN LİSTESİ

1- YAĞLIDERE

Defterdeki ismi	*Bugünkü ismi*	*Kazası*
Espiyelü	Espiye	Kaza merkezi
Cebrail	Cibril	Espiye'de mahalle
Anduzlu	Andoz?	Espiye'de Arıdurak köyünde?
Demircülü	Demircili	Yağlıdere'de köy
Yassıbahçe	-	-
Oruçbeğlü	Oruçbey	Yağlıdere'de köy
Sarı Mahmutlu	-	-
Karacalu	-	-
Kadısekisi	-	-
Sınur	Sınırköy	Yağlıdere'de köy
Hisarcık	Hisarcık	Yağlıdere'de köy
Ahallu	Ahallı	Yağlıdere'de köy
Talip	Günece	Yağlıdere'de köy
Pelitcik	Pelitçik	Yağlıdere, Üçtepe köyünde mahalle
Kızıl Alma	Kızılelma	Yağlıdere'de köy
Demirlüce	-	-
Zankırayık	-	-
Çanakçılu	Çanakçı	Yağlıdere Akdarı köyünde mahalle
Gebe Kilise	Çağlayan	Yağlıdere'de köy
Kızılca Çukuru	-	-
Kızıl Hisar	-	-
Umut bükü maa Kopuzcu	Umutbükü	Yağlıdere'de köy
Kanlıca	Kanlıca	Yağlıdere'de köy
Karaisalı nam-ı diğer Tepe	Tepeköy	Yağlıdere'de köy
Adabükü	Adabük	Espiye'de mahalle
At dutan	-	-
Ağcakilise Kızıllar	Ortaköy	Yağlıdere'de köy
Ahi Çukuru	-	-
Akköy	Akköy	Yağlıdere'de köy

2- KARABURUN

İsmailbeğlü		Görele'de köy

3- ELKİYOMLU HASI

Haşrid	-	-
Karabörk ma'a Çanakçı Ağzı	Karabörk	Çanakçı'da köy
Avcılı	-	-
Zikavlu	-	-

Defterdeki ismi	*Bugünkü ismi*	*Kazası*
Elkiyomlu Hası	-	-
Kuzca	Çanakçı	Merkez
Kelete	Deregözü	Çanakçı'da köy
Manastır	-	-
Adal (?)	-	-
Kızılca İnek	Sarayköy	Çanakçı'da köy
4- ALAHNAS		
Alahnas	-	-
İlit	İlit	Güce'de köy
Çukurlu	-	-
Arageriş	Arageriş	Tirebolu'da köy
Baş	-	
Alapelit	-	-
Çekel	Çeğel	Tirebolu'da köy
Kara Çukur	-	
5- KÜRTÜN		
Bada ma'a Alagaturaş	-	-
Mekali	-	-
Bohçalu	-	-
Alayuntlu	-	-
Alahnas	-	-
Üregir	-	-
Eğlence	-	-
Kabageriş	-	-
Kara Çukur	Karaçukur	Kürtün'de köy
Eynesi	Eynesil	Eynesil, kaza merkezi
Gök Ümmet nam-ı diğer Satılmış	-	-
Oğuz	Oğuz	Beşikdüzü
6- BAYRAM OĞLU		
Döğer nam-ı diğer Dikmen	Dikmen	Espiye'de köy
Kiçiköy	Güzelyurt	Espiye'de köy
Oğulluca/Avulluca	Avluca?	Espiye'de köy
Ağruk	-	-
Kandavur	-	-
Koz	Kozköy	Espiye'de köy
Tağnalcuk	Taflancuk?	Espiye'de köy
Manastır-ı İslâm	Çalkaya	Espiye'de köy
Çepni	Çepni köy	Espiye'de köy
Kurugeriş	Kurugeriş	Espiye'de köy
İncirlik	-	-
7- YÜREĞİR (< ÜREĞİR)		
Kara Kaya	Ortacâmi, Yukarı Ortacâmi, Belen	Tirebolu'da köy

Defterdeki ismi	*Bugünkü ismi*	*Kazası*
Boğalı	A.Boğalı	Görele'de köy
	Y.Boğalı	Tirebolu'da köy
Lazarı	-	-
Gülyarı	-	-
Karakeş	Karakeş	Görele'de köy
Demirboku	-	-
Mürted çukuru	-	-
Boynuyoğun	Boynuyoğun	Tirebolu'da köy
Cimide	Karlıbel	Çanakçı'da köy
Ak elma	-	-
İman asarı	-	-
Arık	-	-
Toprak	-	-

ÇOĞU ÇEPNİLER'E AİT OLAN YEDİ NAHİYEDEKİ KÖYLERİN 1515 YILINDAKİ DURUMLARI

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
1. Diribolu Dizdarı Dellâk Aydın'ın Tımarı[1]						
1. Kürtün'e bağlı Alahnas	6	3	-	-	436	1 doğan yuvası var.
2. Kürtün'e bağlı Çekbel	13	6	1	1	1010	1 değirmen var.
Raiyyet buyurulan Alahnas muafları Kürtün'e bağlı	29	19	3	1	1911	İsaoğlu Menteşe zaviyesi, 1 değirmen, 1 doğan yuvası, 1 de ekinlik var.
3. Alaşehid (?) Alahnas'a bağlı	6	3	-	2	400	1 ekinlik var.
4. Arageriş	8	6	1	1	548	Yaraşır Şeyh Zaviyesi. Yolcular konuk edildiğinden mensupları her türlü vergiden muaf tutulmuştur. 1 değirmen, 1 de ekinlik var.
2. Görele Kalesi Camii İmamı Mehmed Fakih'in Tımarı						
5. Elkiyomlu Hasl'ya bağlı Kelete	15	3	-	3	1000	1 değirmen var. Bu ve bundan sonraki köyler Çepni beylerinden Hasan Beğ oğlu Ahmed Çelebi'nin zevaidinden idi.
6. Elkiyomlu Hasl'ya bağlı Manastır	4	1	-	-	200	

1 Nr, 52, s.614-620.

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
7. Aynı nahiyeye bağlı Kızılca İnek	3	-	-	-	100	
8. Ada (?)	5	-	-	-	200	
9. Alahnas'a bağlı Koz (veya Kuz)	7	-	-	1	396	Burada şu kayıd var: "bundan evvel Kızılbaş gelüb gaflet ile görünüb (Kürtün) vilayetine girib reâya zarurî itaat idüb bile gittikleri sebebinden mülkleri ve esbabları satıldıktan sonra yine vatanlarına gelüb mülkleri kendülere emr olunmuş idi. Şol reâya ki gelüb mülküne mutasarrıf oldu hoş ve illâ gelmeyen reâyanıñ ve gelüb mülküne mutasarrıf olmıyan reayanıñ mülklerine her kim mutasarrıf ise bennek resmin ve öşrün ve sair resmin sahib-i tımara eda eyliye."[1] "Alahnas'a tâbi olan reâya Diribolu Derbend(ini) Haşrid Suyuna varınca ihya itmek içün derbendci tayin olundu. Mâdam ki zikrolan derbendi tamir ideler avârız teklif olunmaya" 'Daha önce de belirtildiği gibi kaynağımızda geçen Diriboli bizim Tirebolu'dur. Haşrid Suyu da Harşit çayından başkası değildir.

3. Zeamet-i Yağlu Dere der Tasarruf-ı Mahmud Beğ Oğlu Gülâbî Çelebi[1]

10. Espiyalu[2]	32	10	1	5	2200	2 değirmen var.
11. Cebrâil	5	3	-	2	246	6 doğan, 1 şahin, 1 de atmaca yuvası var.

4. Mustafa Beğ Oğlu Mahmud Beğ'in Tımarı

12. Anduzlu	4	-	-	1	275	
Hisse Menteşe Oğlu Yakub'un tahvilinden	-	-	-	1	25	1 doğan yuvası ile raiyyet buyurulan üç emekli sipahi var.
Emeklilikleri vergisiz sürdürülen sipahiler	5	1			-	Fakat keşikle yani nöbetleşe eşecekler.
Raiyyet buyurulan Espiyalu müsellemler	20	8	7	3	2200	
Raiyyet buyurulan muaflar	5	1	-	-	120	

1 Nr: 52, s. 696-768.

2 Bu, şüphesiz, Yağlıdere ile Tirebolu arasındaki Espiye kazasının aynı addaki merkezi olan Espiye kasabasıdır.

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
Raiyyet buyurulan sipahiler	2	-	-	-	100	
13. Demürcülü	4	1	-	1	320	
Raiyyet buyurulan müsellemler	2	-	-	1	120	
14. Günyan	5	2	-	1	395	
15. Saru Mahmud	4	4	-	2	442	Şer'î hüccete göre Seydi Fakih (Yunus oğlu) Süleyman'ın oğulları Osman ve Halil, ve Halil'in oğlu Yahya'nın tasarrufunda olan Kutalmış (?) ve Karaguluca (?) ekinliği ile Manastır adlı diğer bir ekinlik de var.
Raiyyet buyurulan aynı köyden muaflar	2	-	-	-	83	
Raiyyet buyurulan aynı köyden müsellemler	5	2	-	3	-	
16. Yassu Bahçe	2	2	-	2	308	1 ekinlik 4 değirmen var.

5. Mahmud Beğ Oğlu Mustafa'nın Tımarı

17. Oruç Beğlü	12	2	-	1	471	
Raiyyet buyurulan aynı köyden müsellemler	7	2	-	-	324	1 değirmen 1 atmaca yuvası var.
Raiyyet buyurulan emekli sipahiler	2	1	-	-	143	
18. Pekreç Raiyyet buyurulan aynı köyden muaflar	10	8	1	-	520	Bir değirmen, bir de atmaca yuvası var.
19. Sınur	10	8	-	1	1046	

6. Mehemmed Beğ'in Kardeşi Yenice Ağa'nın Oğlu Mehemmed'in Tımarı

20. Karacalu	9	5	1	2	1061	2 değirmen ve 1 ekinlik var.
21. Kadı Sekūsū	3	1	-	1	236	
Raiyyet buyurulan aynı köyün müsellemleri	1	-	-	-	37	Hisarcık ile ilgili sonradan şöyle bir kayıd düşülmüştür: "emirle vakıf oldu fi 11 Saler sene 951"

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
22. Hisarcık	19	3	1	-	1316	1 değirmen ve bir de atmaca yuvası var.
Raiyyet buyurulan aynı köyün muafları	2	2	-	-	168	*"Vakıf şud"* kaydı var.
Raiyyet buyurulan aynı köyün müsellemleri	6	-	-	1	312	*"Vakıf şud"* kaydı var.

7. Hacı Emir Ağa'nın Tımarı

23. Ahallu	15	9	1	7	1300	1 değirmen, 1 doğan, bir atmaca yuvası, 3 ekinlik var.
Raiyyet buyurulan aynı köyden muaflar	-	-	-	1	20	
Aynı köyden Yağlu Dere camilnin raiyyet buyurulan mülazimleri	1	-	1	1	30	
24. Talib	6	3	-	-	366	
Raiyyet buyurulan aynı köyün muafları	2	3	-	-	110	
Raiyyet buyurulan aynı köyün müsellemleri	14	4	2	-	832	
25. Demürlüce	3	1	-	-	166	1 değirmen var.
26. Pelidcik	3	3	1	-	196	1 değirmen ve 1 de atmaca yuvası var.

8. Zeyneddin Ağa Oğlu Mehmed'in Tımarı

27. Kızıl Alma	10	4	-	1	1300	1 değirmen, bir atmaca yuvası, bir ekinlik var.
Raiyyet buyurulan aynı köyün muaf ve cami mülazimleri	1	-	-	-	40	
28. Zânkırâyık	3	1	-	-	150	
29. Çanakçılu	8	4	-	3	700	
30. Gebe Kilise	9		-	-	539	1 değirmen ve 1 de atmaca yuvası var.
31. Kızılcalu Çukuru	2	1	-	-	140	
32. Kızıl Hisar	4	-	-	-	350	

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
33. Umut Bükü ve Kopuzcu	2	3	2	-	200	
Raiyyet buyurulan aynı köyün müsellemleri	3	-	-	-	150	
Kanluca köyünün müsellemleri	5	-	-	-	370	Yaylakta bir ekinlik, bir değirmen ve bir de atmaca yuvası var.

9. Emir Ağa'nın Oğlu Cemal'in Tımarı

34. Dapa	10	4	1	1	1050	1 değirmen, doğan ve atmaca yuvaları ve 2 ekinlik
Öbür adı Dapa olan Kara İsa	2	-	-	1	100	
35. Ada Bükü[1]	3	-	-	-	120	Burada Çeltük ekiliyor

10. Murad Ağa Oğlu Yusuf'un Tımarı

36. At Dutan	7	9	1	1	900	
Raiyyet buyurulan aynı köyün müsellemleri	2	1	1		150	
Raiyyet buyurulan aynı köyün mülazimleri	1	-	-	1	70	
37. Ağça Kilise	11	5	2	2	900	1 Değirmen, 1 doğan, 1 de atmaca yuvası var.
38. "Kızıllar; vakf-ı câmi-i Eşter? Beg an mir-i Çepnlyân"[2]						
39. Ahi Çukuru	7	2		-	630	

1 Bilindiği üzere Türkçe eski bir kelime olan bük (Kaşgarlı, I, s. 245,260,333). Doğu Karadeniz bölgesinde umumiyetle çay ve dere boylarındaki çalılık manasında kullanılıyor.

2 Yani "Kızıllar köyünün geliri. Çepniler'in emîri Eşter? Beğ tarafından câmiine vakfedilmiştir" deniliyor.

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
Vakf-ı -Tekye-i Hacı Abdullah Halife bin Kasım Halife[1]	Bunlardan Mevlâna Hamza, Nurullah, Lutfullah, Kasım ve Mustafa Hacı Abdullah Halife'nin oğulları idiler.					9 kişi de vergiden muaf tutulmuşlar. Defterde Hacı Abdullah hakkında şu kayıd var: *"Mezkûr Hacı Abdullah Halife sâlih, mütedeyyin, vâiz ve nâsih kimesne olup mezkûr karyeyi vakfiyet üzere tasarruf edüp öşr ve rüsum virmeyüp âyendeye ve revendeye hizmet ittüğü sebebden ber karar-ı sabık-ı emr-i âli mucebince mukarrer kılınub öşr ve rüsum taleb olunmaya ve avârız teklif olunmaya deyü defter-i cedîd-i sultaniye kaydolundu"*
40. Hârâva	4	-	-	2	480	Bu köyün gelirini Yavuz Selim Trabzon'da şehzade iken Hacı 'Abdullah zaviyesine vakfettiğinden orada oturanlar vergiden muaf tutulmuşlardır[2]. Bu köyde üç ekinlik bir de bahçe var[3].

11. İsmail Oğlu Mehmed Kâtib'in Tımarı

41. Ak Köy	7	5	4	1	500	1 değirmen ve 2 atmaca yuvası var.

12. Kürtün Zeameti

Raiyyet buyurulan Alahnas mülâzimleri	20	7	2		1011	Defterde, diğer bir kaç veya bir çok yerde de yazılmış olduğu gibi, şu kayıt var: *"bundan evvel Kızılbaş gaflet ile gelüp Kürtün vilayetine girüb reâya zarurî itaat idüb bile gitmişler idi; mülkleri ve esbabları satıldıktan sonra yine vatanlarına gelüp mülkleri kendülere emr olunmuş idi. Şol reâyakl gelüb mülküne mutasarrıf oldu hoş ve illâ gelmiyen reayanın ve gelüb mülküne mutasarruf olmıyan reâyanın mülklerine her kim tasarruf iderse bennek resmin ve öşrün ve sair rüsumun, sahib-i tımara eda eyliye"*
42. Kürtün'e bağlı *Kara Çukur*						

1 Hacı Abdullah Halife'nin zaviyesi ve onunla ilgili misafirhâne, fırın, câmi ve değirmen ile Halife'nin Tığlacık (Harava) köyündeki türbesi zamanımıza kadar gelmiştir. Zaviyenin 950 yılının Zilhicce ayında (1544 Kasım) tanzim edilen vakfiyesi N.Yüngül tarafından neşr ve tercüme edilmiştir (Giresun'un Esbiye ilçesinde Yavuz Sultan Selim'in tesis ettiği Gülbahar Hatun tekkesi vakfına ait vesikaların değerlendirilmesi, Vakıflar dergisi, 1982, XV, s.101-116). Vakfiye zaviyenin bulunduğu Tekke köyünün asıl adının Hisarcık olduğunu gösteriyor. Bu köy de cedvelimizde zikredilmiştir (nr. 22).
Zâviye ile yukarıda adıgeçen diğer eserler sanat tarihçilerimizden H. Karpuz tarafından incelenmiştir: *Giresun'un Esbiye ilçesine bağlı Tekke köyündeki Gülbahar Hatun Hacı Abdullah zaviyesine bağlı yapılar*, Vakıflar dergisi, 1982, XV, s.117-121.

2 Nr. 52, s.716.

3 Gösterilen yer.

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				

13. Çepni Çeribaşısı Emîr Han Ağa'nın Tımarı (Tımar-ı Emîr Han Ağa Veled-i Emirze Serasker-i Çepni Ber Vech-i Serbest)

43. Döğer, Bayram Oğlu'na bağlı	15	13	-	-	1580	1 değirmen, 1 de doğan yuvası var.
Raiyyet buyurulan Dikmen de denilen Döğer Câmii mülazimleri	3	4	2	1	156	
Hisse (Aynı köyden)	1	1	-	-	90	
44. Kiçi Köy, Çayır ekinliği ile	2	3	-	1	248	1 değirmen var.
Yaylak yakınında Ericek ekinliği	-	-	-	-	250	Hasan oğlu Süleyman'ın tasarrufunda...
45. Oğulluca	8	6	-	2	950	Kabaca Koz ekinliği var.
Hisse (Aynı köyden)	17	10	-	-	1529	1 ekinlik var.
46. Ağruk	3	2	-	-	266	
47. Kandâvur	10	5	-	2	780	
Kandâvur ve Oğulluca câmii mülazimleri	1	-	-	-	40	
Kandâvur Raiyyet buyurulan bu köyün müsellemleri	2	-	-	1	111	

14. Mustafa Oğlu Ebubekir Kâtib'in Tımarı

48. İsmail Beğlü	34	4	-	2	2216	
Hisse (aynı köyden)	9	4	-	-	806	
Raiyyet buyurulan aynı köyün muafları	6	1	-	1	204	
49. Baş	6	3	-	-	308	Defterde şu kayıt var: *"Mezkûrler Diribolu (= Tirebolu) derbendine derbentçi tayin olunmağın cemî avârızâttan emîn olmak için deftere sebtolundu."* Bu köyde bir de değirmen var.
50. Koz	9	8	1	1	408	1 değirmen var.
51. Tafnal (?)	6	-	-	-	204	

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
52. İncirlik Depe köyü ile birlikte	2	1	-	-	104	
53. Tafnalcık	3	3	6	-	232	Bu köyden Mehmed, Latîf ve Musa Tirebolu kalesinin onarılması ile vazifelendirildiklerinden avârızdan muaf tutulmuşlardır.
Raiyyet buyrulan aynı köyün müsellemleri	3	-	-	2	105	

15. İsmail'in Oğlu Kürtün Sipahilerinden Mehemmed Kâtibin Tımarı

54. Bâda ile Alâgâtûrâs	20	2	-	2	1200	3 doğan yuvası köyü var.
55. Mekâli (Bâda'ya bağlı)	9	6	-	1	700	1 değirmen var
57. Bâda'ya bağlı Alâgâtûrâs	4	-	-	-	200	
Raiyyet buyrulan Bâda'nın müsellemleri	26	2	4	1	1500	1 değirmen var
Raiyyet buyrulan Bâda köyündeki Derviş Bahşayiş zaviyesi mensupları	6	3	2		400	"Bundan evvel kızılbaş gelüb gallet ile Kürtün vilayetine çirüb reaya zarurî itaat idüb bile gidüp..."şeklinde yukarıda kaydedilen kayıt burada da aynen yazılmıştır.

16. Diribolu Kalesi İmamı Hüseyin Fakih Oğlu Mehemmed'in Tımarı

58. Alayuntlu[1]	76	11		28	4000	1 değirmen, 1 doğan yuvası

17. Hüseyin Frenkin Oğlu Budak'ın Tımarı *(Hasan Beğin zeametinden)*

Raiyyet buyrulan aynı köyün müsellemleri	27	4	7	8	1800	Defterde şu kayıt var: *"Cemaat-ı müsellemân-ı kale-i Bedreme der karye-i Alayuntlu ki raiyyet fermûde şud"*= Raiyyet buyrulan Alayuntlu köyündeki Bedreme kalesi müsellemleri topluluğu:
Raiyyet buyrulan sipahi oğulları	6	3	1	650	200	Bu köyden Hamza oğlu Mahmud kardeşi ile Ahmed oğlu Musa, Hasan oğlu Himmet kardeşi ile Bedreme kalesine tamirci tayin olunduklarından avârızdan muaf tutulmuşlardır.

1 Bu köyün adı bilindiği üzere, 24 Oğuz boyundan biri olan Alayuntlu'dan geliyor.

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
18. Kazancı Oğlu Veli'nin Tımarı						
Alahnas'ın raiyyet buyurulan müsellemleri	55	15	16	1	4500	1 değirmen var
19. Bedorma Kalesi Hisar Erlerinden Mir'in Kulu Süleyman oğlu Mustafa'nın Tımarı						
Bâda'dan Hisse	17	6	1	2	1008	Bu köyde Tuğrul (?) kilisesi ekinliği var; 300 akça gelir getiriyor.
59. Bâda'ya bağlı Boşcalu köyü	11	2	-	2	796	
60. Haşrid	17	4	-	7	1164	
Raiyyet buyurulan Haşrid köyünün müsellemleri	8	2	-	1	506	
20. Bedorma[1] Kalesi dizdarı Şîr Merd oğlu Hamza'nın Tımarı						
61. Kara Kaya	7	5	-	-	676	
Raiyyet buyurulan Kara Kaya mualları	3	-	-	-	136	
Raiyyet buyurulan aynı köyün müsellemleri	13	-	-	1	568	1 değirmen var.
62. Boğalı	7	1	-	-	292	
63. Lazarı	4	2	-	-	240	
64. Gülyarı (?)	7	5	-	-	728	
65. Kara Keşiş	-	-	-	-	150	Doğan yuvasının geliri ile birlikte
66. Demür Boku	2	1	-	1	188	
67. Mürted Çukuru	7	4	-	-	460	
68. Ak Köy	-	-	-	1	100	
69. Çanakçı Ağzı	6	-	-	-	412	1 değirmen, 1 de doğan yuvası var.

1 Şimdi kaleyi şehirliler Bedrema, köylülerimiz de Bedreme şeklinde anıyorlar. Biz bu adı yazarken köylülerimizin telaffuz şekline bağlı kalacağız.

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
21. Bedorma Kalesi Kethüdası Hamza Oğlu Mehemmed						
70. Üreğir, Kürtün'e bağlı	46	14	2	2	3300	
22. Emir Ağa Oğlu Ali ve Kardeşi Menteşe'nin Tımarı						
71. İlit, Alahnas'a bağlı	9	4	-	1	1400	
Raiyyet buyurulan aynı köyün müsellemleri	4	-	-	2	300	
72. Manastır ,Bayram Oğluna bağlı	4	1	1	-	300	1 değirmen var
73. Çepni Bayram Oğlu'na bağlı	8	6	-	-	1000	1 değirmen var
23. Yunuslu Sipahilerinden Emirze Oğlu İsfendiyar'ın Tımarı						
74. Çukurlu Alahnas'a bağlı	16	9	1	-	2000	3 ekinlik var.
24. Yağlı Dere Sipahilerinden Ali Ağa Oğlu Kasım'ın Tımarı						
75. Kuru Gerlş, Bayram Oğluna bağlı	4	4	1	-	488	
76. Boynu Yoğun	8	2	1	-	480	
Raiyyet buyurulan Boynu Yoğun müsellemleri	3	2	-	-	188	
77. Üreğir'e bağlı Ak Alma	2	2	-	-	168	
78. Cimide, Üreğir'e bağlı	2	1	-	-	162	
Ayân (?) Asarı	3	2	-	-	260	
Hisse (Boynu Yoğun'da)	3	2	-	-	200	

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
Boynu Yoğun'da, Kasım Dede Zaviyesindeki raiyyet buyurulan hizmetkârlar	12	5	-	-	728	1 değirmen var.
Boynu Yoğun'da Şeyh Murad Oğlu Kasım Dede Zaviyesi	Kasım Dede'nin kardeşi Mehmed Fakih; diğer kardeşi Derviş Ahmed Kasım Dede oğlu Nur Ali; onun kardeşi Hüseyin					*"Mezkürlerün ceddi ehl-i velâyet olup kendüler dahi sâlih ve mütedeyyin pâdişah-ı âlem penaha hayır dua etmeğe kabil kimesneler olup avârızdan emin ola (·) gelüb öşr ve rüsûm viregelmedükleri sebebden ber karar-ı sabık mukarrer kılınub deftere sebtolundu"*

25. Musa Oğlu Ali'nin Tımarı

Raiyyet buyurulan Eğlence köyünün müsellemleri	7	1	1	2	800	
Raiyyet buyurulan Eğlence köyünün muafları	7	1	-	-	400	

26. Yağlı Dere Zeameti Sipahilerinden Murad Ağa Oğlu Emir Han Hasan Oğlu Bünyad'ın Tımarları

80. Haşrîd'e bağlı Avcılu Raiyyet buyurulan bu köydeki Melik Mehmed Bey'in nökerleri[1].	48	5	15	1	4900	1 değirmen, 1 de doğan yuvası var.
Raiyyet buyurulan aynı köyün muafları	2	1	-	-	100	

27. Yunuslu Sipahilerinden Mahmud'un Oğulları Mehemmed ve Aydın'ın Tımarları

Raiyyet buyurulan Üreğir'in müsellemleri	23	11	4	1	1350	

1 Nöker, daha önce de söylendiği gibi, bir beyin silah arkadaşı demek olup Moğolcadır. Türkçe karşılığı arkadaş ve yoldaştır.

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
Alayuntlu köyünde bulunan Bedroma kalesindeki raiyyet buyurulan mülazimler	6	3	-	-	388	"Vakf-ı Zâviye-i Melik Ahmed Beğ, Mîr-i Çepniyân-ı Kürtün ki be kal'a-i Bedroma feth kerde est an yed-i Gebrân= Bedroma kelasini Gâvur'dan alan Kürtün Çepnileri'nin emîri Melik Ahmed Bey'in Zaviyesinin vakfı. Mezrea-ı Akça Kilise Tâbi-i Bâda. Mezrea-ı Gülmek (?) Tâbi-i Bâda. Mezrea-ı Hâlyâ Tâbi-i Bâda Der tasarruf-ı İbrahim Fakih veled-i İshak Fakih, Mustafa veled-i û ve Bayram veled-i diger. Kasım Fakih veled-i İshak Fakih, Hasan Fakih birader-i û. Mezkür zâviye tasarruflarında olup zikrolan vakıf mezrea eben'an cedd ziraat idegeldükleri yerlerine bağlarına, bahçalarına mutasarrıf olup âyende ve revendeye hidmet idüb kendüler dahi sâlih ve mütedeyyin ve ehl-i ilm olup avârız teklif olunmayıp öşr ve rüsûm viregelmedükleri sebebden emr-i âlî mucebince mukarrer kılınub deftere sebt olundu"
Düz Yer'de Hasan Beg zeametinden Müderris Süleyman Oğlu Mevlana Osman'ın Hissesi	-	-	-	-	-	
Raiyyet buyurulan Melik Ahmed Beğ Zâviyesinin hizmetçileri	17	6	-	-	720	

28. Yunuslu Zeametinden Özlemiş Beğ Oğlu Yunus'un tımarı

81. *Zikavlu*	14	1	-	2	834	Hasan Beğ oğlu Ahmed Çelebi *zevâid'in*den 1 değirmen ve bir de doğan yuvası var.
Hisse (Aynı köyden)	15	2	-	3	1000	
Elki Yomlu Hası? Kürecileri[1]	2	3	-	-	136	

29. Yunuslu Zeametinden Yusuf Ağa Oğlu Türemiş'in Tımarı

Hisse (Zikavlu'dan)	3			3	106	

1 Bu küreciler'in hangi madende çalıştıkları araştırılarak müsbet bir sonuca ulaşılabilir.

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
Raiyyet buyurulan aynı köyün müsellemleri	9	-	-	-	400	
Raiyyet buyurulan Haşrid köyünün muafları		7			300	
Raiyyet buyurulan Alayuntlu'nun muafları	4	4	3	-	300	

30. Yağlı Dere Zeameti Sipahilerinden Yakub-i Dirâz'ın Oğlu Hasan'ın Tımarı

82. Kaba Geriş, Kürtüne bağlı	8	6	-	3	1630	2 doğan yuvası var.
Raiyyet buyurulan aynı köyün müsellemleri	5	-	1	-	266	
Raiyyet buyurulan aynı köyün emekli sipahileri	2	-	-	-	104	

31. Ebu Bekir Oğlu Yayla Beği'nin Tımarı

83. Kürtün'e düz Eynesi[1]	34	3	1	4	1700	
Raiyyet buyurulan aynı köyün muafları	4	1	-	-	200	
Raiyyet buyurulan aynı köyün müsellemleri	3	-	-	-	200	
84. Okta Koçu (yayla'da)	-	-	-	-	500	2 doğan yuvası var.
85. Câbâra	-	-	-	-	500	

32. Kürtün Sipahilerinden Ahmed Fakih'in Tımarı

86. Gök Ümmet diğer adı Satılmış, Kürtüne bağlı	15	7	1	4	1080	

1 Bu, şüphesiz bugünkü Eynesil'dir.

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
Raiyyet buyurulan aynı köyden sipahiler	2	2	-	-	220	
Aynı köyden raiyyet buyurulan müsellemler	2	-	-	-	80	
Raiyyet buyurulan aynı köyden muaflar	1	1	-	2	110	
87. Akçal, (Yayla'da)					960	2 doğan yuvası

33. Busatlu Zeameti Sipahilerinden Hoşkadem Oğlu Yunus'un Tımarı

88. Oğuz, Kürtün'e bağlı	48	17	-	2	4500	

34. Görele Kalesi Hisar erilerinden Ahmed Reis Oğlu Bayezid'in Tımarı

Raiyyet buyurulan aynı köyün müsellemleri	17	1	3	5	1500	Bunlardan Hüb oğlu Resul "Kızılbaş fetretinde" Görele kalesinde hizmet etmiş. Bundan dolayı "Kızılbaş" onu öldürdüğü halde Kızılbaş'a gitti denmiş ise de tahkikat sonucunda Kızılbaş'a gitdiği anlaşılmıştır. Kızılbaşların tâ Karadeniz kıyısındaki Görele kalesine kadar gelmiş olmaları hayret vericidir. Çünkü bununla ilgili bir haber, tarih kaynaklarında görülmez. Delterde "Kızılbaş Fetreti" (karışıklığı) ile Yavuz'un kardeşleri ile mücadele ettiği sırada Şah İsmail'in Erzincan valisi Rumlu Nur Ali Halife tarafından yapılmış olan (918=1512) bir akın kasdedilmiş olmalıdır. Çünkü Nur Ali Halife 918 yılında Osmanlı ülkesine girerek çok tahribat yapmıştı. (Rumlu Hasan Beg, Ahsenüt-tevârih, Baroda, 1931, s.134-135). Trabzon Sancak beyi Bıyıklı Mehmed Bey'in 921 (=1515) yılında, yani Çaldıran zaferinden sonra Dersim'deki Ovacık'ta Nur Ali Halife ile karşılaşarak onu yendiğini hatta Nur Ali'nin hayatını kaybettiğini biliyoruz (aynı eser, s.154).

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
Raiyyet buyurulan emekli sipahiler aynı köyden	13	2	-	-	1000	Mezrea-ı Ala Kadır tâbi-i Ak-Hisar Deresi ve Savuklu (?) Kara Ağaç ve Dere Köy ve Cam Geriş ve Kıraç ve Kara Şeyh ve Kara Evgen ân zevâid-i Ahmed Çelebi veled-i Hasan Beg; hasıl: 1500

35. Ahmed Oğlu Maksud Pîrî Oğlu Uğurlu'nun Tımarları (nöbetleşe eşerler)

89. Kozca	17	8	-	-	1000
Raiyyet buyurulan Alahnas'ın muafları	2	1	-	-	100

36. Şemseddin Giresunî Oğlu Mustafa'nın Tımarı

Raiyyet buyurulan Bâda köyünün muafları	17	4	-	2	1000
Raiyyet buyurulan aynı köyün emekli sipahileri	9	-	-	-	500
Çukurlu'nun raiyyet buyurulan müsellemleri	6	-	-	-	300
Raiyyet buyurulan Akçık Câmiinin mülazimleri	1	2	-	-	100
Elkl Yomlü Hası câmiinin raiyyet buyurulan mülazimleri	6	2	-	-	350
Raiyyet buyurulan aynı köyün emekli sipahileri	2	1	-	-	100
90. Toprak, Üreğir'e bağlı	-	-	-	-	150
91. Yaylak'a bağlı[1] Çeri Çukuru ve Çonluca; 70 tarla ile çayırlar					500
92. Beşir; Yaylak'a bağlı 70 Tarla ile çayırlar					500

1 Yani yayla'da olan demek.

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				
94. Yaylak'a bağlı Ulu Köy 200 tarla ile çayırlar					1000	

37. Toprağı Hoş Olsun Sultan Bayezid Han'ın Beratı İle Mustafa Çelebi Oğlu Musa ve Mustafa Çelebi'nin kardeşi Mahmud'un Oğulları Kasım, Yusuf, Ramazan ve Hasan'ın Tımarları

94. Yaylak'a bağlı Ulu Köy 200 tarla ile çayırlar		2000	nöbetleşe eşerler

38. Kürtün Sipahilerinden Ali Oğlu Sungur'un Tımarı

Yaylakta Günderi Ekinliği	100 tarla ve çayırlar	500
Yaylakta Çarçur Ekinliği	100 tarla ile çayırlar	500

39. Kürtün Sipahilerinden İsa Fakih'in Tımarı

95. Harid köyü, Yaylakta	100 tarla ile çayırlar	800
Yaylak'ta Elmacık ekinliği	30 tarla ile çayırlar	200

40. Kürtün Sipahilerinden Hüseyin'in oğlu Ali Han ve Aydın'ın Tımarları

96. Saru Baba, Yaylakta	100 tarla ile çayırlar	500

41. Abdi Fakih oğlu Yusuf ile 19 kişinin Tımarları

Bu 20 kişi Kürtün sipahisi ve sipahi oğulları olup atadan ve dededen sahip oldukları yerlerine yurtlarına, bağlarına tasarruf edüp bunlardan öşr ve rüsûm istenilmeyecektir. Buna karşılık sefer vaki oldukça onlardan beş kişi atları, silahları ile sefere katılacak; diğerleri de onlara yardımcı olacaklardır.

Köyün Adı	Hane		Mücerred	Zemin	Hasıl	Diğer Hususlar
	Bennek	Caba				

42. Kürtün Sipahilerinden Süleyman Şah Oğlu Musa'nın Oğulları Ali ve Rüstem'in Tımarları

97. Yaylak'ta Dilkicek İni (?)	100 tarla ile çayırlar	500	
98. Köy Yeri Yaylakta	50 tarla ile çayırlar	500	Nöbetleşe eşerler

43. Kürtün Sipahilerinden İsa Oğlu Mehmed

99. Kele Dere , Yaylakta	100 tarla ile çayırlar	500	

44. Yağlı Dere Sipahilerinden Mahmud Kardeşi Yenice Ağa'nın Tımarı

Yaylak'ta Ala Taş Ekinliği	100 tarla ile çayırlar	500	
100. Tamlu Köy Alaca Sakar, yaylak'ta	10 tarla ile çayırlar	300	
101. Hayat Deresi (köy)	30 tarla	300	
102. Söğüt Eni (köy)	300 tarla ile çayırlar	1500	
103. Çat (?) Halid	yekün:3000 (akça)	200	

VI. BÖLÜM

Bilindiği gibi Çepniler'in bir kısmı Alevî'dir. Yine bilindiği üzere Alevîler de Müslümandır. Alevî demek Hazret-i Peygamberin amcasının oğlu ve aynı zamanda güveyisi Hazret-ı Ali ile çocuklarına bağlı olan ve bu yüzden sahabeden Ebubekir, Ömer ve Osman'ın halîfeliğini kabul etmeyen demektir. Anlaşılacağı gibi bunun da İslâm dininin ilkeleri ile hiç bir ilgisi yoktur. Yani bundan dolayı da Çepniler Müslümanlıktan çıkmış sayılmaz. Bugünkü İranlılar'ın da aynı inanışta oldukları malumdur. Bu arada bazı Çepni yurttaşlarımız bana dediler ki: "Sünniler Çepni diyerek bizi küçümsemek için bir çok üzücü sözler söylüyorlar. Bunun üzerine ben de:" "siz de onlara şöyle cevap veriniz dedim : **Biz Oğuz Çepni boyundan olduğumuz için büyük bir gurur duyuyoruz. Çünkü Anadolu'nun yani bu ülkenin ebedî bir Türk yurdu haline gelmesinde atalarımız olan Çepniler pek mühim roller oynamışlardır". Pekiyi siz kimsiniz?"**

1. Atçeken Çepnileri: Kitabımızın I.Bölümünde Atçeken Çepnileri hakkında da bilgi verilmişti. Burada bu Çepniler'e dair biraz daha bilgi verilecektir. Daha önce de belirtildiği gibi, Akşehir, Aksaray, Ereğli ve Karaman şehirleri arasındaki bozkır'da yaşayan oymaklara veya onlardan mühim bir kısmına At Çekenler deniliyordu. Çünkü bu oymaklar Selçuklular devrinde devlete vergi olarak yetiştirdikleri "güzel" atlardan veriyorlardı. XV. ve XVI. yüzyıllarda At Çeken oymakları vergilerini artık aynî yani at olarak değil, nakdî yani akça olarak ödüyorlardı. Onların yetiştirdikleri atlar yabancı müellifler tarafından "güzel atlar" ve "soylu atlar" denilerek öğülür. Hatta Mısırlı bir müellif bu atların Arab atlarından

daha değerli olduğunu yazar[1].

Tabiî bu soylu atların yanında sık, sık ak renkli koyun sürüleri de bozkırı süslüyorlardı. At Çekenler şüphesiz manevî kültür sahibi de idiler. Gerçekten yüzyılımızın birinci yarısında Konya bölgesinde çok çağırılan Eşme Kaya'nın Kavakları Gölgeli, Develi,[2] İnce Çayır (?) ve Sille[3] gibi Türküler'in ova bölgesinde yakılmış olduğu anlaşılıyor.

Atçekenler XVI. yüzyılın birinci yarısına kadar Eski İl, Turgud ve Bayburt olmak üzere üç kazaya ayrılarak idare edildiler. Aynı yüzyılın ikinci yarısında ise kazaların sayısının 7'ye çıkarılmış olduğu görülüyor. Bu 7 kazanın adları şunlardı: Eski İl, Turgud, Bayburd, İn Suyu, Mahmudlar, Turgud'dan Bölünmüş Kureyş Özü, Bayburd'dan ayrılmış diğer Kureyş Özü. Bunlardan Eski İl, kuzeyde Koç (=Koş) Hisar gölüne dökülen İn Suyu'ndan başlayıp Karapınar'ın güneyinde, ve Karaman'ın az kuzey doğusundaki Akçaşehir'e kadar uzanan topraklardan teşekkül etmişti. Koç Hisar gölünün güney kıyısına yakın Eski İl köyünün bu kazanın merkezi olduğu sanılıyor.

Turgut bu kazada Akşehir gölü'nün kuzeyinden başlayıp Karaman şehrinin batısında ki Gaferiyat kasabasına kadar giden toprakları içine alıyordu. Bayburt ise Ereğli'nin güney batısında ve Karaman'ın doğusundaki yörenin adı idi. Diğer adı geçen kazalar bunlardan ayrılarak meydana getirilmişti. Mesela İn Suyu, İn Suyu Çayı ile İn Suyu kasabasının bulunduğu yerlerden meydana gelmişti. Mahmudlar, Karaman'ın batısındaki Gaferiyat yö-

1 F.Sümer, Türklerde Atçılık ve Binicilik, (TDAV yayınları arasında), İstanbul, 1983.

2 Aksaray Develisi ve Konya Develisi olmak üzere iki ezgi de çağırılırdı. Bunlardan Konya Develisi, bir çok Konya bölgesi Türküleri gibi, hareketli bir türküdür.

3 Sille Konya'ya yakın nahiyelerden biridir. Yüzyılımızın başlarında Bozkır kazasında yapılan büyük düğünler için çalgıcıların Silleden getirildiğini çocuk yaşta iken işitmiştim. Güzel bir ezgisi olan Sille Türküsünün ilk dörtlüğü şöyle idi: '
"Şu Silleden dün gece geçtim
Görmedim aman aman
Acı da datlı çok sular içtim
Ölmedim aman aman". Ova bölgesindeki Ali Beğ Üyüğü ile Çımra ve Apa yöreleri Osmanlı devrinde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Bozkır kazasına bağlı idiler. Tanınmış Konya Türküleri'nden pek çoğunun Bozkır kazasında yakılmış görünmesi bununla da ilgilidir. Bu konu da yakın bir zamanda bir makale yayınlayacağım.

resine deniliyordu[1]. Kureyş Özü'ne gelince bu da tabiî, Karaman'ın doğusundaki Kureyş adlı köyün bulunduğu yer ve çevresidir. Buradaki Öz (< Ögüz= Irmak) vâdi, çay, ırmak manasına gelmektedir.

At Çeken oymakları arasındaki Çepniler Eski İl ile Turgud kazalarında yaşamaktadır. Yavuz Selim Han devrinde (1512-1520) bu Çepniler'in oturdukları köylerin adları, vergi nüfusları ve vergileri şöyledir:

A. Eski İl

Köyün Adı	Vergi Nüfusu	Vergisi	Diğer Hususlar
1- Çanak (?) ve Düzmüş (öbür adı Vasad)	28	3089 (akça)	3 sipahizâde var.
2- Arık Arası (?)	4	230	
3- Germasun	13	1656	
4- Elgen Argı	4	308	
5- Alihan Argı	10	594	
6- Âdemler Köyünde kl Çepni Cemâatı	45	2524	
7- Bezirci, Memertaş Danişmend ve Kumar (?) ekinlikleri	27	864	
8- Kanak (?) öbür adı Kaynar (?)	10	363	

"Kanak (?) ve Düzmüş ve.... Danişmendlu kadimî yurdlarıdır ve Kızıl Yer ve Diltek (?) ve Boz Burun ve Tur Ali köyü mecmuuñ yurdlarıdır. Amma bu yurdlarda kabîle-i Çepni'den Sakallar fırkası (?) dahi müşterektir; anlarıñ dahi yurdlarıdır. Ol cemaatıñ bahsinde dahi işaret olmuşdur. Ve Çepni cemaâtinden Gökez (?) Oğulları[2] ve Bahâeddin oğlanları dahildir. Anlarıñ dahi yurdlarıdır. Ve Karaca Dağ'da Orak (?) yürüse Cemâat-ı Çepni'niñ ve Karaca Dağlı'nıñ ekinliğidir"

1 Kâzım Karabekir Paşa Gaferiyat Kasabasından olduğu için bu kasabaya zamanımızda Kâzım Karabekir adı verilmiştir.

2 Karaman oğullarının hizmetindeki tanınmış ailelerden biri de Gökez oğulları idi. (Şikârî, Karaman oğulları tarihi, Konya, 1946 dizin kısmı, s.14). Şimdiki durumda iki aile arasında bir akrabalık bağının bulunduğu ihtimali , bize göre, çok zayıftır. (At Çeken Defteri, Arşivler Genel Müdürlüğü, nr. 1061, s.62-65).

B. Turgud

Adı	Vergi Nüfusu	Vergisi
Çepni Cemâatı	65	1270 akça

"Bayırca (?) Kuyu, Çukur Hisar ve Turaklu ekinlikleri yurdlarıdır. İçinde olan pınarları da suvatlarıdır[1].

C. Koş Hisar (= Koç Hisar)

Çepni Cemaâtı	133

Bu Çepniler Koç Hisar yöresinde yaşayan Orunguş topluluğu arasında bulunmaktadır. Bu Orunguş topluluğu da Koş Hisar bölgesine Çukur Ova'dan gelmiştir. Bu sebeple onunla birlikte yaşayan Çepni oymağının da Çukur Ova'dan geldiğinden şüphe edilmez. Hatta bu Orunguş oymağının (bazan adı Onguş şeklinde de yazılıyor) Çepni asıllı olması pek muhtemeldir[2]. Nitekim Çukur Ova'nın Sarıçam yöresinde küçük bir Çepni topluluğunun (23 vergi nüfusu) Mesudlu adlı daha küçük bir topluluk ile birlikte yaşadığını biliyoruz[3].

III.Murad (1574-1595) devrinde yazılmış son At Çekenler defterinden, Çepniler'in nüfuslarının büyük bir artış göstermiş olduğu gibi, onların Mahmudlar kazasında yaşadıkları da anlaşılıyor. Mahmudlar kazasının Karaman'ın batısındaki Gaferiyat yöresi olduğu ve Turgud kazasından bölündüğü daha önce söylenmişti.

	Vergi nüfusu	Vergisi (akça olarak)
1- Sılacı adıyla da anılan Abbas köyünde	18	352
2- İblis Hisarı	17	

1 Suvat, umumiyetle, hayvanların sulandıkları yerlere deniliyor ve bazan sıvat ve savat şekillerinde de söyleniyor (Tarama sözlüğü, TDK, Ankara, 1971, V, s.3598-3600; A.Vefik Paşa, Lehce-i Osmani, İstanbul, 1306, s.495; ondan naklen Ş.Sami, Kamus-ı Türkî, İstanbul, 1315, s.836). Suvat, ileride, vesikalara ait bir haşiyede yeniden sözkonusu edilmiştir.

2 Nr. 1061, 48 [b], 116 [b], 117 [a].

3 Nr. 254, 71 [a]-72[a].

3- Pazarcık	19	1000
4- Susuzca	24	516

At Çeken yahut Karaman ili Çepnileri Sünnidir. Bunu da, anlaşıldığı üzere, aralarında Bekir, Ömer ve Osman adlarını taşıyanların bulunmasından anlıyoruz.[1]

Eski İl Çepnileri Yavuz Selim devrinde tamamiyle yerleşik hayata geçip çiftçilik yaptıklarından el-galle adıyla tahıl vergisi ödedikden sonra çift resmi, caba resmi, bağ resmi gibi vergiler de vermekte, bunlardan başka kendilerinden koyun vergisi (resm-i ganem) ve bâd-ı hava da alınmakta idi.

Mahmudlar kazasındaki Çepniler'e gelince onlar, III.Murad devrinde de ekin ekmemekte ve eskisi gibi at ve koyun yetiştirmekte idiler. Bundan dolayı onlardan Badıhava ile gelin vergisi (bâdıhavâ ve resm-ı arûsiyye), koyun ve at vergileri alınmakta idi.

Taşıdıkları Türkçe isimlere gelince, onlar da diğer At Çeken oymakları gibi, Yavuz Selim devrinde Er Doğdu, Ulaş, Bilmiş, Turgud, Kılağuz, Karaca, Temür Han, Güvendik, Kum Eri, Er Han, Tañrıvermiş, Turmuş (> Durmuş), Kaya, Aydın, Gün Doğmuş, İl Aldı, Sarı, Satılmış, Armağan, Saruca, Aygud, Sevündük, Ay Doğmuş, Oğur, Turhan, Karaman, Toğan, Çalap Vermiş, Sevünç, Turak, Toñrul (> Doñrul=Tuğrul), Hısar Beğ, Gün Doğdu, Tursun, Yeñi Beğ, Ayna Beği, Bayramlu, Boz Ok, Budak, Çalap Verdi, Arslan, Bulduk, Urhan (=Orhan), Çoban, Tatar, Gökçe, Oğuz Han, Çelebi, Kılıç, Kara Hoca, Bilmiş, Kazancı, Türkmen, Gördü, Saru Han, Kara Savcı, Yalışı, Kadem Eri gibi adların taşındığı görülüyor[2]. Anlaşılacağı üzere, şimdi de bu isimlerin pek çoğu ad ve soyadı olarak ülkemizde kullanılır.

Diğer taşınan isimlere gelince bunların hemen hepsi de şimdi taşınan İslâmî adlardır.

At Çeken Çepnileri'nin sonu ne olmuştur? Maalesef bu soruyu kesin bir şekilde cevaplandırmak mümkün değildir. XVI. yüzyılın sonlarında başlayarak bilhassa XVII.yüzyılın başlarında da devam eden Celâlî ayaklanmaları Atçeken oymaklarını da dağıtmış, pek

1 Nr. 636, s.49, 50.

2 Atçeken oymakları tahrir defterleri, şunlardır: nr.32 (II.Bayezid devri), 1061 (Yavuz Selim) ve 636 (III. Murad devri).

çok Atçeken köylerini harabetmiş ve Atçeken yurdunu boş ve ıssız bırakmıştı. Bu sebeple Anadolu'nun doğu uçlarında oturan Cihan Beğlü, Omeranlu gibi Kürd aşiretleri çok sonraları gelip Atçekenler'in yurdlarında kolayca yerleşmişlerdir.

2. Balıkesir Çepnileri: Bu Çepniler'in geçmişlerini iyice bilmekte idim. Onların Karesi (Balıkesir) yöresinin nerelerinde yerleştikleri hakkında Kâmil Su Bey tarafından yayınlanmış olan **Balıkesir civarında Yörük ve Türkmenler**[1] adlı Balıkesir Kadı sicillerinden meydana gelmiş vesikalar mecmuasında ve bilhassa Kadıoğlu İsmail Hakkı'nın **Çepniler Balıkesir'de**[2] adlı kitabında yeter derecede bilgi bulabileceğimi ümid ediyordum. Gerçekten Merhum Kâmil Su Bey, yine vesikalara dayanarak oymakların muhtemel iskân yerlerini göstermiştir. Kadıoğlu İsmail Hakkı Bey'in kitabında bir liste var ise de[3] bu liste sadece Çepniler'e ait olmayıp Balıkesir yöresindeki bütün Alevî köylerini ihtiva ettiği söylenen bir cedveldir. Bu sebeple Çepniler'in oturdukları köylerin adlarını öğrenmek için 1991 yılı Eylül'ünün sonlarına doğru Balıkesir yöresinde bir araştırma gezisinde bulundum.

Tecrübelerimiz dolayısı ile Balıkesir Çepnileri'nden mazileri hakkında herhangi bir bilgi elde edeceğimi sanmıyordum. Öğrenmek istediğim husus sadece oturdukları köylerin adları idi. Yalnız bu hususta bilgi vermeden önce bu Çepniler'in mazileri hakkında mühim bazı hatırlatmalar yapmam yerinde olacaktır.

XV. ve XVI. yüzyıllarda Karesi sancağında öbür ismi Ağaç şeklinde okunan tek bir Çepni adlı bir köy vardı.. 11 vergi nüfuslu olan bu küçük köy de Giresun adını taşıyan kazaya bağlı idi[4]. Bu Çepni köyü de ya Karasi bölgesini fetheden Türkmenler arasındaki Çepniler'e veya Halil Ece Bey ile Dobruca'dan Anadolu'ya dönen Sarı Saltık Dede Türkmenleri arasındaki Çepniler'e ait olabilir. Fakat bu ihtimal çok zayıftır. Karasi sancağına komşu Hüdâvendigâr (Bey sancağı= Bursa vilâyeti) sancağında 7 Çepni adlı köy vardır. Karasi'deki köy, bu köyler gibi Osmanlı fethine kalabalık bir

1 İstanbul, 1938.

2 Balıkesir, 1935, 78 sayfa.

3 S.22-23. Kadıoğlu İsmail Hakkı Bey'in kitabında Çepniler'in inançları ile gelenek ve görenekleri hakkında oldukça faydalı bilgiler görülüyor.

4 Oğuzlar, s.445.

şekilde katılmış Çepniler'e ait de olabilir (en kuvvetli ihtimal budur).

Ancak şu hususu kesin olarak bilmeliyiz ki XVI. yüzyılda Karesi (Balıkesir yöresi), Hüdavendigâr, Saruhan (Manisa) ve Aydın sancaklarında Çepni adlı hiç bir oymak yoktu. XVII. yüzyıl ve sonraki zamanlarda adı geçen sancaklarda görülen Çepniler oralara doğudan gelmişlerdir.

Bu incelemenin başlarında XVI.yüzyılda Haleb Türkmenleri arasındaki Çepniler'den söz edilmiş ve görülmüştü ki, Haleb Türkmenleri arasındaki Çepniler'in bir kolu Anteb'in kuzey doğusundaki Rum Kale yöresinde oturuyor, ikinci kol, Antakya'nın kuzeyinde bulunan Gündüzlü'de yaşıyor ve nüfusu en az kol da doğuda bir yerde (muhtemelen Boz Ulus arasında) bulunuyordu. 1570 yılında Rum Kale yöresinde oturan Çepniler'in nüfusları çok artmıştı (397 vergi nüfusu). Gündüzlü'de bulunan kol da 29 ve 16 vergi nüfusu olmak üzere iki obaya ayrılmış ve **Başım Kızdılu** adını taşımıştır. Sultan İbrahim devrinde (1640-1648) Rum Kale yöresindeki Çepniler 6 oba halinde ve Deniz Kethüda'nın idaresinde yaşarlarken Başım Kızdılu adını taşıyan obaların Adana, Saru Han ve Aydın vilayetlerinde sâkin oldukları görülüyor. Bu Başım Kızdılular'ın, adı geçen vilâyetlere neden ve ne zaman gittikleri bilinemiyor. Buna göre Manisa ve Aydın'daki Çepniler'in çoğu veya mühim bir kısmı Başım Kızdılu oymağından gelmektedir.

Rum Kale yöresindeki Oturak Çepni (yani yerleşmiş, göçer değil) adıyla anılan Haleb Türkmenleri'ndeki ana Çepni kolu 1690 yılında Avusturya'ya açılan sefere çağırıldılar[1].

XVI.yüzyıldaki ünlü Türkmen topluluklarından biri de Boz Ulus idi. Boz Ulus kışın Mardinin epeyce güneyindeki çöl bölgesinde kışlıyor, yazın ise Erzincan-Erzurum arasındaki yörede yaylıyordu. Bu Türkmen topluluğu 3 koldan meydana gelmişti: Ak Koyunlu oymaklarına mensup obaların kolu, Dulkadırlı oymaklarına mensup obaların kolu ve Haleb Türkmenleri oymaklarına mensup obaların kolu.

Bir de Sivas'ın güneyindeki topraklarda yaşayan Yeni İl vardı.

1 Cemaat-i Türkmân-ı Oturak Çepni Hacı Mahmud Kethuda, Râdif Kethüda, Ali Paşa oğlu Sami Kethuda Neferân: 20 (Ahmed Refik, Anadolu'da Türk aşiretleri, İstanbul, 1930, s.85). Çepniler 1690 yılında Avusturya'ya açılacak sefere bu kethudaların idaresinde çağırılmışlardır.

Yeni İl de Dulkadırlı oymaklarının obaları ile Haleb Türkmenleri oymaklarına mensup obalarından teşekkül etmişti.

Osmanlı devleti Tayy ve Aneze gibi sayıca pek çok Arab oymaklarının (=Urbân) Urfa, Mardin ve Haleb yöresindeki köyleri tahrib etmelerini önlemek ve başta Bağdad'dan Haleb'e gelen kervanları soymalarına son verdirmek için Haleb Türkmenleri, Yenil İl ve Boz Ulus kalıntısına mensup oymakları 1691 yılında Urfa'nın güneyindeki Belih çayı boyunca yerleştirmeye başladı. 1691 (=1102) tarihinde Tatalu, Kuş, Acurlu, Kara Şeyhlü ve Güneş, Kazlı, Elçi, Kılıçlı ve Çepni adlı sekiz oymak Rakka bölgesinde yerleştirilmiş ve bunların yerleştirildikleri yerlerden Göynük yolu ile[1] Orta Anadolu'ya girmemeleri için bazı tedbirler de alınmıştı.[2]

Buradaki Çepni oymağı, muhtemel olarak, Haleb Türkmenleri Çepnileri'nin göçebe hayatını sürdüren bir koludur. Dil Çepni adlı Yeni İl'e bağlı diğer bir Çepni obasının ise Rakka iskânına katılmaya mecbur tutulduğuna dair bilgi yoktur. 1700 yılında Bahadurlu, Dil Çepni ve Kara Mürselli oymaklarının boy-beğileri kethüdâ ve ileri gelenlerine gönderilen hükümlerde onlardan Rakka'dan kaçanları himaye etmemeleri isteniyor[3]. Bu Dil Çepniler hakkında daha fazla bilgiye sahip değiliz.

Rakka'ya yerleştirilen Çepniler bir ara veya pek az sonra Cerid (başında Musa, Ömer, İsmail ve diğer kethüdalar vardı), Köçeklü (başında Ali ve Zeynelâbidin kethudalar var), Yapaltun? (başında Ömer kethüda var), Tacirlû (= Tecirli, başında Pîrdâl oğulları, İsmail, Ali, Mehmed ve başkaları var), Harbendelü (başında Yakub Kethuda var), Karaca Arablar, Acûrlu oymakları ile birlikte Ankara'ya bağlı Keskin kazası topraklarında bulundular. Onlar orada Receblü Avşarı arasında yaşıyorlardı[4]. Hatta bu oymaklar'dan dönmeleri için rehineler alınarak Amasya, Çorum, Çankırı, Kalecik ve Kayseri kalelerine konulmuştu (1706 yılında). Çepniler'den 6 kişi Çorum kalesine, iki kişi de Amasya kalelerine gönderilmişlerdi. En çok rehineler ünlü

1 Bu Göynük ile oradan geçen yol ilim âlemince pek tanınmamıştır. Türkler'den önceki adı el-Hades olan Göynük (=Yanık) ile yol'un konaklarını ve ehemmiyetini tanıtan bir incelememiz yakında yayımlanacaktır.

2 A.Refik, aynı eser, s.96-97, 93-94 sayfalara da bk.

3 Aynı eser, s.121-122.

4 "Cemâat-ı Çepni an sâkinân-ı Receblı Avşar(ı)".

Cerid boyundan alınmıştı[1]. Fakat çok geçmeden bu rehineler kale dizdarları tarafından salıverildiler[2].

1728 (1141) yılına ait bir hükümde Rakka'ya yerleştirilen Türkmen oymaklarının şuraya buraya kaçarak dağıldıkları anlatılırken Kantemir Çepnisi'nin de Bergama taraflarına gittikleri bildiriliyor[3]. 1935 yılında Bigadiç'in El Yapan köyünde eşraftan Kâmil Ağa Zâde Hasan Çavuş'un elinde bulunan iki berattan birinde Boz Ulus Türkmeni mukataasından müfrez Edebiye? canibinde[4] sâkin Çepni Kantemir mukataasının malikâne mutasarrıfları olan iki kişinin arzuhal vererek açık bulunan boybeğiliğinin, (mîr aşiretliğin) Satılmış'a tevcihi rica ediliyor ve bu rica da yerine getiriliyor. Berat 2 Rebiyülevvel 1201 (=23 Ocak 1786) tarihlidir[5]. Başı ve sonu eksik olun ikinci beratta Bergama, Sındırğı ve Sincan (Hüdâvendiğâr sancağında) adları geçiyor[6].

Zikredilen bu vesikalar şimdi Bergama ve Balıkesir bölgesinde yaşayan Çepniler'in Kantemir Çepnileri'nin torunları olduğunu gösteriyor. Buna göre Kantemir Çepniler'i Balıkesir yöresine XVIII. yüzyılın birinci yarısının ortalarında gelmişlerdir.

Bugün Balıkesir yöresi ile Bergama ve Manisa yörelerindeki Çepniler köylerde yaşamakta olup çadır hayatı sona ereli bir asırdan fazla olmuştur. Hatıralara göre onları ve diğer oymakları yerleşik hayata geçiren Ahmed Vefik Paşa'dır. Hatta Ahmed Vefik Paşa çadırlarını yırttığı için oymaklar ona *"Çadır Yırtan"* lakabını vermişlerdir[7]. Onların çadır hayatının geçen yüzyılda ortadan kalktığında şüphe yoktur.

Çepniler'in iktisadî durumlarının iyi olduğu görülüyor. Başlıca

1 Sonra Ceridler Keskin ile Kırşehir kazalarında yerleşmek başarısını göstermişlerdir. Ceridler'in tarihleri hakkında yazdığımız makaleye bakınız (Tarih Dergisi, sayı 24).

2 Ahmet Refik, aynı eser, s.135.

3 Aşîret-i merkûmeden Kantemir Çepnisi cemâatı Bergama tarafında...(Ahmed Refik, aynı eser, s.171).

4 Yer adı olarak hiç bir şey ifade etmiyor. Tabiî burada bir yanlış okuma sözkonusudur.

5 Kadıoğlu İsmail Hakkı, Çepniler, s. 7-9. Bigadiç'deki El Yapan köyüne gidip vesikayı bizzat görmek istedi isem de maalesef bu, elimde olmayan sebepten imkân dahiline girmedi.

6 Aynı eser, s.9.

7 Ahmed Vefik Paşa 1862 yılında Anadolu'nun sağ kol müfettişi olmuştur. Kendisinin Bursa valiliğinde de bulunduğunu biliyoruz. (hayatı hakkında İslâm Ansiklopedisindeki A.H. Tanpınar'ın yazdığı makaleye bk. I, s. 207-210). Ahmed Vefik Paşa bunu her iki memuriyeti esnasında yapmış olabilir.

çiftçilik, besicilik, sütçülük, arıcılık ve meyvecilik ile meşgullardır. Eskiden en iyi sağ yağı Balıkesir pazarlarına onlar getirirlermiş.

Köylerdeki evlerin çoğunda veya belki hepsinde televizyon olduğu gibi, buz dolabı da vardır. Bir çok evde ısınmak için elektrik sobasının kullanıldığı da görülmüştür. Evlerin ekserisinde tüpgaz kullanılıyor. Kısaca şehirlilerin, evlerinde kullandıkları âlet ve vasıtaların hepsi onlar tarafından da kullanılıyor.

Nüfusu az Çepni köylerinde bile 1'er okul olduğu gibi, büyük köylerde de ilk okuldan başka orta okul da vardır. Bu okullara kız çocuklarının da, erkek çocuklarının yanında istekle devam ettiklerini görmek bizleri gerçekden sonderece sevindirmiştir.

Balıkesir kazaları ile İzmir'e bağlı Bergama ve Manisa'ya bağlı Soma kazasındaki Çepni köyleri şunlardır.

BALIKESİR

A. Merkez Kazaya Bağlı Köyler:

1- Karamanlar[1].
2- Çukur Hüseyin
3- Bahçe Dere (Kavak Başı)
4- Çoraklık (Çiğner)
5- Ayna Oğlu
6- Düpecik
7- Ortamandıra
8- Kabuk Dere (Söğüt Kırı)
9- Deliklitaş
10- Yaylacık
11- Köteyli (Yörük de var).
12- Gökçeören

1 Çepniler'in Karamanlı köyünden ve Balıkesir Sağlık Ocağı memurlarından Bay İrfan Yalçındağ Çepni köyleri hakkında bilgi vermiş ve bizimle birlikte bazı Çepni köylerine gitmiştir. Kendisine bu yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

13- Macarlar

14- Kuşkaya

15- Yeşiller[1].

B. Bigadiç'e Bağlı Köyler:

16- İnkaya

17- Çiftlik

18- Güvem

19- Akyar

20- Elyapan[2].

21- Yumruklu

22- Kozpınar

C. Sındırgı:

23- Cehennemdere (Koca Sinan)

Ç. Kepsut:

24- Armutlu

D. Susurluk:

25- Danaveli

E. Manyas:

26- Kapaklı

27- Kalebayırı

F. İvrindi:

28- Soğan Bükü

---

1 Bana Yeşildere olarak ve Bigadiç'e bağlı şekilde yazdırılmıştı. Burada bir zühul olarak Yeşiller yerine yeşildere adının yazıldığına ihtimal vererek Yeşildere yerine Yeşiller köyünün adını listeye aldım.

2 Bu, anlaşılacağı üzere, iki beratın sahibi Kâmil Agazâde Hasan Çavuş'un köyüdür. Hasan Çavuş'un Kantemir Bey'in neslinden gelmesi pek muhtemeldir. Esasen onun El yapan köyünün ileri gelenlerinden olduğu söylenmiştir (Kadıoğlu I. Hakkı, s.7).

G. Balya:

29- Koca Bük

30- Değirmendere

İZMİR

A. Bergama:

1- Sarıdere

2- Narlıca

3- Tepeköy

4- Piynarköyü[1].

5- Pınar

6- Karalar[2].

7- Deliktaş[3].

B. Mustafa Kemal Paşa:

8- Hamza Baba

9- Zeamet

MANİSA

A. Saruhanlı:

1- Çepni Harmandalı

2- Çepni Muradiye

3- Kemiklidere

4- Tirkeş[4].

---

1 Bu, belki Manisa'ya bağlı Pınar köy'dür.

2 Bana Karadağ şeklinde yazdırıldı veya ben böyle işitip yazdım. Fakat Bergama ve komşu kazalarda Karadağ şeklinde bir köy görülemedi. Bu sebeple bu da Bergama'ya bağlı Karalar köyü olabilir.

3 Bu da Dikili'nin Çandarlı bucağına bağlı köyler arasında görülebildi. Bergama kazasına bağlı köyler hakkındaki bilgiyi o köylerde yaşamış olan Karamanlı köyünden Bay Abbas Özdemir vermiştir kendisine; teşekkür ederim.

4 Köylerimiz (İstanbul, 1933) ve Türkiye'de meskun yerler kılavuzu (Ankara, 1946) adlı kitaplarda görülemedi.

B. Akhisar

5- Sünnetçiler

6- Yatağan

C. Turgutlu:

7- Çepnibektaş

8- Çepnidere

9- Gökgedik

Ç. Soma:

10- Karaçam

11- Ularca

AYDIN

A. Merkez:

1- Terziler

B. Söke:

2- Sofular

3- Helvacılar

C. Tire:

4- Çayırlar (yahut Çaybaşı).

Çepni köylerinin hangi kazalara, bazan da illere bağlı olduğunu tesbit etmek beni epeyce uğraştırdı ve zamanımı aldı. Fakat yine de hata yapmış olabilirim.

Anlaşılacağı üzere, XVI. yüzyılda Haleb Türkmenleri arasındaki küçük bir Çepni oymağının nüfusları az bir iki kolu batıya göçediyor ve zamanla onlardan elli denfazla köy meydana geliyor.

Çepniler, Balıkesir yöresinde 1724 yıllarında görünmüşler ve köy-

lülerin ekinlikleri ile bağ ve bahçelerine zararlar verdikleri için bu zararları ödendikten ve suç işleyenlerin cezaları verildiktten sonra bir ferdi kalmamak üzere iskân yerleri olan Rakka'ya sürülmeleri emredilmiştir: "Tavâif-i Türkman'dan Çepni dimekle maruf (=tanınmış) Cemâat (=topluluk) bir kaç seneden berü Balıkesrî kazasında vâki karyeler etrafında hayme (kıl çadır) ve hargâhlariyle (derimevleriyle) sâkin olup ehali-i kuranın (=köylülerin) hezâr (pek çok) zahmet ve meşakkatla hasıl eyledikleri (=elde ettikleri) mezruât (=ekin) bağ ve bahçelerini hayvanlarına itlaf (=telef) ve izaat (zâyi ettirip) ve mevâşilerinin (=hayvanlarının) çeragâhlarını ziyâde hasarat edüp cümleye isal-ı mazarrat (zarar verdirdikten) ve hasarat eylediklerinden ma'da (başka) her biri kendü emsali şekavet bîşe (kendisi gibi eşkiyalık eden) ve fezahat endîşeler (kötülük düşünenler) ile bigayr-i hakkın (=haksız yere) gâret-i emvâlde (malları yağmalamada) muhadenet-i ittifak (=birlik) olmalarıyle bazılarının hayvanlarını sirkat (çalmaya) ve bazılarının dahi âlât ve esbabın (=eşyalarını) gasb u ahzedüp (=zorla alıp) bunca fezahat ve hasarata cesaret ve teaddi (=zulüm) ve tecavüz eylediklerinden beş altı pare karyeler reayasının (5-6 köyün halkından) ekseri perâkende (dağılmış) ve bakilerinin dahi ahvaline za'f târi (gelmiş) olduğundan gayri nice bazirgânların yoluna inüp kat'-i tarik (yol kesmek) ve katl-i nüfus (adam öldürmek) âdet-i müstemirreleri olmağla bundan akdem (=önce) tâife-i mezbûrenin (=adıgeçen topluluğun=yani Çepniler'in) me'va'-i kadîmelerine (eski yurtlarına) nakl u iskân olunmak üzere iki defa ferman-ı âli sâdır olmuşken yine kaza-i mezbûreden (=yani Balıkesir yöresinden) çıkmayıp yevmen feyevmen teaddileri terakki ve izdiyâd bulmağla. (zulümleri günden güne artmakla) sâlifüzzikr (adı geçen) Türkman tâifesini sen ki Karesi Sancağı mütesellimi mumaileyhsin mübaşeretünle şer'an cezaları tertib olunduktan sonra mahall-i mezburdan ihrac (Balıkesir yöresinden çıkar) ve min ba'd (bundan sonra) kaza-i mezbure dahilinde tavattun ettirilmemek (yerleştirilmemek) üzere..... Mârruz-zikr (adı geçen) Çepni Cemaati Rakka İskânına (memur) olan tavâif-i Türkman'dan olduğu baş muhasebede mukayyed (yazılı) olmağla... mahall-i iskânları olan Rakka'ya nakl u iskân ettirilüp" denilerek Divân-ı Hümayundan Emr-i şerîf gönderilmiş ise de [1] bu emr-i şerîf de uygu-

1 Balıkesir ve civarında Yörük ve Türkmenler, s. 103-105, Bu emr-i şerîf 1726 Ocak ayında (1138 yılı Cumadelâhire ayının başlarında) yazılmıştır.

lanmamış ve Çepniler Karesi Sancağının güzel topraklarında yerleşip kalmışlardır.

Batı Anadolu'ya Çepniler'den başka doğudan daha birçok veya çok Türkmen oymağı gelmiş ve onlar da bu bölgede kolayca yurt edinmişlerdi. Bunlar gibi, Yörük oymakları da Menteşe (Muğla bölgesi) ve Aydın sancaklarından kuzeye doğru göç ederek onlar da Saruhan, Karesi ve Hüdâvendigâr sancaklarında yerleştiler. Bunlardan Kızıl Keçililer ve Horzumlar (Orta Asya'daki Hıvârizm'den) mühim kollar Menteşe sancağındaki yurtlarından göçetmişlerdir.

Bunlardan Kızılkeçililer Karasi ve Hüdavendiğâr (Bey Sancağı) sancaklarında yerleştiler. Horzumlar da Afyon Kara Hisarı ile Bey sancaklarında yurttuttular.

Sonra geçen yüzyıldan itibaren Kafkasya'dan ve Rum eli'nden göçmenler gelip aynı bölgelerde kolayca yerleştiler.

Bütün bu göçler, Batı Anadolu ve Marmara bölgelerinde, Orta Anadolu'da olduğu gibi, geniş ölçüde nüfus boşlukları meydana gelmiş olduğunu gösteriyor. Bu nüfus boşluklarının sebebi nedir? Orta Anadolu ve Çukur Ova bölgeleri için Celali isyanları ve Türkmen oymaklarının başlarına buyruk hareketleri (Çukur Ova'da olduğu gibi) sebep gösterilebilir. Fakat bilhassa Batı Anadolu ve Marmara bölgeleri için aynı sebep ileri sürülemez.

ÖZET

Çepniler hakkında buraya kadar yazılan bilgilerin kısa bir özetini vermek, şüphesiz, yerinde olacaktır.

1- Çepniler Oğuz Eli'ni meydana getiren 24 boydan biridir. Oğuz Eli de Türkiye, Âzerbaycan, Irak, Türkmenistan ve Gagavuz Türkleri'nin atalarıdır[1].

2- Çepniler'in bütün obaları Anadolu'ya gelmiştir. Bu sebeple Hazar Ötesi Türkmenleri arasında Çepniler'in hiç bir obası yoktur.

1 Özbek, Kazak, Karakalpak, Kazan, Kırım, Karaçay-Balkar Türkleri'nin ataları ise Kıpçak (Kıfçak), Kanglı, ve Uygurlar'dır. Doğu Türkistan Türkleri'nin de ataları da, umumiyetle, Uygurlar'dır. Kırgızlar'ın ataları da yine aynı adı taşıyan (yâni Kırgız) Türkler'dir.

3- Çepniler, görmüş olduğumuz gibi, 1277 yılında Sinop şehrini almak için donanma ile gelen Trabzon Rum İmparatorunu gemilerle karşılayıp savaşmışlar ve onu mağlup edip geri dönmeye mecbur bırakmışlardır. Sinop, o zamanlar çok tanınmış bir ticaret limanı idi; Selçuklu devletine mühim bir gelir sağlıyordu. Trabzon Rum İmparatoru da bundan dolayı Sinop'u eline geçirmek istiyordu. Çepniler'in bu başarısı devlet merkezi Konya'da derin bir sevinç uyandırmıştı.

4- Bu başarıdan sonra Çepniler'in Samsun bölgesine doğru ilerleyip oradan Ordu bölgesini fethettiklerini ve burada Bayramlu beyliğini kurduklarını düşünmekteyiz. Fakat bu husus ne olursa olsun yer adları yadigârları Çepniler'in Ordu bölgesinin fethinde mühim bir rol oynadıklarına şüphe bırakmıyor.

5- Çepniler'den kalabalık bir kol da Yukarı Kelkit vadisinde yaşıyordu. Görmüş olduğumuz gibi, bu Çepniler, Trabzon Rum imparatorluğuna güneyden yapılan seferlere katıldılar. Bununla ilgili olarak 1380 yıllarında onların kışlaklarının Yukarı Harşit vâdisin'e kadar gitmiş olduğunu kesin olarak biliyoruz. XV. yüzyılın birinci yarısında ise onların Eynesil-Kürtün-Dereli-Giresun arasındaki geniş bölgenin tamamen kendi tasarruflarında olduğu görülmüştür.

6- XVI. yüzyılda Anadolu'da Çepniler'e ait 43[1] yer adı tesbit edilmiştir. Bu yer adlarına göre bu boy Kuzey Batı Anadolu (Kastamonu 6 köy, Bolu 5 köy) bölgesi ile Çorum ve Hüdavendigâr sancaklarında yoğun iskân faaliyetinde bulunmuştur.

Çorum yöresindeki Çepni yer adlarından birinin nahiye adı olduğu görülmüştü. Bu husus, umumiyetle, Çepni adını taşıyan nahiye (yöre) de yaşayan halkın çoğunun ve daha muhtemel olarak hepsinin Çepni boyundan geldiklerini ifade eder.

Çepniler, yine yer adları yadigârlarına göre, başlıca Samsun ve Sivas sancakları ile Konya bölgesinde (Konya, Beyşehri, Akşehir ve Karaman) de oldukça kalabalık bir şekilde yerleşmişlerdir.

Esasen son iki yörede XVI. yüzyılda henüz tam yerleşik hayata geçmemiş Çepni oymaklarının yaşadıkları görülmüştü.

Bu yer adları, Anadolu'nun bir Türk yurdu haline gelmesinde

1 Bunlardan 36'sı bize kadar gelmiştir.

Çepniler'in pek önemli bir rol oynadıklarını açıkça ortaya koyar.

7- XVI. yüzyılda Haleb Türkmenleri'nin Çepni oymağı, Yeni İl ve Boz Ulus arasındaki kolları ile Sivas, Konya yörelerinde yaşayan ve diğer bazı yerlerde de görülen Çepni oynakları ayrı, ayrı incelenmişti.

Bu Çepniler de, Trabzon - Kürtün ve Giresun arasındaki büyük Çepni topluluğu ile birlikte, iskân faaliyetlerinde bulunarak, uzun harpler ve fena idare yüzünden Anadolu da meydana gelmiş olan geniş nüfus boşluklarının doldurulmasında da yine pek önemli roller oynamışlardır.

Bütün bu hizmetleri (veya hayırlı işleri) ile de Çepniler milletimizin şükranlarını kazanmışlardır.

TAHRIR DEFTERLERİNDE ÇEPNİLER'E DAİR KAYIDLAR

1- Atçeken.

I. SELİM DEVRİ[1].

a) ESKİ - İL[2].

Cemâat-ı Çepni der Kaza-yı Eski - il

1- Der karye-i Çınak ve Düzmüş; hâne: 18, nefer: 27.

2- Karye - i Arık Argı, an- cemâat-i mezbûre; hâne: 4, nefer: 4.

3- Der Karye -i Girmasın, an -cemâat-i mezbûre; hâne: 9, nefer: 12.

4- Der karye -i Elgen argı, an-cemâat-i mezbûre; hâne: 2, mücerred: 4.

5- Der karye-i Alihan Argı, an-cemâat-i mezbûre; hâne:6, nefer: 10.

6- Der karye-i Âdemler, an-cemâat-i Çepni; hâne: 24, nefer:45.

7- Cemâat-i perâkende, an-cemâat-i Çepni sâkinân der mezrea-ı Bezirci

1 Bşb. arş., 1061, yp 32 b - 34a.

2 Eski - İl hakkında metin kısmında malûmat verilmiştir.

ve Kamer Taş, haric ez defter ve Danişmend ve Tur Ali; hâne: 27, nefer:27.

8- Der karye-i Çanak nam-ı diğer Canbaz, an-cemâat-i mezbûre, hâne: 5, nefer: 10: mezrea-ı Çanak ve Düzmüş ve Ahi Hasan ve Danişmendlü kadîm yurdlarıdır ve Kızıl Sivri ve Elgen ve Bozburun ve Turali Köyü mecmuumuñ yurdlarıdır: amma bu yurdlar da kabîle-i Çepni'den Sakallu cemâati de müşterekdir. Anlaru'ñ dahi yurdlarıdır. Ol cemâatiñ bahsinde dahi işaret olunmuştur ve Çepni cemâatından Gökez - oğulları ve Bahaüddin - oğlanları dahildir anlaruñ dahi yurdlarıdır ve Karaca Dağ'dan orak? yürüse cemâat-ı Çepni'niñ ve Karadağlı'nuñ ekinliğidir.

b) TURGUD[1]*.:*

1- Cemâat-ı Çepni , hâne: 44, nefer:55, mezrea-ı Bayırca kuyu ve Çukur hisar ve Duraklı yurdlarıdır ve içinde olan pınarlar suvadlarıdır[2]*.*

2- Cemâat-ı Çepni der miyân-ı cemâat-i Unguş tâbi-i Koşhisar[3]*; hâne: 123, nefer: 133.*

III. MURAD[4].

1- An-cemâat-i Çepni der karye-i Abbas, Sılacı ile ma'rufdur tâbi-i Mahmudlar, haric ez yurd-ı hisse; neferân: 18.

2- An-cemâat-i Çepni der karye-i İblis Hisarı, tâbi-i Mahmudlar, hâric ez yurd-ı hisse, neferân:17.

3- An-cemâat-i Çepni el-mezbûr, der karye-i Pazarçık, tâbi-i mezbûr, haric ez yurd-ı hisse; neferân: 19.

4- An-cemâat-i Çepni der karye-i Susuzca tâbi-i Mahmudlar, neferân: 34.

---

1 Aynı def. yp. 48 b. 116b. 117a.

2 Bugün Anadolu'nun muhtelif yerlerinde halâ yaşamakla olan bu tâbir, umumiyetle hayvanların sulandıkları yer anlamında kullanılıyor. Bazan Savad şeklinde de söylenilen bu kelime ile pınarlar, sıbaşları, su birikintileri ve böget (havuz)ler kasdolunuyor. Lehce-i Osmani'de (s.495) ve ondan naklen Kamus-ı Türki'de (s.836) bu isim, hayvanların çay kenarlarında sulandıkları yer tarzında izah edilmiştir.

3 Tuz gölü civarındaki Koçhisar kasabası ki, defter ve vesikalarda o zamanlar bu şekilde de yazılmıştır. Türkçe'de Koşa ve onun kısaltılmış şekli olan koş, çift demektir. Buna göre Koş Hisar çift hisar, iki hisar demek olmalıdır. Yine dilimizdeki koş - fiili'de buradan geliyor.

4 Bşb. arş. nr. 636, yp. 49 a, 50 a.

2- Haleb Türkmenleri

a. Kanunî Devrinin ilk yılları[1].

1- Cemâat-i Çepni an-tâife-i Yörükân-ı Haleb, el-mütemekkin der livâ-yi Rumkale ve bazı berriye; yekûn: hâne 53.

2- Cemâat-i Hamza Kethüdâ b. Hacı Hasan, tâbi-i Çepni, yekûn: hâne 88.

3- Cemâat-i diğer Çepni tâbi-i mezbûr, der vilâyet-i şark; yekûn: hâne 4.

b. AYNİ DEVRİN ORTALARI[2].

1- Cemâat-i Çepni el-ma'ruf Başım Kızdılu, der ulıde-i Hamza Kethüdâ, der kaza-yı Gündüzlü[3]*; mücerred: 14, hâne: 43.*

2- Cemâat-i Çepni-i diger, der ulıde-i DONRUL KETHÜDÂ; der kaza-yı Rumkal'e: mücerred: 30, hâne: 76.

C. II. SELİM[4].

1- Cemâat-i Çepni tâbi-i Mahmud Kethüdâ an- Yörükân-ı Haleb; mücerred:142, hâne:255, neferân: 397.

2- Cemâat-i Başım Kızdılu-Çepni, mücerred: 6, hâne:10, neferân:16.

13- Cemâat-i Başım Kızdılu-Çepni der kaza-yı Bağras; mücerred:8, hâne:21, neferân:29.

ç. SULTAN İBRAHİM DEVRİ[5].

Cemâat-i Çepni an-Rum Kal'e tâbi-i DEÑİZ KETHÜDÂ:

1 Haleb def., Bşb. arş., nr. 1040, s.94-95.

2 Nr. 397, yp 101 a.

3 Yaktiyle güneydeki en meşhur Türkmen karargâhlarından (ordu) biri olan bu kasaba, Kırık Han'ın kuzeyinde bulunuyordu. Şimdi harabeleri mevcutdur (bk. Haleb vilayeti sâlnâmesi, sene 1302, s. 79; KİEPPERT'in Suriye ve Mezopotamya adlı büyük haritasında yeri gösterilmiştir).

4 Tp. Kd. arş., nr. 37, 68b-70b.

5 Bşb. arş., nr.773, s. 63-67.

1- Mahalle-i Kasabalar, tâbi'i m; yekûn: mücerred:22, bennek:39.

2- Mahalle-i Korkmazlu tâbi-i m; yekûn: mücerred 17, bennek 36.

3- Mahalle-i Sarılı tâbi-i m; yekûn: mücerred 2, bennek 14, ağnam 226.

4- Mahalle-i Karalar tâbi-i m; yekûn: mücerred 6, bennek 13.

5- Mahalle-i mezbûr, perâkende; yekûn: mücerred 7, bennek 12, ağnam 1160.

6- Mahalle-i Köseler tâbi-i m; yekûn: mücerred 18, bennek 48.

7- Mahalle-i Şabanlı maa İskenderlü tâbi-i m; yekûn: mücerred 14, bennek 48.

8- Başım Kızdı-Çepni der vilâyet-i Aydın ve Sar (u) han; yekûn: mücerred 20, bennek 30[1]*, ağnam 2777, şuturân 24.*

3- Ramazanlı eli.

1- Cemâat-i Mes'udlu tâbi- i Saruçam, hâss-ı müşârünileyh[2]*; mücerred:1, hâne:14, nefer:15.*

2- Cemânt-i Çepni tâbi-i Mes'udlu, hâss-ı müşârünileyh; mücerred 7, hâne 15, nefer 23[3]*.*

4- Dulkadirli.

Cemât-i Çepni; an- Yörükân-ı Maraş, Yenice kal'ade yaylayıb ..... Sekiisü kurbinde kışlarlar; mücerred: 16, bennek: 18, neferân: 34[4]*.*

5- Ulu Yörük

a. I. SELİM DEVRİ[5]*.*

Bölük-i Çepni an - Yörükân-ı Mezbûr:

1- Kışlak-ı KAYID OĞLU MURAD KETHÜDÂ, an-bölük-i Çepni mücerred: 13, hâne: 34, nefer: 47.

2- Cemâat-i mezkûr; mücerred: 7, hâne: 9, nefer: 16.

---

1 Defderde 77 kişinin adı zikrolunuyor.

2 Ramazanlı hânedanından meşhur Fûî Paşa.

3 Adana def., Bşb. Arş., nr.254, yp 71a-72a.

4 Tp. kd. arş., nr. 116, yp. 261 a.

5 Sivas def. Bşb Arş. nr. 79. 396b 0 398b.

3- Cemâat-i mezkûr; mücerred: 19, hâne: 20, nefer: 39.

4- Cemâat, tâbi-i mezkûr; mücerred: 2, hâne: 7, nefer:9.

5- Cemâat, tâbi-i mezkûr; mücerred: 9, hâne: 20, nefer:29.

6- Cemâat, tâbi-i mezkûr; mücerred: 11, hâne: 18, nefer: 29.

7- Kışlak, mücerred: 2, hâne: 23, nefer: 25.

8- Kışlak-ı cemâat, tâbi-i mezkûr, mücerred: 14, hâne: 31, nefer: 45.

9- Kışlak-ı Bozaş: mücerred: 7, hâne: 18, nefer: 25.

10- Kışlak-ı Yeni; mücerred: 4, hâne: 14, nefer: 18.

11- Kışlak-ı Kıllu; mücerred: 7, hâne: 21, nefer: 28.

12- Kışlak-ı Hacı Hamza Oğlu; mücerred: 1, hâne: 9, nefer: 10.

13- Kışlak-ı Toramanlu; mücerred: 9, hâne: 19, nefer: 28.

14- Kışlak-ı Bazlamac; mücerred: 8, hâne: 30, nefer :38.

15- Kışlak-ı Kızılca; mücerred: 7, hâne: 10, nefer: 17.

16- Kışlak-ı Kozca; mücerred: 10, hâne: 10, nefer: 20.

17- Kışlak-ı Derbend; mücerred: 1, hâne: 16, nefer: 17.

b. III. MURAD[1].

(Çepni Bölüğü)

1- Kışlak-ı Bazlamac an-cemâat-i Çepni; neferân: 163.

2- Kışlak-ı Ilıca tâbi-i Çepni; neferân : 23.

3- Kışlak-ı Sarı Kaya tâbi-i mezkûr; neferân: 30.

4- Kışlak-i Ali Yağmur tâbi-i Çepni; neferân: 48.

5- Kışlak-ı Kızılca tâbi-i Çepni; neferân: 93.

6- Kışlak-ı Üzümlük tâbi-i Çepni; mezkûr tâifeden bazısı Yuvalmış nam karyede sâkinlerdir; neferân: 106.

8- Cemâat-i Selâtinlü tâb-i mezkûr nâm-ı diğer Gedüklü; neferân: 29.

9- Cemâat-i Timur Şeyh tâbi-i mezkûr; neferân: 74.

10- Kışlak-ı Söğüt tâbi-i mezkûr; neferân: 47,

1 Defter-i Yörükân-ı Sivas, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arş., nr. 16, yp. 29a-39.b.

11- Kışlak-ı Kayacık Arıkca, nam-ı diğer Yoncalık nezd-i mürsellü; an-cemâat-i Çepni tâbi-i Sorkun; neferân: 11.

12- Kışlak-ı Kaya Kışla, an-cemâat-i mezkûr, der hudud-ı karye-i Karaca Öz; neferân: 60.

13- Kışlak-ı Bozaş nâm-ı diğer Bayırca Pınarı. tâbi-i Çepni ve bazıları dahi Topaç nam kışlakda mütemekkinlerdir: neferân: 87.

14- Kışlak-ı Yeni, tâbi-i mezbûr; neferân : 48.

15- Kışlak-ı Küllü tâbi-i mezkûr; neferân : 59.

16- Kışlak-ı Hacı Hamza Oğlu, tâbi-i mezbûr; neferân : 44.

18- Kışlak-ı Karaca der hâk-i Kelkit; neferân : 58.

19- Kışlak-ı Derbend tâbi-i mezbûr ; neferân : 58.

20- Kışlak-ı Yanıklu tâbi-i Çepni; neferân : 87.

21- Kışlak-ı Paşa Beğlü, tâbi-i mezbûr; neferân: 43.

22- Kışlak-ı Beğlü tâbi-i mezbûr; neferân : 130.

24- Kışlak-ı Bayezidlü nâm-ı diğer Kız Doğdu tâbi-i mezbûr; neferân: 92.

25- Kışlak-ı Boyalık tâbi-i Çepni; neferân: 64.

26- Kışlak-ı Dolaklu tâbi-i mezbûr; neferân: 69.

27- Kışlak-ı Orak Çayı tâbi-i Çepni; neferân: 75.

28- Kışlak-ı Çığı tâbi-i mezbûr; neferân : 42.

29- Kışlak-ı Eymir Hacı tâbi-i mezbûr; neferân: 42.

30- Kışlak-ı Çardak tâbi-i mezbûr; neferân: 53.

31- Kışlak-ı Ali Oğlan tâbi-i Çepni; neferân: 29.

32- Kışlak-ı Çınarlu tâbi-i mezbûr; neferân: 24.

KAYNAKLAR VE İNCELEMELER

- **Anadolu'da Türk aşiretleri,** *Mühimme vesikaları, yayınlayan Ahmet Refik, Türkiyat Enstitüsü Yayımlarından, İstanbul, 1930.*
- **At Çeken Tahrir defterleri,** *Başbakanlık Arşivleri, nr.32, 1061. 636.*
- **Balıkesir civarında Yörük ve Türkmenler,** *Balıkesir kadı sicillerinden çıkarılmış vesikalar, yayınlayan Kâmil Su, İstanbul, 1938.*
- *A. M. Bryer,* **Greeks and Türkmens: The Pontic exception,** *Variorum. Reprints, London, 1980, s. 115-151.*
- *...,* **Somes notes on the Laz and Tzan,** *Variorum Reprints, London, 1988, XIV[a], s. 174-195, XIV[b] s. 161-168.*
- *R.G. Clavijo,* **Embajada â Tamorlan,** *yayınlayan F.Lopez Estrada, Madrid, 1943, İngilizce tercümesi G.Le Strange Clavijo,* **Embassy to Tamerlane** *(1403-1406), London, 1928.*
- *Dahiliye Vekâleti,* **Köylerimiz,** *İstanbul, 1933.*
- *Ebû Bekr-i Tihranî,* **Kitâb-i Diyârbekriyye,** *yayınlayanlar N. Lugal - F. Sümer, TTK, Ankara, 1962 - 1964, I-II.*
- *Ebûl-Ferec,* **Tarih,** *Türkçe tercümesi Ö.R.Doğrul, TTK, Ankara, 1945-1950, I-II.*
- *Ebû Hayyân,* **Kitabul-idrâk li-lisânil-Etrâk,** *yayınlayan A.Caferoğlu, Türkiyat Enstitüsü Yayımlarından, İstanbul, 1931.*
- *Ebûl Kasım-ı Kâşânî,* **Tarih-i Olcaytu,** *yayınlayan. M.Hembli, Tahran, 1348.*
- *J. Ph. Fallmerayer,* **Geschichte des Kaisertums von Trapezunt,** *Munchen, 1827.*
- *Fazlullah b.Rûzbihân,* **Tarih-i âlem ârâ-yi Emînî,** *Fatih Ktp., nr. 4431, İngilizce tercümesi V. Minorsky,* **Persia** *in A.D. 1478 - 1490, London, 1957.*

- *Feridun Bey,* **Münşeatüs-selâtin,** *İstanbul, 1274, I.*
- *Hasan Beğ Rumlu,* **Ahsenüt-tevârih,** *yayınlayan, C.N. Seddon, Baroda (Hindistan'da), 1931.*
- *F.W. Hasluck,* **Christianity and Islam under the sultans,** *Oxford, 1929, I-II.*
- *İbn-i Bibi, el-Evâmirül-Alâiyye fîl-umûril- Alâiyye, hazırlayan A.S.Erzi, TTK, Ankara, 1956, kısaltılmışı Tevârih-i âl-i Selcuk, yayınlayan, M.TH. Houtsma, Leide, 1902.*
- *İçişleri Bakanlığı,* **Türkiye'de meskûn yerler kılavuzu,** *Ankara, 1946-1948, I-II.*
- *İskender Beg-i Türkmen,* **Tarih-i âlem ârâ-yi Abbasî,** *yeni baskı,* **Tahran, 1334-1335, I-II.**
- *Kadıoğlu İ.Hakkı,* **Çepniler Balıkesir'de,** *Balıkesir, 1935.*
- **Kaşgarlı Mahmud, Divanu lugâtit-Türk,** *yayınlayan Kilisli Rifat, İstanbul, 1333-1335, I-III, Türkçe tercümesi B.Atalay, TDK, 1939-1941, I-III, ingilizce tercüme* **Compendium of The Turkic dialects,** *yayımlayan Ş.Tekin, Harvard Universitesi Basımevi, 1982-1984. I-II.*
- *Mehmed Âşık,* **Menâzirül-evâlim,** *Nurosmaniye Ktp., nr. 3033, 3426.*
- *Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Velâyetnâme), hazırlayan A.Gölpınarlı, İstanbul, 1958.*
- *William Miller,* **Trebizond, The Last Greek Empire,** *London, 1926.*
- *Reşideddin, Câmiüt-tevârih, yayınlayan B.Kerimî, Tahran, 1338, I-II.*
- **Salnâme-i umumî,** *sene 1272.*
- *Sıbt İbnül-Cevzî,* **Mir'atüz-zaman,** *Haydarâbâd, 1952, VIII.*
- *Simon de Saint Quentin,* **Histoire des Tartares,** *yayınlayan R.Richard, Paris, 1963.*
- *Faruk Sümer,* **Osmanlı devrinde Anadolu'da yaşayan bazı Üç Oklu Oğuz boylarına mensup teşekküller,** *İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul, 1949-1950, II, 1-4, s. 437-508.*
- *....., Oğuzlar, İstanbul, 1980.*

- ....., **Safevî devletinin kuruluşu ve gelişmesinde Anadolu Türkleri'nin rolü,** *Ankara, 1976.*
- ....., **Anadolu'da Moğollar,** *Selçuklu Araştırmaları, I, s. 1-147, Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Yayımlarından, Ankara, 1968.*
- *Şâkir Şevket,* **Trabzon tarihi,** *İstanbul, 1294.*
- *F. Taeschner,* **Mehmed Aschyqe über die Tschepnis,** *Zeitschrift Morgenlandischen Geselschaft, 1922, band 76.*
- **Trabzon Sancağı (Maliyeden müdevver) tahrir defteri,** *Başbkanlık Arşivleri Genel Müdürlüğü, nr. 828, tarih 891 (=1486).*
- **Trabzon Sancağı tahrir defteri,** *nr. 52, Tarih 921.(=1515).*
- **Trabzon Sancağı tahrir defteri,** *nr. 288,Tarih 961 (= 1554).*
- **Türkiye madenleri,** *Mühimme vesikaları, yayınlayan Ahmed Refik, Türkiyat Enstitüsü Yayımlarından, İstanbul, 1931.*
- *Hasan Umur,* **Of tarihi ve Of tarihine ek,** *İstanbul, 1951-1956.*
- *Ali Riza Yalman (Yalkın),* **Cenupta Türkmen oymakları,** *Ankara, 1977, I-II.*
- *M.H. Yınanç,* **Cüneyd** *maddesi, İslâm Ansiklopedisi, III. s.242-243.*
- *H.Albayrak,* **Of ve Çaykara,** *Ankara, 1986.*
- *M.Goloğlu,* **Trabzon tarihi,** *Ankara, 1975.*
- *M.Bilgin,* **Sürmene tarihi,** *İstanbul, 1991.*

İNDEKS

A

Abaka, 30
Abdullah, 42
Abdullatif-i Makdisî, 34
Adana, 19, 121
Adıyaman, 24
Afyon Kara Hisarı, 129
Ahi Ayna Bey, 14
Ahmed, 30
Ahmed Beğ, 63
Ahmed Han, 31
Ahmed Vefik Paşa, 123
Akça Kale, 17
Akça Şehir, 20
Ak Dağ Madeni, 22
Ak Koyunlu devleti, 38
Akkoyunlular, 11, 15, 38, 40, 41
Aksaray, 115
Akşehir, 115, 116
Alâeddin Keykubad, 28
Alahnas, 61, 62, 89
Alayuntlu, 40, 45, 51, 62, 66, 90
II.Aleksios, 13
Ali Şîr, 28
Alp Arslan, 9
Alp Oğuz, 20
Alucra, 63
Amasya, 33, 43
Anadolu, 19, 24, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 120
Aneze, 122
Ankara, 30
Antakya, 16
Anteb, 121
Ara Geriş, 62
Argun, 30, 31
Arhavi, 61
Asık, 30
Âşık Paşa Oğlu, 33, 41
At Çeken, 20, 117, 119, 120, 131
At Çeken Çepnileri, 115, 119
At Çekenler, 115, 116, 118
At Çeken Oymakları, 115
Atdutan, 66
Atina (Pazar), 61
Avşar, 40
Avusturya, 17
Aydın, 17, 19, 121, 127
Ayşe Hatun, 43, 44
Azerbaycan, 33, 37

B

Babailer, 29
Baba İshak, 24, 27, 28, 30
Baba İshak Türkmenleri, 24, 26
Baba Resul, 30
Balıkesir, 19, 124
Balıkesir Çepnileri, 120
Başım Kızdılu, 16, 17, 121
Batı Anadolu, 19, 129
Bayburt, 20, 116
Bayındır, 7, 8, 40, 62
II. Bayezid, 42, 65
Bayram Bey, 13, 14, 40
Bayramlu beyliği, 130
Bayramlular, 40
Bayram Oğlu, 61, 89
Bedreme kalesi, 63, 64
Beğdili, 11
Bektaşi Çelebileri, 23
Bergama, 123, 124
Beybars, 12
Biçen oğlu Süleyman Bey, 38
Bilal Oğlu, 34
Boğalı, 62
Boynu Yoğun, 62, 66, 89

Boz Doğan, 14
Boz Ok, 20, 22
Boz Ulus, 17, 121, 122, 131
Boz Ulus Türkmeni, 123

C

Candar Oğulları, 41
Canik, 16, 33
Cengiz Han, 30
Cihanşah, 33, 35

Ç

Çadır Yırtan (Ahmed Vefik Paşa), 123
Çamlı Bel, 22
Çavuldur, 7, 8
Çepnl, 8, 9, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 23, 63, 67, 124
Çepni Ali, 95
Çepni beyleri, 44, 48, 63
Çepnl boyu, 24
Çepni Dağları, 63
Çepni İli, 62
Çepniler, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 39, 40, 44, 45, 49
Çepni toplulukları, 94
Çepni Türkleri, 13, 51, 63
Çepni Vilayeti, 61, 89
Çerkesler, 35
Çetmi, 63
Çoban Beg, 32
Çorum, 16, 17, 20, 130
Çukur Ova, 34, 118, 129
Çungar, 21

D

David Komnen, 41
Demirkapı, 38
Depecik, 66
Dereli, 44, 45, 62, 65
Dil Çepni, 17
Diriboli (bk. Tirebolu), 42
Doğu Karadeniz bölgesi, 51, 95
Doğu Karadeniz kıyıları, 94
Döğer, 40, 45, 51, 90
Dönmez Sultan, 40
Dulkadır eli, 19
Dursun Beğ, 41
Düzyer, 66

E

Ebubekir, 115
Ebû Hayyân, 8, 9
Ebul-Ferec, 26
Ebu Said Han, 32
Ece Halil, 19
Ede Derviş, 53
Ekinci, 63
Elbeğli, 11
Elbistan, 12, 19
Elki Yomlu Hası, 61, 89
Emre Beğ, 69
Erdebil, 33, 35, 37, 38
Ereğli, 115
Erzincan, 38
Eski İl, 20, 116
Eski İl Çepnileri, 119
Espiye, 65
Eymür, 40, 45, 90
Eynesi, 66
Eynesil, 44, 45, 62, 65, 90

F

Fahreddin Mubârekşah, 7
Fallmerayer, 41
Fatih, 35, 41
Fatih Sultan Mehmed, 70

G

Gagavuz, 129
Gazan Han, 31, 32
Gevherveş, 23
Gilân, 40
Giresun, 13, 14, 40, 42, 44, 45, 61 62, 63, 64, 65, 90
Giyaseddin Keyhüsrev, 27

II. Giyaseddin Keyhüsrev, 28
Görele, 40, 42, 44, 45, 61, 62, 63, 65, 90, 94, 95

H

Hâce Alâeddin, 33
Hacı Bektaş-ı Veli, 23, 30
Hacı Emir Bey, 40
Haleb Türkmenleri, 16, 33, 34, 121, 122, 131
Halil Ece Bey, 120
Halilullah, 35
Halîme Begüm, 38
Hamid, 20, 37
Har Bende, 32
Harbendelü, 122
Harşit vadisi, 14, 63, 64
Hasan Ali, 42
Hasan Beğ, 69, 70
Hasan Dede, 84
Hasan Halife, 37
Hasan Han, 37
Hatice Begüm, 35, 37
Hazar Denizi, 38, 40
Hazar Ötesi Türkmenleri, 129
Hazret-i Ali, 51, 115
Hazret-i Muhammed, 24
Hızır Bey, 35
Hisarcık, 66
Horzumlar, 129
Hüdavendigâr sancağı, 129, 130
Hülegü, 30
Hüseyin Avni Alparslan, 95

İ

İbn-i Bibi, 27
İbn Said, 9
İbrahim Bey, 34
İç İl, 21, 34
İdris Hoca, 23
İğdir, 40
İH. Uzunçarşılı, 41
İkiz Dere, 95
İl Aldı Bey, 15
İlhanlılar, 7, 21, 22
İn Suyu, 116
İran, 39
İranlılar, 115
İsfahan Mirza, 33
İskele, 61
İsmail, 38, 39
İsmail Beyli, 61, 62, 89
İzmir, 126
İzzeddin Kılıç Arslan, 28

K

Kadıncık Ana, 23
Kantemir Bey, 18
Kantemir Çepnileri, 123
Kantemir Çepnisi, 18, 123
Karabağ, 40
Kara Burun, 61, 62, 89
Karadeniz, 45, 94, 95
Kara Hisar-ı Behramşah, 22
Kara Koyunlular, 11, 33
Karaman, 115, 116, 117, 118
Karaman ili Çepnileri, 119
Karapınar, 116
Karesi Sancağı, 19, 129
Karkın, 40
Kastamonu, 16, 41
Kaşgarlı Mahmud, 7
Kayı, 8, 22
Kayseri, 12
Kazaklar, 94
Kazancuk, 66
Kâzım Bey, 42
Kemalpaşaoğlu, 41
Keşap, 62, 65
Kınık, 9
Kınıklar, 9
Kırşehir, 23
Kızıl Keçililer, 129
Koç Hisar, 20, 21, 116, 118

Konya, 13, 16, 23, 30
Koylu Hisar, 41
Köse Dağ bozgunu, 30
Kubad Âbâd, 29
Kureyş Özü, 116, 117
Kutlu Melek, 23
Kutuy Hatun, 30
Kuzey Batı Anadolu, 130
Küçük Ağa, 13
Kürtün, 44, 45, 61, 62, 63, 89, 90

L

Laz, 61

M

Mahmud Halîfe, 40
Mahmudlar, 116, 118, 119
Manisa, 19, 124, 126
Maraş, 24
Mehemmed Beğ, 68, 69
Mehmed Âşık, 50, 63
Mehmed Bey, 13
Mehmed Paşa, 42
Mehmed Bey, 34
Memlükler, 31
Memlük Türkleri, 30
Menteşe, 37, 129
Miller, 41
Moğol, 11, 12
Moğollar, 30
Muhammed, 32
Muhammed Beğ, 40
Muiniddin Süleyman, 12, 13
Mukrî, 23
Mustafa Cenabî Efendi, 43
Muzafferiddin, 28

N

Nahiye-i Koniya, 61

O

Of, 61, 94
Oğuz, 7, 9, 16, 51, 66, 90, 115
Oğuz Eli, 7, 9, 62, 95, 129
Oğuz Han, 7
Oğuzlar, 7, 22
Oğuz Türkleri, 51
Olcaytu, 22, 24, 32
On İki İmam, 33
Ordu, 13, 40
Orta Anadolu, 129
Orta Asya, 45
Orunguş, 21, 118
Osman, 51, 115
Osmanlı devleti, 122
Osmanlılar, 39
Oturak Çepniler, 17, 121

Ö

Ömer, 51, 115
Özlemiş Beğ, 70, 85

P

Paneratos, 63
Peçenek, 7, 8

R

Rakka, 17, 123
Rakkas Sinan Beğ, 42
Receblü Avşarı, 122
Reşideddin, 7, 32
Rize, 94, 95
Rum Kale, 17, 121

S

Safevîler, 39
Safiyeddin İshak, 33
Samsun bölgesi, 130
Saray Hatun, 41
Sarı Çam, 19
Saru Han, 17, 121
Saru Saltuk Dede Türkmenleri, 120
Selçuklu devleti, 30
Selim, 42, 43
Sinop, 13, 41, 130
Sinop Çepniieri, 12

Sivas, 16, 41
Sofu Ali Bey, 42
Sultan Ali, 38
Suluca Kara Üyük, 22, 23
Süleyman Beğ, 39, 40, 85, 86
Süleyman Halîfe, 85
Sürmene, 61, 94

Ş

Şah Abbas, 40
Şah Ali Sultan, 39
Şah Kulu, 37
Şah Tahmasb, 39
Şâkir Şevket, 95
Şebinkarahisar, 63
Şeyh Cafer, 33, 35
Şeyh Cüneyd, 34
Şeyh Cüneyd, 24, 33, 34, 35, 36, 37
Şeyh Haydar, 37, 38
Şeyh İbrahim, 33
Şeyh Sadreddin Musa, 33
Şirvanşah, 35

T

Taceddin Oğulları, 34, 40
Taceddin Sinan Bey, 42
Tacirlû, 122
Tahmasb, 39
Tayy, 122
Tebriz, 7, 38
Teke, 37
Tirebolu, 40, 42, 44, 45, 61, 62, 63, 64, 65, 89, 90, 94, 95
Togançuk Hatun, 31
Tokat, 33
Torul, 61, 90
Trabzon, 34, 40, 41, 42, 43, 44, 50, 90, 94
Trabzon Rum devleti, 13
Tur Ali Bey, 14
Turgud, 116, 117
Turgut, 20, 21
Turgutlu, 39
Türkiye, 12, 30, 36, 37, 39, 49, 67
Türkler, 45, 49
Türkmen, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 17, 43, 123, 129
Türkmenler, 19, 26, 28, 30
Türkmenistan, 129

U

Ulu Yörük Türkleri, 21, 33
Urfa, 17
Uygurlar, 30
Uyrat Argun Aka, 31
Uzunçarşılı, 42
Uzun Hasan Bey, 15, 35, 41, 42

Ü

Üç Ok, 7, 62
Ünye, 13
Üreğir, 61, 90
Üsküdar Türkmeni, 17

V

Vaklıkebir, 94, 95
Varsaklar, 34, 39
Vilâyet-i Yagobit, 61

Y

Yağlu Dere, 61, 89
Yakub Bey, 38
Yakub Halîfe, 50, 71, 84, 85, 86
Yar Ali Beğ, 68
Yavuz Selim, 20, 44, 64, 117, 119
Yeni İl, 17, 121, 122, 131
Yomra, 61
Yörükler, 19
II.Yuannis, 13
Yukarı Harşit, 130
Yukarı Kelkit, 33, 34, 130
Yunus Mukrî, 22, 23
Yusuf Beğ, 69
Yüreğil, 62
Yüreğir, 45, 50, 51, 61, 62, 63, 65, 67, 68, 89, 90, 91, 94, 95, 115, 117, 118, 121, 122, 123, 129, 130, 131